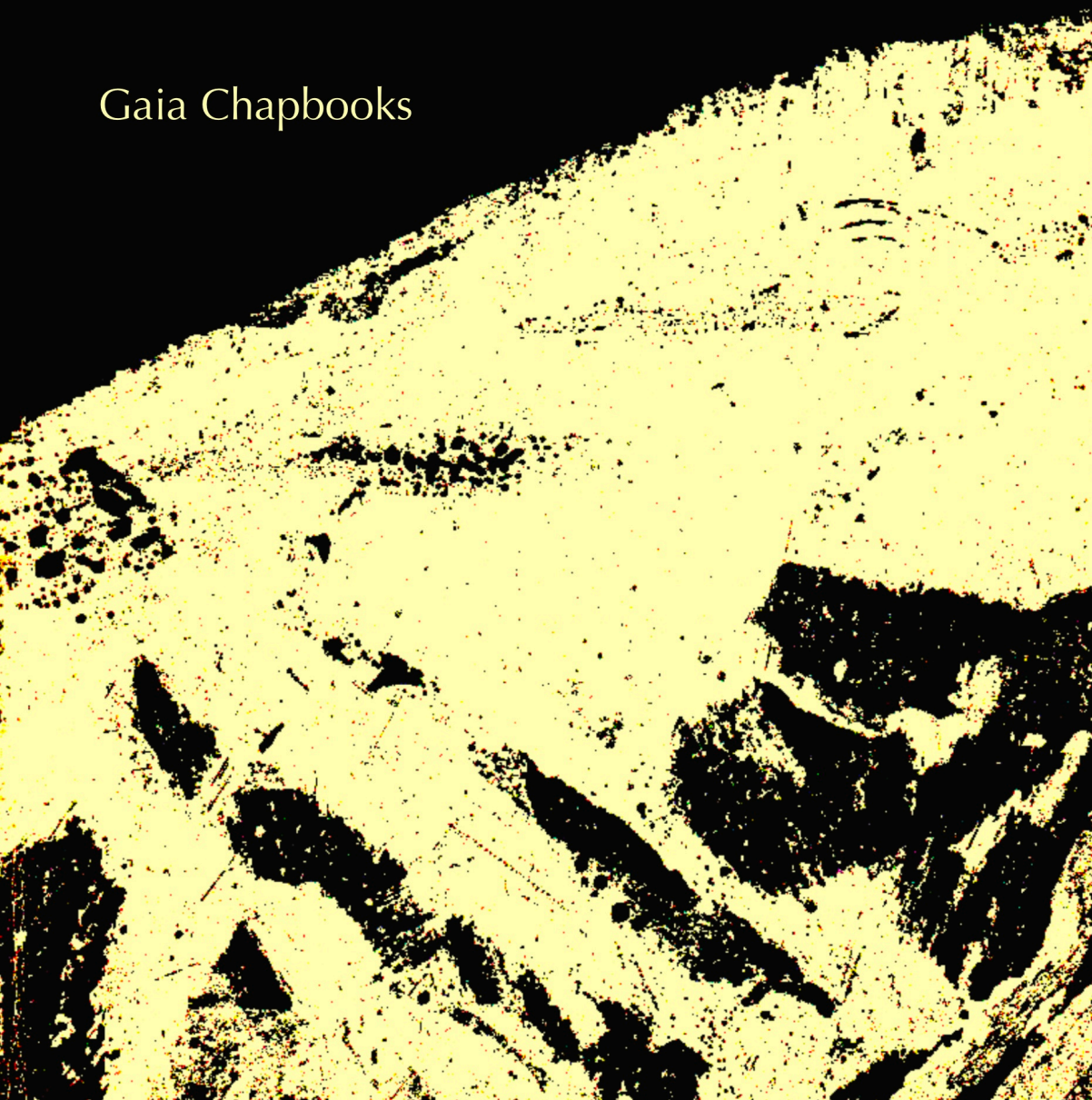

De wereld zien is jezelf leren kennen

Ton van 't Hof

Gaia Chapbooks

Ton van 't Hof

De wereld zien
is jezelf leren kennen

Dagboek 2024

*Over George Oppen, Afghanistan
& dingen van de dag*

Gaia Chapbooks, 2025

De wereld zien is jezelf leren kennen, Gaia Chapbooks

Copyright © Ton van 't Hof, 2025

ISBN 978-1-300-71965-6

De wereld zien is jezelf kennen is deel 37 van de Gaia Chapbooksreeks

INHOUD

Woord vooraf	6
Januari	7
Februari	15
Maart	26
April	45
Mei	58
Juni	88
Juli	134
Augustus	175
September	205
Oktoberz	221
November	239
December	253

“Want de mensheid zelf is een eiland: geen enkel mens is een continent,
en hij zal geluk zelf moeten definiëren” (Oppen).

WOORD VOORAF

Sinds 2018 houd ik consciëntieus dagboeken bij. Ze gaan waar dagboeken over gaan: dingen van de dag en reflecties erop. In mijn geval niet alleen om ze te bewaren, maar ook met het oog op enige ordening, om zo in zekere mate het hoofd te kunnen bieden aan de chaos die het leven nu eenmaal is. De boel wordt er overzichtelijker door.

Daarnaast schrijf ik graag, formuleer met genoeg de gedachten die me door het hoofd gaan, met als voornaamste doel: de aanscherping ervan. Schrijvend denken en denkend schrijven dus.

Maar het dagboek dat nu voor u ligt verschilt wel van zijn voorgangers: naast de dingen van de dag leg ik de focus gaandeweg ook nog op twee andere onderwerpen, namelijk het oeuvre van de Amerikaanse dichter George Oppen én mijn verblijf als militair in Afghanistan. Als gevolg hiervan is er een hybride boek ontstaan, een kruising van dagboek, onderzoeksverslag en memoir. De structuur is die van het dagboek gebleven. In de ontstane mengelmoes kunnen naar believen dwarsverbanden worden gelegd, die tot nieuwe inzichten kunnen leiden.

In 2008-2009 ben ik als militair enkele maanden uitgezonden geweest, naar het vliegveld Kandahar in Zuid-Afghanistan. In de eerste weken maakte ik bij toeval kennis met de poëzie van George Oppen (1908-1984) en werd er direct door gegrepen. De onvoltooide novelle die ik ooit over deze ontmoeting schreef, maakt deel van dit boek uit.

Rest mij nog u veel leesplezier toe te wensen.

Ton van 't Hof, januari 2025

PS Alle vertalingen zijn van mijn hand, tenzij anders vermeld.

JANUARI

21.01.2024

Bij ijzige wind door de Ternaarder kwelder gebanjerd, steenkoud hadden we het, en niet één ander levend wezen buitendijks gezien.

Met het oog op de naderende storm Isha onze tuin gecontroleerd op rondslingerende voorwerpen. De zoveelste storm sinds afgelopen zomer, ik word er hoorndol van. In december vlogen onze pannen nog van het dak. Nou ja, zowat.

Al vroeg in de middag de haard aangestoken en aan de champenoise gegaan. Om in de stemming te komen. Hetgeen zowaar lukte.

Waarna ik een nieuw journaal opende, dit journaal, andermaal publiekelijk, al realiseer ik me dat de oeverloze opsommingen van wat ik zoal gedaan heb “traag, verward en onbenullig” kunnen overkomen.

Hahaha! Hahaha!

22.01.2024

Kwam vanochtend een gedicht van de Amerikaan William Stafford (1914-1993) tegen, dat me trof door de positieve levenshouding die het toont: zeg maar ja tegen het leven. In mijn vertaling:

JA

Het kan elk moment gebeuren, tornado,
aardbeving, Armageddon. Het kan gebeuren.
Of zonneschijn, liefde, verlossing.

Het zou kunnen, weet je. Daarom worden we wakker
en kijken uit naar – geen garanties
in dit leven.

Maar een stuk of wat bonussen, bv. ochtend
of nu of middag
of avond.

Daarna een zonovergoten wandeling gemaakt van een kilometer of negen, en overal vogels te over, luidkeels op zoek naar vogelvoer. Wat een contrast is met gisteren.

Hoorde filosoof René Gude (1957-2015) in een ouder interview zeggen dat je je verstand niet moet laten lullen, maar in bedwang moet houden met je verstand. Ik wens het iedere kiezer toe.

24.01.2024

Vanochtend halfjaarlijkse CLL check-up gehad: de boel is stabiel.

Las Tonnus Oosterhoffs *Mond vol dobbelstenen* (2024) uit. Geen onbegrijpelijke, maar een “roekeloos associatieve” bundel, een “vliegend tapijt van woorden”. Nu eens geestig, dan weer flauw, maar imponerend als in het wezen van de dingen lijkt te worden gedrongen. Dit laatste gebeurt helaas slechts sporadisch. Een gedicht uit de bundel:

Wat scharrelt de vlieg op het lijk?
Niet om uit te rusten.
Waarom ligt het lijk in het woud?
Niet om uit te rusten.

Grauwe wolk, zilverzon,
wit schuim aan de randen.
De windselen van de onderbuik
de windselen van de aarde.

Vandaag qua wind weer een gekkenhuis hiero zo tegen het wad aan. Wat op “een ouderwets stormseizoen” duidt, grapte nu.nl van de week nog.

Zolang mijn ziektebeeld stabiel blijft en het weerbeeld enigszins ouderwets laat ik in dit journaal het thema sterfelijkheid nog maar even links liggen. Wat ruimte maakt voor een nieuw begin.

Wat een heerlijk idee. Maar beginnen aan wat?

Eerst maar een biertje.

25.01.2024

Grote beuk gesnoeid, met een telescoopzaag met een lengte van tien meter. Grote beuken snoeien met een telescoopzaag met een lengte van tien meter is inspannend werk. Je werkt voortdurend boven je hoofd. Ik heb er mijn nekspieren mee opgeblazen.

Tussendoor geluncht, restje bietensalade van gisteren, met een glas witte wijn erbij. Bij de koffie na ook nog een kokosmakroon gegeten.

Wat al met al een staaltje van pure zelfverwerkelijking was.

Vervolgens vier literaire romans bij de bieb gehaald. Om dwars in te gaan tegen de trend tot ontleding in het algemeen en van literaire romans in het bijzonder. Over poëzie wil ik het in dit verband maar helemaal niet hebben.

Wat kan literatuur mij aanreiken? Nou dít: het leven “in de schaduw van de actualiteit”, waar het “onstuitbaar” zijn gang gaat. Dát dus.

26.01.2024

Zus en zwager op bezoek gehad. Geluncht en gelachen, gedronken en over dierbaren gesproken, over hoe ze waren, zijn en hoe wij daar nog tussen passen.

We deelden gevoelens met elkaar.

Of een mens ook zonder ambities of hoger plan kan? vroeg het jongmens, een recensente, zich weifelend af, waarop ik volmondig toegaf dat dat heel best kan.

Hoorde een voetbalverslaggever een nieuw woord vormen: *teleurstellingsbier*, waarna de wedstrijd voor enige tijd gestaakt werd.

Wist na de 3-0 van ADO nog maar net de verleiding te weerstaan om een zak borrelnootjes open te trekken, schonk me zelfs een spa rood in.

27.01.2024

Bestelde een proefdruk van het zesde deel van mijn dagboekreeks, *Duiding & meningsuiting. Dagboek 2023*, dat binnenkort zal verschijnen bij Gaia Chapbooks.

Onder een strakblauwe hemel gewandeld in de Wijnjeterperschar, “een reliëfrijk dekzandlandschap, waarin leem dagzoomt”. Een heidegebied, meende ik, maar natuurbeheerders bezigen zo hun eigen jargon.

Verwar een verhaal, elk verhaal, niet met de werkelijkheid, las ik ergens.

Waarna iemand anders me weer probeerde wijs te maken dat “helemaal jezelf worden” de grootste opgave van het leven is, het vinden van je “authentieke” zelf.

Flikker toch op, man.

28.01.2024

Hoe verenig je aan de formatietafel no-nonsensebeleid met emotionaliteit en kwistige handen? Ik voorzie een hoop teleurstellingsbier.

Een stel gaaien gapte alle doppinda's, twee handen vol, in no time van de voedertafel, waarna kleinere vogels – grote bonte specht, vink, heggenmus en pimpelmees – de hond in de pot vonden.

Soep tegen Mona Lisa's veiligheidsglas, luidde het nieuwsbericht. Wat voor soep? vroeg ik me onmiddellijk af. Bretonse vissoep, dacht ik, nadat ik het filmpje had gezien, waarin ook nog twee milieuactivisten acteerden, doordrenkt met adrenaline.

Na een wandeling XL met weekendkranten, wijn, borrelnootjes en Langs de lijn op de bank geploft.

Werd door twee recensies verleid tot het bestellen van twee boeken: *Het schrijverskasteel. De Neurenbergse processen: ontmoetingen aan de rand van de afgrond* van Uwe Neumahr en *De kolonie mept terug* van Adriaan van Dis.

30.01.2024

Wie geen oog heeft voor terpen en sloten en dijken zou van mening kunnen zijn dat ik in een vlakke streek woon.

Las in een recensie dat “de meeste mensen” vlak land niet als een “volwaardig” landschap beschouwen. Ter verklaring werd een antropoloog aangehaald: het zijn “ruimtes die we geen duidelijke betekenis geven of kunnen geven en die daarom onbestemd blijven, een soort conceptuele terra incognita. We weten niet hoe we er ons moeten gedragen en wat we ermee aan moeten. Hun vlakke lijkt een leegte, en leegte maakt ongemakkelijk”.

Je kunt natuurlijk ook gewoon kijken, en zien dat vlaktes niet vlak zijn en leegtes nooit leeg.

Vloeren gestofzuigerd en met stoom van vuil ontdaan, waarna bezoek werd ontvangen.

Aan het einde van de middag toch nog een uurtje naar buiten gegaan, waar het harder waaide dan ik had verwacht en motregen wild tegen mijn brillenglazen sloeg, waardoor ik nauwelijks iets van de uitgestrekte akkers en weilanden om me heen zag. Ik had evengoed in Zwitserland kunnen lopen.

31.01.2024

Scharrelde de hele ochtend in de tuin rond, knapte klusjes op.

Verveelde me ook 's middags niet. Waarom zou ik.

Zocht naar aanleiding van een podcast naar tweedehands boeken van en over de Franse filosoof Emmanuel Levinas – die van het weerloze gelaat van de Ander – maar schafte er niet eentje aan, nog niet.

Terwijl ik naar Godspeed You! Black Emperor luisterde, bereidde ik het avondeten, chili con carne met kippengehakt. Wat een mens in ruste al niet doet op een dag!

Pakte twee borrels, Sonnema's beerenburg. Zo simpel kan het zijn.

FEBRUARI

02.02.2024

Wat telt? Wat ik doe.

Want alles wat ik doe vormt een wezenlijk bestanddeel van de betrekking waarin ik, anderen en zaken tot elkaar staan.

Wat ik zeg is in dit verband van minder belang.

Genoeg geluld.

Naar Harns (Harlingen) getuft, voor een frisse wandeling door de havens en de oude binnenstad, en een opgetuigde hamburger bij Nooitgedacht. Decadent dropje.

04.02.2024

“Het lijkt er toch op dat-ie er helemaal geen zin in heeft,” zei Pieter Klok, hoofdredacteur van de Volkskrant, over Geert Wilders, “hij wil nog een keer verkiezingen en dan nog meer zetels.” Ik heb hetzelfde gevoel. Maar wie van de aangeschovenen wil wél een kabinet over extreemrechts? Ja, ma Van der Plas ...

“In dit stadium moet er perspectief zijn op overeenstemming,” verduidelijkte informateur Ronald Plasterk afgelopen vrijdag nog.

Enfin, dit was niet het enige probleem waar ik vandaag aandacht aan besteedde. Zo liet ik ook nog de auto in ruil voor € 7 in een daartoe bestemde inrichting machinaal wassen.

Kreeg nadien van een boer te horen dat ook hij het nu echt zat is en regelmoe en dat ook hij de eerstvolgende keer zijn tractor op de snelweg gaat parkeren. Toen ik hem antwoordde dat dat de problemen niet oplost keek hij me aan of hij water zag branden.

Bracht tot slot *Duiding & meningsuiting. Dagboek 2023* uit. Het zesde deeltje van mijn dagboekreeks. Als ebook (gratis) of paperback (klein prijsje) te verkrijgen. Het gaat om het idee.

05.02.2024

Schuur opgeruimd, deels; 't ding is 30 m2 groot & nokkievol met bullen.

Middagdutje gedaan, ben per slot van rekening al 64.

Gewandeld, een kilometertje of zes, bij windkracht zes, links en rechts opwaaiende meeuwen.

Eten bereid, een zuurkoolschotel met appel, aardappel & knolselderij.

Naar podcasts geluisterd & biertjes gedronken; 't is me allemaal wat.

06.02.2024

Vandaar dat FDF maar weer is overgegaan tot de beproefde manier van actievoeren: wegen blokkeren en intimideren. En dan te bedenken dat de boereninkomens de afgelopen twee jaar meer dan goed waren. De varkenshouderij, de sector waartoe Van den Oever behoort, was vorig jaar zelfs de agrarische grootverdiener met een gemiddeld inkomen van bijna 375.000 euro.
(Leeuwarder Courant, 2024)

Die Van den Oever toch, een graaiaapje vermomd als kruisvaarder.

Maar goed, ik polariseer, wat ik niet zou moeten doen, onnodig is. Want voedselzekerheid en klimaatverandering zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en gaan ons allemaal, niemand uitgezonderd, aan. De zaak van de boer contrasteert vanuit dit perspectief helemaal niet met die van de klimaatactivist, belangen vallen hier juist samen. De huidige waterproblematiek in Andalusië en Catalonië is daar een voorbeeld van.

De handen moeten ineen worden geslagen, godsamme! Tijd voor samenhangend beleid.

Bezocht mijn moeder, die nog vrolijk aan de ontbijttafel zat en zich door mij, haar handen trommelend op tafel, een boterham met komijnekaas liet voeren.

Hing tijdens het wandelen zó schuin tegen de stormachtige wind in, dat ik een blaar opliep.

09.02.2024

Zo'n ochtend waarop je maar niet echt wakker worden wil. Buiten regende het, binnen zat ik aan tafel en las een boek, maar de woorden drongen niet of nauwelijks tot me door. Na elke bladzijde vroeg ik me af wat ik nu precies gelezen had, watten in mijn kop, de wereld langs me heen. En gapen dat ik deed, onophoudelijk, ondanks de goede nachtrust die ik had genoten.

Enfin, toen Buienradar een gaatje voortoverde van een uur liet ik me in de armen vallen van het *NoardEast-Fryske lânskip* voor een wandeling van een uur en ontwaarde God in het onmogelijke gescheer van kieviten over inktzwarte klei.

11.02.2024

“Soms schrijf ik dingen waar ik het zelf niet mee eens ben. Dat is het verschil met een opiniestuk: Dan word ik gereduceerd tot mijn mening. In fictie heb je veel meer vrijheid” (Grøndahl).

Niet alles wat Philip Huff schrijft is per se helemaal ruk.

Wat doet dat met je, dingen formuleren waar je het niet mee eens bent?

Goede literatuur gaat over het in twijfel trekken van dingen. Of is die twijfel. Of niet.

Luisterde, terwijl ik mijn dagboek bij werkte, naar Rammsteins *Zeit* en Roxeanne Hazes' *De tijd gaat mooie dingen doen*, wel drie, vier keer achter elkaar.

14.02.2024

Of de PVV nu een loer wordt gedraaid? vroeg iemand zich tijdens het kamerdebat over de voortgang van de kabinetsformatie af. Nou, dacht ik, dat is me te sterk uitgedrukt, maar het leek me zeer goed mogelijk dat er uiteindelijk voor een kabinetsvorm zal worden gekozen die geen Wilders aan de knoppen duldt.

Maakte een einde aan de worsteling die *Wormmaan* heet, niet vanwege de thematiek, genderfluiditeit, maar wel omdat de stijl zo futloos is dat een teddybeer erbij wegdommelt.

Liep door de regen nadat ik me uren over de administratie van mijn moeder – rekening en verantwoording 2023 – gebogen had. Als bewindvoerder ben ik rekenschap verschuldigd, tot op de witte eurocent nauwkeurig, aan de rechter. Zwart zagen de kletsnatte weilanden, van de ganzen, brandganzen vooral.

Zocht de fietstassen bij elkaar, omdat we morgen per fiets (& boot) voor enkele dagen naar Ameland vertrekken. Windvaantjes en regencapes gaan mee. En boeken. Altijd maar weer die boeken.

Een reeks onbeduidende voorvallen zal volgen. We zitten nu eenmaal in de schoot van onze besluiten.

18.02.2024

Na drie prinsheerlijke dagen op Ameland weer de vertrouwdheden van het harde water en het zachte toiletpapier.

Las dat mensen tegenwoordig wakker liggen van de vraag of anderen ze wel precies zien zoals ze zichzelf zien. Typisch, dacht ik, want iedereen weet wat het antwoord is: nee. Wellicht is het een idee om *Omgang met eigenliefde* als bijvak in het nieuwe bijlesprogramma op te nemen.

Ze moeten niet zo vol zijn van zichzelf, siste de hoofdredacteur in een podcast over onze politici, maar zich focussen op de inhoud, nondeju. Wat Geert Narcissus simpelweg niet kán, voegde ik luidkeels toe, in een verder lege huiskamer. Buiten regende het, waaide het.

“Ik vertrek regelmatig bij een feestje met hetzelfde besef,” zegt de Amerikaanse schrijver David Brooks in de Volkskrant, “en dat is dat niemand me ook maar één vraag heeft gesteld.”

Hoe met empathie naar Wilders kijken? Of naar mensen die op Wilders hebben gestemd? Waarom zou je? Waarom niet? Zoek de ander.

19.02.2024

Was het met John Gray eens: áls er in de samenleving al zoiets als een evolutie werkzaam is, dan in de richting waarin de wind waait. Elke bestemming is er eentje van willekeur, behalve dan die ene, het lot dat ons allen wacht.

Kocht twintig gele tulpen, vrolijk makend olijk geel.

Dat het velen van ons (ik inclusief?) nog louter om genot en vreugde te doen is, bedacht ik me, gril van het ogenblik, en bewende de vraag naar een zinvol leven.

Verlengde op aanraden van de cv-ketelmonteur de rookgasafvoerpijp met een PVC bocht van 45° om de kans op het aanzuigen van afgevoerd rookgas via de luchttoevoer te verkleinen. Hij had geen klip-en-klare oorzaak kunnen vinden voor de gaslucht die we geregeld ruiken.

“Misschien helpt een verlengstukje,” had de man geopperd, terwijl we buiten naar het uiteinde van de rookgasafvoerpijp keken, “je weet het niet.” Waarna hij me beleefd groette en in zijn auto was gestapt.

Binnen zette ik de Bolero op en danste, alsof ik er half zo oud uitzag als ik ben.

20.02.2024

Onderzocht mezelf, erkende mijn onmacht en legde me bij de situatie neer.

Veel valt momenteel weer eens uiteen, waarna weer aan de opbouw kan worden begonnen, enzovoort en zo verder.

Het is het leven dat me voortdrijft, óns voortdrijft.

We maken er keer op keer een fucking teringzooi van om het vervolgens weer op te kunnen ruimen; de mensheid in een notendop.

Het absurde hiervan stemt me wél vrolijk, hahaha, verdomd vrolijk.

21.02.2024

De expansiedrift van Poetin en het isolationistische gedrag van Trump hebben de veiligheid van Europa in gevaar gebracht. Daarbij moet in de eerste plaats worden gedacht aan een reële dreiging van Russische intimidatie- en ondermijningspraktijken als propaganda, desinformatie, cyberaanvallen en andere sabotageacties. Een directe confrontatie met Russische troepen op kortere termijn lijkt vooralsnog niet waarschijnlijk.

Daarom heeft de EU besloten om de defensiesamenwerking te versterken en de lidstaten gevraagd om de belofte waar te maken om minstens 2% van het bbp aan defensie te besteden.

Bovenstaande werd me vanochtend door meer dan één terzake kundige podcast wederom ingepeperd. Als oud-militair deel ik de zorgen over de huidige Europese veiligheidssituatie.

Wat had Neerlands grootste partij, de PVV, ook al weer over defensie in hun laatste verkiezingsprogramma staan? Ik las nogmaals de summierende defensieparagraaf. Wat relevant is voor onze veiligheid laat zich in drie bullets vangen:

- De Nederlandse krijgsmacht blijft zelfstandig. Geen EU-leger en geen samensmelting met het Duitse leger.
- We sturen ons geld en defensiematerieel zoals F16's niet naar Oekraïne en houden het voor onze eigen krijgsmacht.
- Turkije uit de NAVO.

Mijn hemel! Is dit alles wat deze beroepspolitici te zeggen hebben over dit zwaarwichtige thema? Geen analyses, nauwelijks onderbouwingen, maar wel losse flodders als de PVV over veiligheid en defensie praat. Ik houd mijn hart vast.

22.02.2024

Voelde me oud en vervallen toen ik wakker werd, maar vermande me, spande spieren en lichtte de last der jaren, en vergat de gebeurtenis weer.

Werd opnieuw chagrijnig toen de internetverbinding bleek te protesteren en ik de krant niet downloaden kon. Slechts met de grootste moeite slaagde ik erin om een afwachtende houding tegenover deze toestand, die nog uren zou duren, aan te nemen.

Leverde in tussentijd dan maar een zootje lege flessen in, en nam een zootje volle weer mee.

Om te verduidelijken welk oord van helse verschrikkingen de Sovjet-Unie voor veel van haar bewoners is geweest, citeert filosoof John Gray in zijn nieuwe boek, *De nieuwe Leviathans. Nieuwe visies na het liberalisme*, ruimhartig uit Russische romans. Om de uitwassen van het liberalisme te schetsen haalt Gray vooral filosofen aan. Het beeld van de Sovjet-Russische gruweldaden is scherper dan dat van de Westerse excessen. Zie hier de kracht van literatuur, concludeerde ik.

Dronk een biertje toen ik het niet langer kon vermijden; ik schrijf en drink steeds beter.

23.02.2024

Lees momenteel *De hoofdstad*, “een grote Europese roman” van de Oostenrijker Robert Menasse. Wie googlet komt er niet uit: ‘Europese roman’ verwijst nu eens naar een roman over Europa, dan weer naar een roman geschreven door een Europeaan. *De hoofdstad* handelt over de Europese Unie én is geschreven door een Europeaan.

En ja, ik ben eurofiel, én voorstander van een gemeenschappelijk Europees buitenland- en defensiebeleid. PVV en BBB hebben mij op dit gebied dan ook niets te bieden.

Ik heb de pesthekel aan kleingeestige nationalistes.

De hoofdstad opent met een losgebroken varken dat paniekerig door de straten van Brussel dwaalt, niet lang waarna een Griekse het bed deelt met een Duitser, beiden werkzaam bij de EU. Een roman over “miezige bureaucratie en grote gevoelens”.

En dan hebben we Rutte nog, die niet goed in staat is om dingen te onthouden en naar het zich laat aanzien de nieuwe secretaris-generaal

van de NAVO wordt ... Zal ik de *Acht humoresken* van Dvořák opzetten?

24.02.2024

Had flashbacks, uit de tijd dat ik nog jong was en met krachten smijten kon.

“Mensen die erg oud worden, zijn goed in de omgang met hun mankementen.”

Kranten, kranten en nog eens kranten. En een wandeling van een kilometer of negen, waarna pijn in de onderrug (scoliose) en een groots en meeslepend boek.

Mijn kop vol rode vlekken, alsof ik de mazelen heb (actinische keratose die behandeld wordt).

Op mijn rechterduim een coldpack (inflammatie), in mijn linkerhand een Tripel Karmeliet. (“Uit een studie uit 2018 bleek dat je vanaf tien glazen bier of wijn per week een verhoogd risico op sterfte hebt, dat toeneemt naarmate je meer drinkt.”)

25.02.2024

Reed op een crossmotor met een kaduuk navigatiesysteem door een immense Rotterdamse buitenwijk in aanbouw en dacht dat ik wist waar ik was, maar bleek dat toch niet te weten. En niemand om de weg aan te vragen, waar ik ook heen reed, hoe vaak ik ook keerde.

Las een achtergrondreportage over Oekraïense artilleristen in een modderige kuil bij Avdiika en herinnerde me een kort titelloos gedicht uit mijn laatste bundel, *Van de luchtogel*:

En toen was de munitie op
en toen stonden we daar

Wandelde langs het wad, keek naar VPRO boeken, en een docu over een dode rivier, gewurgd door mensenhanden. Het bezwaarde me zeer. Niets kunnen we heel laten.

En toch moet er een samenleving mogelijk zijn, vermoedde ik, die meer bevrediging biedt dan een iPhone of Rolex.

26.02.2024

Dat de natuur in Nederland naar de haaien gaat is zo goed als zeker. De provinciale stikstofplannen zijn door het PBL getoetst en als wensdenken bestempeld. Het amateurisme druipst van de vodjes af. Waardoor de huizenbouw op slot blijft zitten en we langzaam kopje-onder gaan in het mestvocht. Om uit deze impasse te kunnen komen zullen er links en rechts handen ineen moeten worden geslagen en concessies worden gedaan.

Zat vrijwel de gehele ochtend binnen op mijn luie krent omdat ik het te koud vond om buiten – gevoelstemperatuur 2 °C – in beweging te komen. Wat een voorrecht is van gepensioneerden.

Kwam ten slotte toch in beweging en bewoog me een uurtje langs grote groepen brandganzen en meeuwen, terwijl de wind in mijn oren loeide.

Daarna weer lekker onderuitgezakt, naar de wereld geluisterd en gekeken. Tussendoor nog een sausje voor de spaghetti gemaakt, tomatensaus met een restje stoofvlees van gisteren.

Nietsdoen is thans mijn beroep, een zalig nietsdoen. Uit ietsdoen is telkens weer ellende voortgekomen.

28.02.2024

Al vroeg op pad, voor uien, wandelend langs de Holwerter Feart, stellingmolen De Hoop en een dode koe die ten hemel werd getakeld. De hemel, die dagelijks voor ons allen een dag dichterbij komt!

“Gedachten,” zei Adriaan van Dis, “als je ze opschrijft máák je er iets van.” Nou, dacht ik, de meeste mensen maken er dan nóg niet veel van.

Las op aanraden Paul Demets’ gedichtenbundel *De hazenklager* (2020), maar was niet onder de indruk. Demets uit zich meesttijds in bedekte termen, waardoor de lezer met nogal wat raadselachtigheid wordt opgescheept, en dan ook nog eens van het tamelijk saaie soort. En daar had ik nou effe geen *zininin*: twee sterretjes.

Of ik ook tot “de meeste mensen” behoor? Ja, natuurlijk.

(Ik wil niemand het idee geven dat ik nuttig bezig ben.)

29.02.2024

De godganse dag kletterde er regen tegen de ramen, op een uurtje na dan, waarin ik een wandelingetje door de velden achter huis maakte en de club van driehonderd tegen het lijf liep: een grote groep kieviten die daar al meer dan een week aan het opvetten is.

Democratische krachten bundelen met antidemocratische is als een vaatje buskruit: ontplofbaar.

Een van de mogelijkheden die zich aandiende toen ik met prepensioen ging was: fulltime lezen en schrijven.

Voor de kat zijn kut. Als een vrije vogel.

Wat slordig denken overigens niet voorkomt.

MAART

01.03.2024

Onze samenleving heeft funderingsschade opgelopen met verzakking en ontregeling tot gevolg. Een hersteloperatie is noodzakelijk. Maar onder leiding van wie?

Las de krant, twee kranten, zocht naar grip op de realiteit.

“Het enige wat de partijen [op rechts] bindt, is sentiment: een milde tot sterke vreemdelingenhaat en de illusie dat ze gevierden de levende uitdrukking van de volkswil zijn.”

Waarna we naar een lunchgelegenheid wandelden voor fish & chips & een fruitbiertje.

Ach, dacht ik op de terugweg, weldra is de wereld weer verder getrokken en weet niemand meer wie antidemocraat Geert Wilders was, of iedereen nog. Tot die tijd blijf ik me verzetten.

02.03.2024

Dat het wereldbeeld van de Oekraïner meer gemeen heeft met dat van de Rus waartegen hij vecht dan met het wereldbeeld van de gemiddelde West-Europeaan, werd in een podcast beweerd waar ik naar luisterde. Wat in doorsnee best waar zou kunnen zijn, meende ik.

Bracht een groot deel van de dag in de tuin door, met het snoeien van een es en kletsen met burens en voorbijgangers: dat Nederland hard op weg is om in een ordeloze toestand te geraken, vond menigeen. Mijn tegenwerpingen werden geaccepteerd maar niet geloofd.

“Hij kon niet meer schrijven, dus het zat erop,” zei Mark Schaevers, biograaf van Hugo Claus, over het besluit van Claus, die aan alzheimer leed, tot euthanasie.

“Ik kan, dus ik ben,” opperde een filosoof ter upgrading.

Wilde nog wat zeggen, maar kon er met de beste wil van de wereld niet meer op komen.

03.03.2024

Nietsdoen is ook: jezelf laten gebeuren.

In de zon gezeten, hoed op.

Las dat liegen “de menselijke samenleving ondermijnt”, knikte en vroeg me af of “menselijke samenleving” een pleonasme is.

Rook al op de drempel van de openstaande achterdeur dat Billy de onbehandelde zwervkater binnen was geweest. Gadverdamme.

Sukkelde tijdens het Journaal in slaap, werd wakker en hoorde iemand op tv bezweren dat hardcore tot ons cultureel erfgoed behoort.

05.03.2024

Het oude privaat gesloopt en er een bezemkast van gemaakt. Twee dagen werk, bevredigend resultaat. Lichtelijk spierpijn, dat wel.

06.03.2024

Onvoorwaardelijke loyaliteit werd van mij geëist, anders konden we niet langer vrienden zijn. Omdat ik niet wist wie de waarheid sprak, wilde ik geen partij kiezen. En zo raakte ik ooit een vriend kwijt.

Johan Derksen vindt dat Özcan Akyol zijn vriend Matthijs van Nieuwkerk door dik en dun had moeten blijven steunen, terwijl Akyol zich afvraagt wat er van de ingebrachte beschuldigingen van grensoverschrijdend gedrag tegen Van Nieuwkerk waar en niet waar is.

Waarom stelt de één vriendschapsbanden boven waarheid en opteert de ander voor het ware? Is dat een gevoelskwestie? Gewetensvraag?

Wie in een loopgraaf bescherming tegen vijandelijk vuur zoekt heeft een kameraad naast zich nodig, weet ik als gepensioneerde militair, géén moraalridder. Er zijn momenten waarop je graag blindelings op een ander vertrouwt. Maar kameraden die het humanitair oorlogsrecht schenden dienen voor het gerecht te worden gedaagd.

Jaren geleden werd me door enkele collega's een loer gedraaid. Ze vertelden me slechts de halve waarheid, waardoor het project dat ik toentertijd leidde stokte. Het duurde enige tijd eer ik het doorhad. Hoewel door strijdige belangen ingegeven, had ik deze moedwillige streek niet van hen verwacht. Niet alleen mijn positie als projectleider liep schade op, maar ook mijn gezondheid.

Belangen versus collegialiteit, waarheid versus vriendschap: pasklare antwoorden zijn er niet. Ik ga telkens maar bij mezelf te rade en probeer dan voor een houding te kiezen (vergeven is ook een optie) die me in staat stelt om mezelf en anderen recht in de ogen te kunnen blijven kijken.

07.03.2024

Een gelukkig leven, wie wil dat niet? Maar wat is dat precies, gelukkig zijn? Volgens mijn woordenboek is geluk een “aangename toestand waarin men zijn wensen bevredigd ziet en vrede heeft met zichzelf en zijn omgeving”. Klinkt super, maar hoe geraak je daarin? Wat een vraag is die niet alleen mij maar tig mensen bezighoudt en heeft beziggehouden. De Romeinse filosoof Lucius Annaeus Seneca (ca. 4 v.Chr.-65 n.Chr.) was er eentje van. Onlangs luisterde ik naar een podcast waarin het gedachtegoed van Seneca werd besproken.

Wie niet gelukkig is, beweerde de Romein, zoekt het geluk op de verkeerde plaats. Wat uiteraard impliceert dat hij de vindplaats wél wist.

Seneca was een stoïcijn. Stoïcijnen maken zich niet druk over zaken waar ze geen controle over hebben. Files, het weer, de leugentjes van Rutte en Yeşilgöz: ze zijn er niet in geïnteresseerd. Het lichaam en de geest daarentegen vormen het werkterrein waarop stoïcijnen zich bewegen, die twee-eenheid moet onder controle worden gebracht. Wie volleerd is heeft zijn gevoelens en handelingen volledig in bedwang. Seneca was een late stoïcijn en zijn filosofie minder dogmatisch dan die van zijn voorgangers.

Wie het geluk zoekt in zaken waar hij of zij geen controle over heeft, zei Seneca, zoekt op de verkeerde plaats. Een bliksemcarrière, status, rijkdom: voor je het weet ben je het verworvene weer kwijt. Nee, betoogde hij, geluk zoek je daar waar je onafhankelijk van de omstandigheden bent: in jezelf, vervlechting van lichaam en geest. Het toverwoord: discipline. (Wordt vervolgd.)

08.03.2024

Wie zich ongelukkig voelt, concludeert de stoïcijn, heeft dat aan zichzelf te danken. Maar een beetje discipline zou al louterend werken. Dat zit namelijk zo. Volgens de stoïcijnen is de natuur, waar de mens deel van uitmaakt, een organisme dat levenskracht (logos) bezit die de boel als het ware bestuurt. De wereld ontstaat, vergaat en ontstaat weer in een eeuwigdurende cyclische beweging. Alles wat er gebeurt is van tevoren bepaald. Daar hoeft je je als mens niet druk over te maken, maar je dient je er wél toe te verhouden.

Les één: accepteer dat je niet het middelpunt van het universum bent.
Les twee: niet wát je overkomt maakt je van streek, maar hoe je erover dént. Lijden, zegt de stoïcijn, is het gevolg van verkeerd denken. “Pijn is fijn,” voegde ik er op dit punt aan toe, nog niet geheel overtuigd van wat de podcast me trachtte bij te brengen.

Wie de noodzaak inziet van alles wat is, zoals het is, ziet ook de betrekkelijkheid van zijn oordeel in: die doet er namelijk niet toe. Met

negatieve oordelen die leiden tot negatieve gemoedsaandoeningen heb je alleen jezelf. Je kunt er doodongelukkig van worden.

Wie gelukkig wil zijn moet dus zijn denken op orde hebben. Stoïcijnen zullen je adviseren om je gedachtewereld op te schonen en te leven in overeenstemming met de natuur, die niet voor de poes is. Richt je op wat er in je macht ligt, harden lichaam en geest en praktiseer het leven van elke dag, gedisciplineerd.

09.03.2024

Begon de dag met koffie en De kamer van Klok, waarin over de doorbraak in de onderhandelingen over een nieuw kabinet werd gesproken, die geen doorbraak is. Of toch? Omdat iemand iets zal moeten doen! Maar wat? Een extra-parlementair kabinet? Regeerakkoord op hoofdlijnen? Een snoeihard maar onuitvoerbaar migratiebeleid? Afschaffen eigen risico? Acceptatie van de Europese begrotingsregels? Mona Keijzer als daar-valt-wel-over-te-praten minister-president?

Bevroedde dat áls het tot een samenwerking tussen PVV, VVD, NSC en BB komt, er weinig constructieve aandacht zal zijn voor gecompliceerde vraagstukken als klimaatverandering, verschuivende machtsverhoudingen en sociale onrechtvaardigheid.

Waarop ik me de stoïcijnse raad herinnerde om je niet te sappel te maken over zaken die je niet kunt beïnvloeden. Ondertussen was de zon gaan schijnen, waar ik ook niets aan kon doen, maar volop van genoot.

Ontdeed na de lunch (restje-avondeten-van-wie-weet-wanneer uit de vriezer) een es van top en zijscheuten, waarbij halsbrekende toeren werden verricht. Ik meende aan de blik van de buurman te zien dat hij zich afvroeg of ik niet goed snik was. Geen zorgen, zei ik, klimmen is me ooit bijgebracht door commando's, in de Belgische Ardennen. Nou ja, het klonk in elk geval geruststellend.

“You go strange!” hoorde ik later iemand in een tragikomedie zeggen terwijl ik uitgeteld op de bank lag, glas rode wijn onder handbereik, en scheurde bijna mijn bovenlip (herstellende van een behandeling met een chemocrèmepje) van het lachen.

En toch klopte deze dag, als een bus, zoals dagen als een bus kunnen kloppen. Het was zo gracieus, dat licht!

10.03.2024

Of ik ook de biografie van Hugo Claus zou aanschaffen, als e-boek wel te verstaan, maar het aantal bladzijden, 975, hield me vooralsnog tegen. Ik heb een hekel aan dikke boeken, mis er de lange adem voor. Ik wil steeds opnieuw in een boek, aan een verhaal kunnen beginnen. Beginnen is zo veel belangrijker dan eindigen.

De wandeling vond plaats in het Fochteloërveen, onder een waterig zonnetje en in frisse oostenwind. Toen we uitstapten stoven in de verte grote groepen ganzen luid gakkend op om vervolgens wild circuitjes te draaien om de plassen in het hoogveen; het leek wel kermis in de lucht. Geen idee wat de opschudding had veroorzaakt.

Een half uur later zagen we een zeearend vliegen, majestueus, soeverein, genietend van zijn of haar vrijheid. Hoe klein we voor het dier moesten zijn! Ik geloof niet dat we scheef werden aangekeken, als vijandig beschouwd. Maar hij of zij zou eens moeten wéten: mensen maken veel kapot, nu eens van nature, dan weer uit onwetendheid.

Als ik zou moeten uitleggen wat dit landschap met me doet zou ik zeggen dat het tot mijn gevoel spreekt, een band schept die ik heilig zou willen noemen, maar het landschap uiteraard siberisch laat. Als de mens verdwenen is, begint de natuur opnieuw.

Keek naar VPRO's Boeken en besloot om het ene boek dat werd besproken wel en het andere niet te gaan lezen. Voor sommige shit word ik echt te oud. Het tv-programma daarentegen wint aan invloed bij me.

13.03.2024

Alle Jezus, wat bracht mijn krant weer een kwak slecht nieuws vanochtend. Met het opruimen van het laatste restje verzet heeft Trump conform Mussolini's richtlijnen zijn partij gepersonaliseerd: Ik ben de Republikeinse partij en de Republikeins partij ben ik! Ongeacht de uitslag lijkt me een uitbraak van geweld na de komende verkiezingen aldaar onontkoombaar.

In Nederland besloot de minister voor Natuur en Stikstof zonder *enig* inhoudelijk politiek debat – alsof het parlement tijdverspilling is – maar ná gekrijst van NSC en BBB om niet voor, zoals eerder de bedoeling was, maar tégen de uitgeklede Europese natuurherstelwet te gaan stemmen. Oliedomme symboolpolitiek, want die wet komt er gezien het aantal Europese voorstanders toch wel, én antiparlementair gedrag, waar niet alleen onze parlementaire democratie en onze betrouwbaarheid op Europees niveau lelijke deuken van oplopen, maar dat ook grote zorgen doet baren voor het toekomstige Nederlandse natuurbeleid.

Nam me halverwege de krant voor om tot aan de lunch niet te eten – “intermittent fasting” – omdat ik nog wat kilo's westers vet (eigen schuld, dikke bult) kwijt moet.

“Als je in Estland woont, op 110 kilometer van Sint-Petersburg, dan ben je bang. En ze zijn bang. In Letland, Litouwen, Roemenië, zelfs Polen” (Heisbourg).

Bedacht me ook nog dat er mensen zijn die zich verkneukelen bij dit al. Sombermans werd ik ervan.

Ik moet mezelf opnieuw uitvinden.

Verkocht een hanglamp via Marktplaats. Of er nog iets buiten het geheel van de feiten is, vroeg ik me naderhand af, hoe dan ook gezien?

14.03.2024

Het dorpje Alde Leie ligt bij tegenwind op ruim twee uur fietsen. Ze hebben er een koffiehuis waar zelfgemaakte appeltaart wordt geserveerd. Volgens Google is het elke donderdag vanaf 11.30 uur open. Maar vandaag, toch ook een donderdag, dus kennelijk niet. Doorgefietst naar Hallum, waar we in de plaatselijke supermarkt belegde broodjes haalden.

Daarna languit op de bank met kranten en boeken. Bij de derogatieproblematiek die echt niemand had zien aankomen joelde ik “kutboeren!”

Jaarlijks verschijnen er ruim duizend nieuwe, oorspronkelijk in het Nederlands geschreven literaire fictietitels op de Nederlandse markt (bron KVB Boekwerk). Voor de Libris Literatuur Prijs 2024 werden een kleine tweehonderd literaire fictietitels aangemeld. Ruim de helft ervan is geschreven door een man. Van de achttien titels op de longlist zijn er negen door een man en negen door een vrouw geschreven.

Maar deze evenredige verdeling zint Ellen Deckwitz niets. Hoewel zij niet alle aangemelde titels voor de Libris Literatuur Prijs 2024 heeft gelezen, laat staan alle nieuw verschenen literaire fictietitels in 2023, denkt zij in een podcast toch te weten dat “als je kijkt naar de eindejaarslijstjes van het afgelopen jaar, maar ook op basis van onze eigen geweldige smaak, de meerderheid van de beste boeken van vorig jaar in het Nederlandse taalgebied geschreven [is] door vrouwen”.

Nitwitz’ gedrag is niet eens aanstootgevend, maar uiterst lachwekkend! Gevalletje overmoed. Typische karaktereigenschap van mannen.

16.03.2024

La Repubblica over dat gedoe in Nederland: “Een kabinetsformatie van schijnbewegingen”.

Bij herhaling schater ik van het lachen om het klunzige gedrag van Jelle Brandt Corstius, door hemzelf op droge wijze verwoord in het onlangs verschenen *Spullen brengen*: zeven tweedehands terreinwagens in konvooi van Nederland naar Oekraïne. Het is 2023. Ze worden afgeleverd in Kyiv en zijn bedoeld voor vervoer aan het front. De dolle boel is georganiseerd door schrijver Jaap Scholten, die onder anderen schrijvers Brandt Corstius en Tommy Wieringa als chauffeur/bijrijder meevraagt.

Je vraagt je af: wat is dit? Berekende liefdadigheid? Een publiciteitsstunt? Wie bestsellerauteurs als Brandt Corstius en Wieringa meeneemt *zoekt* publiciteit, ongetwijfeld ter bevordering van de geldinzameling, maar het zal de boekverkoop vast ook niet schaden. Daarenboven: zit een volk dat in oorlog is nu echt te wachten op een zootje gammele occasions, waarvan er onderweg ook nog twee kapotgaan? Meer dan eens wordt in *Spullen brengen* aangegeven van wel.

Het waarom van zijn meedoen beredeneert Brandt Corstius als volgt: “En op persoonlijk niveau is het voor mij een afrekening met mijn oude liefde Rusland. Nu kunnen we, hoe klein ook, iets concreets doen. Heerlijk concreet.”

Afijn, onderhoudend is het allemaal wel. De oorlog laat zijn hoorns zien in het luchtalarm dat voortdurend afgaat, de kapot geschoten gebouwen, de woorden van de Oekraïners, hun ogen. Brandt Corstius schrijft vlot, zonder omhaal van woorden. Met zijn kwetsbare opstelling – hij toont zijn verlangens en angsten – neemt hij mij voor zich in. Verdienstelijk reisboek.

17.03.2024

De Chinese regering schijnt de titel “nabije Noordpoolstaat” te claimen. Tjonge, hoe doorzichtig kan expansiepolitiek zijn! Het noordelijkste puntje van China ligt even noordelijk als het noordelijkste puntje van Nederland. Maar het is er soms wel -50°C.

13% van de respondenten gaf aan te lezen “om te genieten van taal”. Tot die categorie lezers behoor ik niet per se. Ik wil ook uitgedaagd worden, hou veel van boeken die op avontuur gaan. Schoonheid zonder intelligentie vind ik niet verleidelijk.

Zag een fazant langs de kant van de weg liggen, morsdood en aangevreten, werk van een roofvogel dacht ik.

Zie ik wel wat ik zou kunnen zien? Ik vrees het ergste. Kijken vrij van elke school of horigheid is een hele opgave.

Vroege (vroegste?) jeugdherinnering: dat ik voor het eerst in mijn dooie eentje naar de kleuterschool ga, vogels fluiten, en dat ik bij elke stap ietsepietsie groter groei.

19.03.2024

Ik denk er weleens aan om een politieke partij op te richten, zonder leden uiteraard, want dat is veel te veel gedoe, en een gooi te doen naar het goddelijke premierschap. Mijn program, dat op een bierviltje past, is kinderlijk eenvoudig en dient er enkel toe om mensen te paaieren. Het doel, kabinet Joker 1, heiligt alle middelen. Schofferen levert meer stemmen op dan fatsoenlijk debat. Ik schaf de taks op bier en het achtereind van het varken af en beloof iedereen die zijn schoen zet een gratis vliegvakantie naar een gematigd klimaat. Maar de witte schmink zal de grootste knaller zijn, verplicht aan te brengen door iedereen die nog niet wit is! En geef me nou geen meewarige blik want ik zou de

eerste niet zijn die dit op deze wijze lukt. Kijk maar eens goed om je heen. Ik kan zo intens genieten van mezelf!

20.03.2024

Literatuur lezen is een intieme kwestie, hoorde ik iemand zeggen, omdat je kennis neemt van persoonlijke gedachten van de auteur of een personage. Bovendien, voegde ik toe, kunnen andermans woorden je op ideeën brengen of herinneringen oproepen die je liever voor je houdt.

As in tas, dat ik gisteren uitlas, staat bol van de ontboezemingen. Om de dood van zijn vader Hugo te verwerken fietste Jelle Brandt Corstius met een zakje as naar de Zuid-Franse kust. Sommige herinneringen aan zijn knotsgekke pa zijn zo wonderlijk dat je je afvraagt of ze wel waar zijn. Zelf zegt Jelle dat zijn geheugen “één grote brei” is.

Alles wat ik lees toets ik (mijn tic) op zijn waarheidsgehalte. Maar met betrekking tot de intimiteit van mijn eigen dagboeken heb ik een ruimer geweten.

Jelle schudde het zakje as boven de Méditerranée leeg, mijn vader werd vanuit een vliegtuig verstrooid over de Noordzee.

21.03.2024

Als ik naar één weekblad terugverlang, dan is het wel de Vrij Nederland van de jaren zeventig en tachtig. Duimdik, op courantpapier en in broadsheetformaat, waardoor een opengeslagen VN de hele tafel bedekte. Een van de columnisten was Piet Grijjs, pseudoniem van Hugo Brandt Corstius, die dikwijls een controversieel standpunt innam, waar je je mateloos aan kon ergeren of dat je beeld ondersteboven keerde. Ik sloeg hem nooit over.

Zoon Jelle, van wie ik recent boeken las, bracht me Hugo weer in herinnering. Voor € 15,45 (inclusief verzendkosten) bestelde ik drie

tweedehands bundels, twee van Piet Grijs en eentje van Battus, een ander pseudoniem waaronder Hugo schreef.

Dat Grijs ook humoristisch kon zijn toont hij al in de openingscolumn van de eerste bundel die ik opnam: “Wie de ‘veroveringen’ van Casanova en Frank Harris en De Maupassant en Picasso bij elkaar optelt die haalt nooit het aantal van Wolkers of Mulisch.”

22.03.2024

Oorlog hoort bij de mens, benadrukte clown-historicus Arend Jan Boekestijn gisteravond in het best bekeken praatprogramma op tv, Vandaag Inside. Ik kijk elke avond om de grootst mogelijke onzin aan te kunnen horen, die daar onder het mom van “de mening van de gewone man” door drie miljonairs en aangeschoven BN’ers wordt verkondigd. Leuterkoek en platte humor: we kunnen er geen genoeg van krijgen, zelfs niet als we weten dat we met ons kijkgedrag dit verachtelijke verdienmodel onderhouden.

Boekestijns wereldbeeld gaat evenals het mijne uit van de veronderstelling dat de mens slecht is. Hij en ik zijn pessimisten, waar we beiden meestal vrolijk onder zijn.

Zo schaterde ik vanochtend van plezier om het onfrisse gedrag van nogal wat gedupeerden van de toeslagenaffaire, die conform de compensatieregeling bij gemeentes om steun vragen. Gefrustreerde ouders, noteerde de Volkskrant, leggen onredelijke eisen neer. “Ze willen bijvoorbeeld een auto of een dure vliegreis.”

23.03.2024

Straffe wind, haastige wolken, knipperende zon. Hagel. In een gare campingsmoking languit op de bank. Een hele zooi leesvoer onder handbereik evenals licht verteerbaar voedsel en geestrijk vocht. Maar

alles met mate. Behalve dan het ergeren. Groen en geel. Aan zowat de hele fokking wereld. Ik trekkebek er wel bij. De mens is gek.

Voorbeeldje. We, las ik in een column over *fast fashion*, zonder dat me duidelijk werd wie met “we” wordt bedoeld, *we* dumpen elk jaar 35 kilo textiel p.p. en *we* dragen kledingstukken gemiddeld zeven keer. Ik keek naar mijn eigen tot op de draad versleten joggingpak dat ik zeven dagen in de week draag en nog lang niet dumpen wil. Bij het vervaardigen van kleding komen gif en moderne slavernij om de hoek kijken.

Wegwerpgedrag is onzalig voor welzijn en leefklimaat. Vroeger had ik één nette broek in mijn kast hangen, de heilige zondagse broek.

25.03.2024

Er komt geen oorlog, herhaalde René van der Gijp vorige week nog eens in Vandaag Inside. De selfmade miljonair gelooft niet dat Rusland de confrontatie met de NAVO zal zoeken. Als Van der Gijp iets beweert dan heeft hij, tenzij het over voetbal gaat, zelden gelijk. Gewoonlijk richt hij zijn denken niet naar de feiten maar naar zijn onderbuikgevoel.

Journalist Arnout Brouwers hekelt al langer de lankmoedige houding van westerse politici tegenover de Russische agressie. Vandaag zegt hij in de Volkskrant dat “alle [Russische] seinen op groen [staan] voor verdere escalatie, mobilisatie en Oekraïnes exterminatie”. Hij sluit op basis van feiten, waaronder Poetins recente bevel om het Russische leger uit te breiden met 170.000 man, geenszins uit dat Poetins honger niet gestild zal zijn “met een onttakeld Oekraïne”.

Brouwers redeneert en oordeelt in tegenstelling tot Van der Gijp op nuchtere wijze. Niets is zeker voor wie een blik in de toekomst werpt. Maar je kop in het zand steken voor een tot de tanden bewapende krijgszuchtige dictator die je toesnauwt “de facto” met je in oorlog te zijn, is hersenloos.

Maar hoe je de situatie ook interpreteert: je kunt maar beter voorbereid zijn, zou ik zeggen. Ook als dat tot een nieuwe peperdure wapenwedloop leidt. En maak Poetin duidelijk dat het na Tsjetsjenië, Georgië, de Krim en de Donbas genoeg is: tot hier en niet verder. En maak meer geld en meer wapens vrij voor Oekraïne, inclusief langeafstandsraketten.

En tot Van der Gijp: zet je ongeloof opzij.

26.03.2024

BAM was het laatste boek van het stapeltje Brandt Corstius dat ik de afgelopen weken las. Zowel het meest als minst gewaardeerde boek is van de hand van zoon Jelle, om een column van vader Hugo heb ik het hardst moeten lachen. Wat beide heren gemeen hebben: humor. Waarin ze verschillen: aard. Vader is rusteloos, zoon verbazend laconiek.

Het intieme *As in tas*, waarin Jelle de herinnering aan zijn vader viert en waarover ik al eerder schreef, zal me het langst bijblijven. In het afgeraffelde *BAM* maakt Jelle een knullige treinreis door Siberië, waar het winter is en steenkoud. Opvallendste prestatie: dat hij erin slaagt om niets over Siberië te vertellen.

Nee, dan de hilarische column *Drie zusters* van Hugo, gepubliceerd onder het pseudoniem Piet Grijs en opgenomen in de bundel *Schuld en Boete*, dat in 1993 bij Querido verscheen. In deze column zoekt hij uit waarom zijn moeder, Liesbeth den Uyl en koningin Juliana hem vijftientig jaar lang zo buitengewoon hebben geïrriteerd:

De echtgenoten van mijn vader, van Joop den Uyl en van prins Bernhard waren qua motoriek, qua krijs, qua eigenwijsheid, qua huwelijksrouw, qua bespottelijkheid, qua pacifisme, qua bijgelovigheid, qua boerinnenslimheid, qua misplaatst idealisme, qua bakkigheid, qua onbehouwenheid precies hetzelfde. Maar wat de drie vrouwen vooral in mijn hoofd tot één en hetzelfde

monster maakt, dat is hun vermogen om mij ogenblikkelijk en op elk moment van de dag tot het uiterste te irriteren.

27.03.2024

Hoe voorkomen wij dat ook onze kindskinderen de natuur verkwanselen? vroeg ik me tijdens het dagelijkse loopje door de landerijen af. Om me heen werd lustig drijfmest in dooie bodem geïnjecteerd. Niet! luidde mijn korte, maar op levenservaring gestoelde antwoord en liep ijlings verder. Aangekomen bij het piepkleine natuurgebiedje waar alle Brantgummer weidevogels huizen en in dit jaargetijde een opgewonden stemming heerst, vertraagde ik de pas en begon *De troubadour* van Lenny Kuhr te fluiten. In de verte dook een valkje steil naar beneden. Ook aan moordpartijen blijven we ons schuldig maken, wist ik en snoot mijn neus.

Hoewel niet van plan deed ik het toch en kocht in Ljouwert, waar ik oude buur J. bezocht, een boek bij Van der Velde: het dagboek van Derek Jarman, *Moderne natuur. Aantekeningen uit een tuin aan de rand van het bestaan*. De verleiding van dagboeken kan ik niet weerstaan. *Moderne natuur* beslaat de periode 1989-1990, waarin de met hiv gediagnosticeerde Jarman zich heeft teruggetrokken in een huisje aan de zuidoostkust van Engeland en een tuin aanlegt. De coverfoto is intrigerend: te midden van bloeiende bloemen zie je een deel van Jarmans houten huisje met op de heilige achtergrond de blauwgrijze aftekening van de kerncentrale van Dungeness.

Hoorde dat er scenario's circuleren, waarin men rekening houdt met tien tot twintig miljoen Oekraïense vluchtelingen als de Russen de boel overlopen. Speculatief? Zeker. Onmogelijk? Zeker niet. Lijkt me al met al toch wel een dingetje om rekening mee te houden.

28.03.2024

“Ik ben veganist maar eet wél vlees.”

Onze rozemarijn bloeit, paarsblauw. Het verhaal gaat dat rozemarijn het goed doet in tuinen van gezegende huishoudens.

Reed voor de laatste maal met een volle aanhangwagen naar de stort. Na de zomer neemt de aannemer de verbouwing over. Zette bij terugkomst de aanhangwagen, die uitstekend dienst heeft gedaan, te koop op Marktplaats. Volgende week ruilen we onze ouwe auto in voor eentje zonder trekhaak.

Verkocht de aanhangwagen in *no time*.

De nieuwe? Een Fiat 500, knaloranje & hybride.

29.03.2024

Half bewolkte hemel, matige tot vrij krachtige wind, schuddebollende narcissen, gele en witte.

In ochtendlijke uren resthout tot kachelhout verzaagd, kruiwagens vol.

Daarna boterhammen gegeten, met appelstroop, pindakaas en chocoladevlokken; oh, oh, oh.

Maar niemand bedreigd, niemand op zijn bek geslagen.

Om ons heen ademden de grazige weiden een geest van vrede.

30.03.2024

Hoorde Frans Timmermans met Kapitein Iglo vergeleken worden en zijn schip met de Titanic.

Dronk koffie, las in *Moderne natuur* en luisterde naar muziek, waaronder een vroeg werkje van Puccini dat me bekoorde, *Crisantemi*, voor

strijkkwartet. Buiten was de ochtend somber grijs, maar zacht en vrijwel windstil, niet onaangenaam. In een boomtop: een joekel van een buizerd.

Gewandeld in de Bakkeveense Duinen, waar wind ooit zand verstoof en enkele resterende zandwallen nog duinen heten. Wie denkt dat ik zowat elke dag wandel, weer of geen weer, heeft het bij het rechte eind.

Wandelen geeft zuurstof aan me. Mijn moeder heeft me de liefde voor dit tijdverdrijf bijgebracht, van jongs af aan trok ik eropuit met haar, met knickerbocker en al.

Beantwoordde een interview met Anton Dautzenberg over zijn nieuwe boek “vol extreme seks- en slachtpartijen” met schouderophalen. “Er zijn toch geen grenzen in de kunst? Het is gruwelijk, maar ik mág dit schrijven.” Dautzenberg doet zijn kunstje weer. Gaap.

En toen kwam Minou bij me liggen, koppie tegen mijn dijbeen aan, en spinnen joh!

31.03.2024

Pasen. Van iedere twintig Nederlanders, las ik vanochtend, zijn er elf ongelovig, hangen er acht een christelijk geloof aan en belijdt er eentje de islamitische godsdienst. De helft van de gelovigen bezoekt nooit een gebedshuis. De religieuze origine van veel van onze feestdagen is zo zoetjesaan met roest overdekt. Ik zocht nog even op wat we vandaag ook alweer vieren: een leeg graf. Geloof je het zelf?

Spotte te midden van een legioen van boerse brandganzen twee tengere tureluurtjes; de tij van de lente komt opzetten.

Daarna onderuit voor een natte Ronde van Vlaanderen, die op een glibberige Koppenberg heroïsche proporties aannam: dáár lichtte Mathieu van der Poel de hielen en liet voor de rest van de pedaleurs niets over dan ergernis en bewondering.

Voor steeds meer mensen zal Pasen synoniem zijn met
voorjaarsklassieker.

En leeg graf met meubelboulevard.

APRIL

02.04.2024

Geslapen als een verwelkte roos. Bij zonsopkomst was het gewelf nog zonder wolken. Las de krant, dronk koffie, at iets en noteerde de hoeveelheid calorieën van wat ik gegeten had: 192,8 kcal.

Op tamelijk ruwe wijze werden een keukenblok en een buffetkast afgeleverd. De buffetkast bleek beschadigd en kon het vrachtwagentje weer in. Het reeds gemonteerde (waarom?) keukenblok hebben we in de garage opgeslagen. Om het na de verbouwing naar binnen te kunnen sjouwen moet het eerst worden gedemonteerd. Het past nu door geen van onze deuren.

Bestelde twee tweedehands deeltjes uit de reeks Privé-domein: *Het uitgestelde paradijs* van Benno Barnard (nr. 132) en *Vraag niet waarom* van J.J. Peereboom (nr. 144). Voor € 15,50 inclusief verzendkosten. Beiden, Peereboom hemelt al, gedreven dagboekschrijvers.

Nog maar zelden slaag ik erin om een roman uit te lezen, vind ze meestal oersaai. Probeerde er van het weekend nog eens twee, tevergeefs: Richard Osinga's *Arc* en Adriaan van Dis' *In het buitengebied*. En dat moet toch ook iets te maken hebben met het fictieve karakter ervan. Alsof ik niet goed meer tegen verzinsels kan.

Dan maar *Grootmacht Europa. De omwenteling van de Europese Unie* opengeslagen, van kenner Marc De Vos, over de toegenomen noodzaak tot het bedrijven van machtspolitiek door de EU: "Anders gezegd: EU-lidmaatschap, ongeacht zijn mogelijke lagen of gradaties, wordt meer een geografische expressie van geopolitiek dan van democratie, handel of identiteit."

03.04.2024

Updatete de weergave van de groepenverdeling in de meterkast, wat na alle verbouwingen hard nodig was: de oude weergave klopte van geen kanten meer.

Bereidde, terwijl het buiten gestaag regende, hummus en pikante romesco dip, voor bij het avondeten (geroosterde bloemkool, Molise bleekselderij, geitenkaas en geroosterd brood).

Zat heel even op mijn kont voor een bak koffie.

Haalde boodschappen, ruimde de vaatwasser uit en in en maakte de houtkachel schoon. Yogade, vooral om rugspieren los te maken, wat maar gedeeltelijk lukte.

Zo scharrelde ik wat rond in deze dag, in de hoop op een inval, een oplossing voor het een of ander. Grijs bleef de lucht.

04.04.2024

Durabel NAVO kapitaal voor militaire hulp aan Oekraïne. Strategische zet in een uitputtingsslag. Geld als pressiemiddel, om aanschikking van hondsvot Poetin aan de onderhandelingstafel af te dwingen. Een voornemen dat ik steun. Rob de Wijk is overigens minder positief, hij sluit een escalerende werking niet uit. Een Oekraïnefonds zou de spanningen tussen Rusland en de NAVO verder kunnen doen oplopen.

Pakte een gootsteenkast (large) uit, controleerde hem op beschadigingen (geen) en pakte de kast weer in (hij wordt pas na de zomer geplaatst). Een karweitje dat me de hele ochtend kostte.

Daarna naar een kwak YouTube-filmpjes gekeken, allemaal over offgrid wonen, in een uithoek, een of ander godvergeten gat. Zoiets als wij nu doen in Brantgum, maar dan nog primitiever en verder weg. En bij alle

doe-het-zelvers leek het plezier voorop te staan. Machtig. Iets voor een volgend leven, kingsize kist met boeken mee.

Haalde op de valreep nog effe Timothy Snyders *De weg naar onvrijheid. Rusland, Europa, Amerika* (2018) uit de bieb, dat ik gereserveerd had. Om de huidige crises beter te kunnen begrijpen.

Speelde opnieuw met de gedachte om een heel jaar dagboek te besteden aan een zoektocht naar het geheim van John Ashbery's poëzie. Wat o.a. een herlezing zou betekenen van al zijn dichtbundels en alle secundaire literatuur over zijn poëzie die ik bezit (en dat is nogal wat). En daar dan verslag van doen. In 2025.

05.04.2024

Wandelde door weilanden en zag met ingehouden adem een jachthond een eeuwigheid achter een haas aan jakkeren. Een schouwspel dat op mijn lachspieren werkte.

Iemand wees me op de individuele verantwoordelijkheid om op de hoogte van geschiedenis te zijn en geschiedenis te schrijven. Probeer in te zien, werd er gezegd, dat de loop nooit door onvermijdelijkheden is bepaald, maar dat er altijd alternatieven waren.

Hadden we vorig jaar nog twee kikkers in onze vijver, nu zijn het er zes, regelmatig zonnebadend op stenen aan de waterkant.

Politiek fatsoen, stelde een historicus vast, vereist een geschiedenis van verschrikkingen.

Kennelijk is de Russische geschiedenis nog niet hels genoeg.

06.04.2024

Narcisme, populisme ... emotionele poep.

De NPO is te links volgens de formerende partijen en moet naar rechts worden gericht.

En daar zijn wetswijzigingen voor nodig.

Mona Keijzer (BBB) vermomde het nog: pluriformer, neutraler, meer verbindend, zei ze. Geert Wilders (PVV) was zonder omhaal: “Hoe minder links-liberaal NPO-geluid hoe beter!”

Zo begint het, begon het.

07.04.2024

Deed dingen die nodig gedaan moesten worden, buiten, in het zonlicht.

Sprak met burens over de inbraakpoging bij andere burens, eergisteravond. Geschrokken de gezichten: “Hier, in Brantgum?”

Las in Timothy Snyders *De weg naar onvrijheid* en werd wederom bevestigd in mijn overtuiging dat Poetin zo gek is als een deur, een dwaas die zichzelf als heilsprofeet ziet en wiens missie het is om de Russische ziel te beschermen tegen Westerse verdorvenheden.

Luisterde, onderwijl een Turkse aubergineschotel bereidend, naar een vermoelijk interview met Ilja Leonard Pfeijffer, waarin hij zichzelf weer eens tot mythische proporties opblaast: “Ik was de grootste drinker van mijn generatie.” Die Ilja!

In het Franse Roubaix deed Mathieu van der Poel vanmiddag écht iets van historisch belang.

08.04.2024

Ewald Engelen vreest escalatie van de oorlog tussen Oekraïne en Rusland en wil onderhandelingen eer ook het Westen slaags raakt met

Poetins clan. Wie niet? was mijn eerste reactie. Maar hoe breng je de strijdende partijen ertoe om in onderhandeling te treden? Niemand, ook Engelen niet, heeft hier momenteel een gepast antwoord op.

Volgens Engelen, hoogleraar financiële geografie, liggen er bovenal politiek-economische motieven ten grondslag aan de Russische agressie. Op dit punt lopen onze meningen uiteen. Poetins bloedige landjepik is mijns inziens voor alles ingegeven door mystiek-ideologische drijfveren.

De inbezitneming van Tsjetsjenië, Georgië, de Krim en de Donbas heeft Poetin weinig politiek-economisch voordeel opgeleverd. Volgens de potentaat maken deze gebieden, evenals Oekraïne, historisch gezien deel uit van het Russische rijk. Een rijk wiens uitverkoren Russische ziel moet worden behoed voor Westerse perversiteiten.

Poetin en zijn overtuigingen zullen alleen onder dwang, vrees ik, aan de onderhandelingstafel plaatsnemen, pistool op de borst.

10.04.2024

Politiek gaat over een betere gemeenschappelijk toekomst, althans in democratieën. Je benoemt problemen en bedenkt er oplossingen voor.

In juni vinden de verkiezingen voor het Europese parlement plaats. Omdat ik benieuwd was naar de voorstelling die Wilders heeft van de Europese toekomst las ik het PVV-programma voor deze verkiezingen.

Het heet *Nederland op 1* en kent vijf hoofdstukken: Asiel, Soevereiniteit en democratie, Het klimaat- en energiebeleid op de schop, Veiligheid en Defensie, en Financiën. De ondertitels geven beknopt aan wat PVV op deze vijf beleidsterreinen voorstaat: Fors minder asiel, Bescherm de Nederlandse bevoegdheden, Van klimaathysterie naar klimaatrealisme, Trots op onze krijgsmacht en Nederlands belastinggeld uitgeven aan Nederlandse burgers.

Ten diepste liggen drie zaken aan deze standpunten ten grondslag: (1) de gedachte dat Nederland vol is, (2) een bagatellisering van het klimaatprobleem en (3) de veronderstelling dat Brussel Nederland op kosten jaagt.

Europese afspraken perken Nederlandse bevoegdheden tot het nemen van maatregelen op deze gebieden echter in. En dat zint Wilders niet, wat zijn Europese verkiezingsprogramma onder de streep slechts één speerpunt oplevert: de zeggenschap van Europa over Nederland verminderen.

Alsof dát de problemen die hij half aanstipt zou kunnen oplossen. Hij formuleert geen beleid maar bespeelt gevoelens: blijf met je fikken van mijn Nederland af! Nexit mag dan niet langer letterlijk worden geafficheerd, toch komt dit programma op hetzelfde neer.

Met behoorlijke politiek heeft het allemaal weinig te maken. Asielzoekers vormen de bedreiging en de EU stort ons in diepe crises. Gaap. Wilders' volksverlakkerij is zo langzamerhand slaapverwekkend.

11.04.2024

Herkende me in het redactioneel van de LC van vandaag: "Verpakt in lolligheden verspreidt Johan Derksen onversneden racisme. Het gaat er niet om of De Hoop een Fries is of niet, wie Habtamu de Hoop is, past niet in Derksens beeld van Nederland."

"Johan, ja, die natuurlijk ook in toenemende mate bezig is een schertsfiguur van zichzelf te maken" (Van Rossem).

Wachtte tot de buien waren overgedreven, trok een overall aan en haalde een terrasmuurtje neer. De stenen werden voor hergebruik afgebikt.

Pikte het nieuwe knaloranje autootje op.

Nam me voor om dan toch eindelijk dat boek te gaan schrijven, kruising tussen roman, journaal en onderzoeksverslag. Morgen begin ik. Mijn blogactiviteiten zullen voorlopig tot een minimum beperkt worden.

20.04.2024

Post-postmoderne beeldende kunst: het beeld is woord geworden.

Werktitel: *Een jaar lang George Oppen: Kroniek van een wankelmoedige zoektocht naar een eigenzinnige dichter.*

Kabinetformatie: het woord is beeld geworden.

Doosje sigaren voor Geert en Caroline. Opstekertje

voor na de begrafenis.

25.04.2024

“De vergetelheid is een gezond proces” (Peereboom). (Wie kent J.J. Peereboom nog?)

“Zielenrust en harmonie, waarden waar je in de Tweede Kamer weinig over hoort” (Heijmans).

Dat dikke boek? Daar gaat wéér niets van terecht komen. Schreef veertien dagen lang alleen maar over het oeuvre van George Oppen en kreeg gaandeweg door: dít houd ik géén jaar vol.

Kennelijk kan ik niet anders dan sprintjes trekken.

Hield er wel enkele nieuwe vertalingen aan over, waaronder dit gedicht dat Oppen eind jaren 50 schreef, toen hij in het zuiden van Mexico-stad verbleef, omringd door vulkanen:

RESORT

Op dertig kilometer hiervandaan steekt een met sneeuw bedekte
vulkaan in de hoogte

In helder verlichte lucht,
Hier staat een boom in blad –

Dromend een oude man lopend,
Het ronde hoofd van een oude man
Abrupt het mijne

In zichzelf verdiept, vreemd, gek,
Het vertrouwde lichaam
Dat rondloopt. Ik zag zijn nek, zijn wang

En riep, riep:
Riep meerdere keren.

26.04.2024

Wat is een realist zonder op zijn minst een vleugje idealisme? Een gedraaid haalbaarheidskompas. Natuurlijk begrijp ik Rob de Wijk in zijn nieuwe boek *Het nieuwe IJzeren Gordijn* wel, maar een goed politicus heeft oog voor zowel toekomstperspectieven als dat wat doenlijk is.

In Hongarije viert rechts-radicaal vandaag in een “no woke zone” een feestje, waarop ze een driewerf hoera zullen uitroepen voor minder democratie, minder persvrijheid en meer discriminatie. Gastspreker: “onze” Geert Wilders, die maar blijft herhalen dat hij ooit premier “van alle Nederlanders” worden wil. Ammehoela. Tegen deze destructieve zwaai naar uiterst rechts zal ik openlijk bezwaar blijven maken.

Wandelde met logeerhond Tikoes langs zeiknatte weilanden, die hoognodig gemaaid moeten worden en waar nog steeds geen koeien in kunnen staan.

“Realistisch zijn” framede de CEO van Unilever zijn besluit om duurzame en sociale doelen neerwaarts bij te stellen, onder meer met betrekking tot “natuurbehoud en het betalen van leefbare lonen”. Tot tevredenheid van de beleggers, uiteraard, die nu over de ruggen van natuur en werknemers hun zakken extra mogen vullen. Ik werd er akelig van. Maar ja, dit is wat rechts Nederland kennelijk wil.

Het aandeel Unilever noteerde donderdag bijna 6 procent hoger.

27.04.2024

Gisteravond met F. & A. smakelijk gechineesd en naar een melancholisch zingende zaag geluisterd. Belangrijk? Ja, vrienden zijn belangrijk voor ons.

BBB negeerde de realiteit weer eens met haar alternatieve mestplan. Net doen alsof de werkelijkheid niet bestaat is de bom onder de onderhandelingstafel.

Boek Oppen is nog niet helemaal dicht. G. opperde een oplossing voor het probleem waar ik de afgelopen weken mee kampte. Essentie van de oplossing: verder beperken van de scope. Bezin me hier nu op.

Zette een runderschenkeltje op met water, groenten en kruid en liet de boel uren trekken.

28.04.2024

Wat is een schrijver zonder publiek? Een schrijver zonder publiek.

Wat is een schrijver met een handvol beleefde lezers? Een piepklein schrijvertje. Ik ben een piepklein schrijvertje.

Met “postmodern” Europa bedoelt Rob de Wijk een Europa met een “postmachtsbalanssysteem”, een foeilelijke term die kennelijk na de Koude Oorlog door de Britse diplomaat Robert Cooper werd gemunt ter aanduiding van een systeem “dat zich richt op het beschermen en bevorderen van waarden”. Verwarrend hoor, om nóg een betekenis aan ‘postmodern’ toe te voegen.

Misschien moet ik Oppen hier wel inweven, in dit dagboek. *Why not?*

“A poet must never make a statement simply because it sounds poetically exciting, he must also believe it to be true” (Auden).

29.04.2024

Haalde twee vechtende honden uit elkaar, waarvan de agressor gelukkig gemuilkorfd was, waardoor er geen gewonden vielen.

Bakte een koolhydraatarme yoghurt-citroencake, die meer weg bleek te hebben van vla dan van een sponzige cake.

Mijn eerste kennismaking met het oeuvre van George Oppen, in 2008 in Afghanistan, is zonder twijfel een van de sleutelmomenten in mijn intellectuele leven tot nu toe geweest. Sindsdien is dat oeuvre, dat zo verknoopt is met de biografie van zijn maker, nooit meer uit mijn gedachten geweest, niet lang ten minste.

30.04.2024

George Oppen werd in 1908 in New Rochelle (NY) geboren en overleed in 1984 op 76-jarige leeftijd in Californië aan complicaties van de ziekte van Alzheimer. Oppens poëtisch oeuvre is overzichtelijk: zeven dichtbundels en een aantal ongebundelde gedichten, ca. 350 pagina's

poëzie in totaal. In 2002 verscheen bij New Directions Oppens *Collected*, hardcover, waarmee hij de canonieke eer kreeg die hem toekomt.

Voor Oppen hingen leven, politiek en poëzie nauw samen. Hij heeft ernstig over deze samenhang nagedacht en concepties en bevindingen in gedichten en een handvol artikelen verwerkt. Neerslag van het denkwerk vinden we ook terug in zijn aantekeningen, dagboeken en brieven, waarvan een selectie is uitgegeven.

Zelf maakte ik, zoals gezegd, in 2008 kennis met Oppens oeuvre, toen het legendarische Australische online poëziemagazine Jacket er speciale aandacht aan besteedde. Ik bevond me op dat moment als militair in het zuiden van Afghanistan, op de vliegbasis Kandahar, en verslond tussen de drukke bedrijven door alle dertien artikelen die in Jacket waren verschenen, waarna ik via Amazon terstond Oppens *New Collected Poems* aanschafte. Ik heb in deze bewogen periode zeer zeker steun aan Oppens poëzie gehad.

Oppen was afkomstig uit een bemiddelde joodse familie. Zijn leven lang ontving hij een toelage, waarmee de elementaire behoeften makkelijk konden worden bekostigd. Hij verloor zijn moeder op jonge leeftijd, begon als adolescent aan opleidingen die niet werden afgemaakt en trouwde, nog geen twintig jaar oud, met Mary Colby, met wie hij een dochter zou krijgen. In 1934 bracht hij zijn eerste dichtbundel uit, *Discrete Series*, met een lovend voorwoord van Ezra Pound. Tijdens de Grote Depressie raakten de Oppens politiek actief en werden lid van de Amerikaanse Communistische Partij. Dit lidmaatschap, dat enkele jaren duurde, zorgde ervoor dat ze in 1950, bang om onder het mccarthyisme te worden vervolgd, een goed heenkomen zochten in Mexico. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte Oppen eerst in de wapenindustrie, nam daarna vrijwillig dienst en belandde niet veel later in Europa, waar hij door een Duitse granaat ernstig gewond raakte.

Omdat Oppen na zijn aanmelding bij de Communistisch Partij veel maar niet zijn kunstzinnigheid in dienst wilde stellen van de marxistische ideologie stopte hij met het schrijven van poëzie. Pas eind jaren 50, tijdens zijn verblijf in Mexico, zou hij de pen weer opnemen, zoals hij zelf beweert naar aanleiding van een droom, maar de rijping van ideeën over wat poëzie vermog lijkt toch de diepere oorzaak te zijn.

Na bijna dertig jaar te hebben gezwegen verscheen in 1962 *The Materials*, Oppens tweede dichtbundel. Begin 1960 was het gezin teruggekeerd naar de VS en neergestreken in New York, waar Oppen zich fulltime aan het schrijven had gezet.

Omdat Oppens eerste dichtbundel, *Discrete Series*, vooral literair-historische waarde heeft, begin ik met het herlezen van *The Materials*, een titel die niet alleen verwijst naar de stoffen waarvan dingen zijn of worden gemaakt, maar ook refereert aan de grote hoeveelheid persoonlijke ervaringen die Oppen als ‘materiaal’ in deze bundel heeft verwerkt.

MEI

01.05.2024

Het openingsgedicht van *The Materials* draagt de titel “Eclogue”, ecloge of herdersdicht. In algemene zin wordt in een herdersdicht het landleven idealiserend bezongen, dat door zijn eenvoud en lieflijkheid aantrekkelijker zou zijn dan het leven in een stad.

HERDERSDICHT

De pratende mannen
In het midden van de kamer. Ze hebben meer gezegd
Dan ze van plan waren.

Pinpointend in het rumoer
Van de woonkamer

Een aanval
Op het rustige continent.

Achter het raam
Vlees en rots en honger

Losjes in de nachtelijke lucht
Gehard in de aarde

Uit zichzelf weer naar de zon draaiend, kleine
Vegetatieve bladeren
En stengels buiten

Plaatsgrijpend – O kleintjes,
Om geboren te zijn!

Binnen de mensen, buiten de natuur. Dit is geen herdersdicht in traditionele zin, er wordt geen romantische voorstelling van mens en natuur gegeven. Oppen doorkruist hier de idylle van het zorgeloze en

onbedorven landleven door de harde realiteit te schetsen: mensen hebben zich achter glas verschanst voor de natuur, die zij in hun exploitatiedrang zullen blijven attaqueren. En uit de typering “vlees en rots en honger” kan worden afgeleid dat ook de natuur niet een en al lieflijkheid is. Oppen wil de werkelijkheid afbeelden zoals zij is, hij haar ervaart. In sobere maar precieze bewoordingen. Maar in de twee laatste strofes schaart de dichter zich uiteindelijk toch aan de zijde van Moeder Natuur, die hem in al haar variatie, noodzakelijkheid en eigenzinnigheid blijft verbazen, en zonder wie het leven simpelweg onmogelijk zou zijn. De toegezwaaide lof op het eind – “O kleintjes / Om geboren te zijn!” – doet weer wél denken aan een herderslied. Bovendien herkennen we er ook een verwijzing in naar de wedergeboorte van Oppen als dichter.

Raadselachtig blijft het eerste deel van dit gedicht: wie zijn die mannen in de kamer, waarom hebben ze meer gezegd dan ze van plan waren en met welk doel pinpointen ze een aanval op het rustige continent? Wordt met dat “rustige continent” inderdaad de natuur bedoeld, zoals ik hierboven suggereer, dat deel van de wereld dat niet in staat is om zich uit te spreken? In dat geval lijkt de “aanval” inderdaad door exploitatiedrang te zijn ingegeven. Maar je zou in die mannen ook een stel politici en militairen kunnen zien, die een aanval op een ander, vreedzaam land beramen. Maar dat Oppen hier verwijst naar de neiging van de mens tot het plegen van geweld lijkt me wel duidelijk.

Onderwerpen van formaat dus die Oppen, na bijna dertig jaar te hebben gezweven, aansnijdt in dit openingsgedicht: mens en wereld, mens in de wereld, mens versus natuur, de gewelddadige natuur van de mens en de eeuwige cyclus van leven en dood. Onderwerpen die met realiteitszin worden benaderd, inclusief ruimte voor emotie, bewondering. Zo zet Oppen ook zichzelf neer.

02.05.2024

Haat. Alomtegenwoordig, verzuchtte ik na het spellen van mijn ochtendblad. “Haat is aangeleerd” zag ik op de omslag van VN staan.

Blauw gewelf, zeewind vier. Veelvuldig in de zon gezeten met veel boek en veel podcast.

Dat we de wereld aan het veranderen zijn in een apparaat, hoorde ik iemand zeggen, ten koste van vrijheden, en wist dat dit waar is.

Dat vrijheid tot uiting komt in onvrijheden.

De remedie is kennelijk ‘nee’ zeggen. Tot vier uur zei ik nee tegen bier.

03.05.2024

Landbouwminister verleent na motie van BBB voor negende jaar op rij een “eenmalige” vrijstelling voor het gebruik van twee “niet toegelaten” bestrijdingsmiddelen door Nederlandse kersentelers, “om de Nederlandse kers te behouden voor onze voedselproductie en onze cultuur”. Geen woord over het behoud van de gezondheid van de consument, de bij, overige natuur. Landbouwsector = dweilen met de kraan open.

Wie Oppen leest en enigszins thuis is in de filosofie van de twintigste eeuw kan het niet ontgaan dat het existentialisme een voedingsbodem voor Oppens poëzie is geweest. Ook in aantekeningen en brieven verwijst hij herhaaldelijk naar gedachtegoed van o.a. Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir. Wat niet wil zeggen dat hij het existentialistische paradigma klakkeloos overnam. Waar hij wel mee instemde was Sartre’s “l’existence précède l’essence”: wanneer een mens ontstaat existeert hij eerst, waarna hij pas zichzelf, zijn essentie, kan gaan bepalen. In het derde gedicht uit *The Materials* vinden we deze opvatting terug in de woorden dat we ‘leeg van onszelf’ zijn.

POPULATIE

Als een vlakke zee,
Hier zijn we, de leegte reikt

Leeg van onszelf
Waar donkerte, licht, geluid
Ontredderen de geest alleen
Geboren voor oceaan

Behoudens dat we
Een menigte zijn, een populatie, zij
Die geboren zijn, nog niet dood, de bevolking

Van het moment, uit zee geboren en gewelddadig, die
Ongelofelijk getroffen het ruige oppervlak
Bewoond vindt, en wat het altijd was.

Tegenover de loodzware opdracht waarmee Sartre het individu opzadelde – het kiezen van en de verantwoordelijkheid nemen voor het eigen leven – zet Oppen hier de nuchtere constatering dat de mens talrijk is en naast individu ook een sociaal wezen. Mensen maken nou eenmaal deel uit van een gemeenschap die er sinds mensenheugenis is. Gezien het gebruik van het woord “gewelddadig” was hij zich overigens tevens bewust van het brute geweld waartoe massa’s ook in staat zijn.

Een aantal jaren na *The Materials* maakte Oppen het onderwerp talrijkheid tot hoofdthema van zijn bundel *Of Being Numerous*, waarvoor hij 1969 de Pulitzerprijs in ontvangst mocht nemen.

Koffers pakken! Morgenochtend vertrekken we voor een korte vakantie naar Sainte-Mère-Église, Normandië.

05.05.2024

Via Wissant (verbastering van wit zand), waar we een overheerlijke pizza aten en sliepen in hotel-vergane-glorie, aangekomen in Sainte-Mère-Église, waar het allemaal tachtig jaar D-Day is wat de klok slaat. Dorp verkend, dat klein is en grote musea heeft, bier gedronken, hapje gegeten en redelijk vroeg het bed ingedoken.

07.05.2024

Bezoeken gebracht aan Utah Beach, musea, kazematten, kerkhoven etc. Ook nog een lange wandeling door de omgeving gemaakt, die van een landelijke eenvoud is. Prachtig lenteweer. Zat regelmatig met mijn gedachten bij al die vrijwilligers die hier het nazistische regime hebben bevochten.

In het kader van de efficiency vind ik het wel fijn dat er ook dichters zijn die dus proberen om de wereldgeschiedenis of een deel van de twintigste of de eenentwintigste eeuw en de machtsverhoudingen in de wereld – zijn allemaal een beetje grote woorden, dat ben ik met je eens, Chrétien – om dat in poëzie te verwerken. (Van Willigenburg)

08.05.2024

Langs de kades en over het strand van Carnecet gekuierd, visje gegeten, glaasje gedronken. Gedenktekens en een windmolen bezocht, op een terrasje gezeten, onder een hemel die zonder wolken was. Durfde de dag met een gerust hart ontspannen te noemen.

09.05.2024

In één ruk naar huis gereden, waar de tuin geëxplodeerd bleek. Wauw.

10.05.2024

“Minder migratie en uh een beter landbouwbeleid.” (Samenvatting van het uitgekende Europese verkiezingsprogramma van BBB.)

Studenten die uit frustratie hun eigen universiteit mollen, republikeinen die uit eigenbelang Oekraïne verkwanselen, ene Trump die uit machtsgeilheid belooft om het milieu voor een miljard aan

campagnedonaties verder naar de verdommenis te helpen: het gaat helemaal goed komen.

Of ik niet toch weer een poëzieblog zou moeten beginnen?

11.05.2024

Gedachten geordend, wijzigingen doorgevoerd.

“Bij Boekwetenschap draait het om verleden, heden én toekomst van het handgeschreven en gedrukte boek”, las ik op de website van de UvA, waar Lisa Kuitert als hoogleraar Boekwetenschap aan verbonden is. “Bij Boekwetenschap pak je de boeken erbij, niet als literatuur maar als object.”

Kuitert is ook jurylid van de Libris Literatuur Prijs 2024. Die jury beoordeelde 189 boeken. Binnenkort wordt de winnaar bekend gemaakt. Je leest niet alles, zegt Kuitert in een interview in de Volkskrant, maar wel een groot deel. Ze zag “dat er een hoop verschijnt dat gewoon niet zo goed is”. Maar de jury heeft dit jaar “echt op smaak gelezen”. Over de winnaar valt op basis van dit criterium dan ook niet te twisten.

Dat is dus het boek dat bij deze jury het best in de smaak is gevallen. Erin ging als koek. In het pulletje viel. Een scheet van een boek is.

In 1969 kreeg George Oppen voor zijn bundel *Of Being Numerous* de Pulitzerprijs uitgereikt. Het titelgedicht bestaat uit veertig genummerde delen. Deel zeven is een van de meest besprokene:

7

Obsessed, bewildered

By the shipwreck
Of the singular

We have chosen the meaning
Of being numerous.

In mijn vertaling:

7

Geobsedeerd, getroffen

Door de schipbreuk
Van het enkelvoudige

Hebben we de betekenis gekozen
Van talrijk zijn.

In een poëtische lezing oppert Henry Weinfield dat dit gedicht van een besef getuigt dat de lyriek als directe uiting van individuele gemoedsbewegingen door de massamaatschappij wordt bedreigd. De lyrische dichter, koning van het enkelvoudige, zal tot massamens vervallen en lyrische poëzie tot decoratie. Een fascinerende suggestie die maar in mijn hoofd blijft hangen, en als een these roept om bewezen of beargumenteerd te worden. Uit de losse pols: Oppen heeft dit goed voorzien.

14.05.2024

Besloot om de voltooide hoofdstukken van de novelle waar ik ooit aan begon, gebaseerd op mijn uitzending naar Afghanistan in 2008, alwaar ik buitentijds kennis maakte met het leven en werk van George Oppen, in dit boek op te nemen, één voor één, tussen de dagboekbladen en aantekeningen door. Er zijn dwarsverbanden, vandaar.

Legde na het lezen van de hiernavolgende passage het boek *Drinkbare rivieren* van Li An Phoa en Maarten van der Schaaf weg. Ik kan niet

tegen zulke flagrante onzin. Na anderhalve week peddelen op de Canadese rivier Rupert, in the middle of nowhere, merkt Phoa op:

Ik zit lekker in mijn vel. Mijn lichaam wordt elke dag sterker. Ik heb niet alleen sterkere armen, benen en billen gekregen, mijn haar is ook dikker geworden en ik heb zelfs mijn bril niet meer nodig – ik zie evengoed zonder. Ik weet niet of dat nu komt door de kwaliteit van het water dat ik uit de rivier drink of omdat ik voortdurend water in mijn ogen krijg. Hoe dan ook, de levenskwaliteit van de rivier is onmiskenbaar.

De Rupert als het Lourdes van Canada. Nee, hier is mijn leestijd te kostbaar voor.

DICHTER IN AFGHANISTAN (1)

Er waren overeenkomsten, zoals vijandelijk vuur, waar we beiden dekking tegen zochten, Oppen in Frankrijk en Duitsland en ik in Afghanistan, en ook verschillen: hij was uit overtuiging van huis gegaan, ik om geld te verdienen. Ik leerde hem in 2008 op het vliegveld van Kandahar kennen, waar ik een militaire functie vervulde. Hij was toen al vierentwintig jaar dood.

Het transportvliegtuig daalde snel. Iedereen had een schervest aan en een helm op. Buiten was het pikkedonker. Een Engelse bewakingseenheid patrouilleerde in het gebied rondom het vliegveld om te voorkomen dat de taliban vanaf de grond op landende of startende vliegtuigen zouden schieten. Na nog een scherpe bocht raakten de wielen zachtjes de grond.

Op de vliegtuigtrap voelde de wind, die van de bergen neersloeg, aangenaam fris aan. Hoewel het vier uur 's nachts was, was het op het platform een drukte van belang. Bij het licht van schijnwerpers werden vliegtuigen in- en uitgeladen. Op *Kandahar Airfield* vonden honderden vliegbewegingen per dag plaats. Aan de indringende geur van kerosine

viel hier niet te ontkomen. Het was eind oktober en dit zou voor vier en een halve maand mijn thuisbasis zijn.

Aan de rand van het platform stond Harrie, wiens job ik zou overnemen, me op te wachten. Hij grijnsde van oor tot oor. Het zat er bijna voor hem op. Na een kop koffie en een broodje laadde ik mijn spullen in een terreinwagen, die me naar een prefab slaapunit bracht. Over drie en een half uur zou Harrie me komen ophalen, we hadden een inwerkperiode van een week.

George Oppen werd in 1908 in New Rochelle, niet ver van New York City, geboren. Zijn vader handelde in diamanten en zijn moeder pleegde zelfmoord toen hij vier jaar oud was. In zijn jeugd ging Oppen door voor kien en onhandelbaar. Hij studeerde van alles, maakte zelden een studie af en had legio baantjes. Een erfenis verzekerde hem vanaf zijn eenentwintigste van een maandelijkse toelage. Kort daarvoor was hij met Mary Colby getrouwd en gedichten gaan schrijven.

Terwijl ik buiten in de zon op Harrie wachtte, nam ik in me op wat me 's nachts al was opgevallen: elke slaapunit werd omgeven door een *blast wall*, een muur van betonnen platen die bescherming bood tegen exploderende projectielen. Op elke plaat had iemand met geelgroene verf *NATO PROPERTY* gespoten. Onder mijn woestijnlaarzen knerpte het grind. Naast de doorgang stond een volle pallet flessen water.

Hier sta ik dan, dacht ik, en zocht naar gevoelens binnenin, onzekerheden, verwachtingen, verlangens.

We parkeerden voor een oud geel gebouw met boogdeuren, het onderkomen voor de staf waar ik deel van ging uitmaken. Op *Kandahar Airfield* werkten twaalfduizend burgers en militairen, die elke dag voedsel, huisvesting en protectie nodig hadden. Hun vliegtuigen maakten gebruik van de start- en landingsbaan. De staf gaf leiding aan de eenheid die zorg droeg voor de faciliteiten, infrastructuur en beveiliging.

Harrie wees me op een gebouwtje aan de overkant van de straat, dat je via een houten bruggetje over een droge greppel kon bereiken: de

toiletten. Het bruggetje bood uitkomst in de regentijd. De passerende auto's wierpen nu nog niets dan stof op.

Naast de ingang wapperde een blauwe NAVO-vlag, niet als bewijs van enig nuttig effect, maar als uiterlijk vertoon van de westerse aanwezigheid in dit wildvreemde land. Je kon zien dat de dikke muren van het oude gele gebouw ooit met vakmanschap waren opgetrokken.

Al in Oppens eerste dichtbundel, die in 1934 verscheen, springt zijn fascinatie voor de realiteit in het oog. Wat gebeurt er, vraagt hij zich af, en hoe verhouden we ons dan tot dat gebeuren en in welke bewoordingen vervat je het? Maar tot echt bevredigende antwoorden kwam de jonge Oppen in zijn debuutbundel niet. Toen de Amerikaanse Communistische Partij, waar Mary en hij lid van waren geworden, ook nog eens marxistische poëzie van hem verlangde, besloot Oppen te stoppen met dichten.

In de jaren die volgden waren de sociaal bewogen Oppens maatschappelijk en politiek actief. Hun aandacht ging vooral uit naar getroffen en van de Grote Depressie. De organisatorische betrokkenheid van de Oppens werd zo groot dat de FBI hun stappen begon te volgen. Totdat de Tweede Wereldoorlog alles op zijn kop zette.

“George wilde dienst nemen,” vertelde Mary Oppen later, “het fascisme was de vijand, en we waren het samen eens dat de oorlog gevoerd moest worden.”

Ze hadden net een dochter gekregen.

Omdat mijn moeder op een wervingsadvertentie in de tv-gids reageerde, kwam ik op mijn negentiende in het leger terecht. Ik wist in mijn laatste schooljaar niet wat ik wilde, zij kennelijk wel. Daar het werk me niet al te zeer hinderde en een salaris opleverde, bleef ik hangen en maakte geleidelijk carrière. Zo kwam ik als broodmilitair in Afghanistan terecht, niet als wereldverbeteraar.

In oktober 1944 debarkeerde Oppen in Marseille. Zijn vuurdoop beleefde hij twee maanden later, in de Elzas, dat was bedekt met sneeuw en ijs. Hij was chauffeur bij het 411e Infanterieregiment. De Duitsers

probeerden met een laatste offensief het tij nog te keren, maar na maanden van hevige gevechten drongen de geallieerden in het voorjaar van 1945 diep in Duitsland door.

Toen het 411e zich eind april ten oosten van Stuttgart bevond ontploften artilleriegranaten boven Oppens legertruck. Samen met twee maten zocht hij dekking langs de kant van de weg. Oppen overleefde de beschieting, de andere twee niet.

In een hospitaal in Frankrijk herstelde hij van zijn verwondingen aan gezicht, rug en benen, waarna de ijzervreter zich bij zijn eenheid terugmeldde voor de dienst.

15.05.2024

Realiseerde me dat er veel oorlog zit in het boek dat ik nu schrijf, dit dagboek, wat naar ik vermoed heeft te maken met de momentane oorlogen in Oekraïne en de Gazastrook, die ik op de voet volg en veel bij me losmaken. Regelmatig word ik overspoeld door herinneringen aan campagnes die ik als militair heb meegemaakt, goede en slechte herinneringen.

“Natuurlijk is lezen een geschenk,” zegt Theresa, één van de hoofdpersonen uit de roman *Tussen werelden* (2023) van Juli Zeh en Simon Urban, “voor het individu en voor de mensheid.” En vervolgt:

Maar is het echt nodig om iets te schrijven over dat wat je hebt gelezen, waarover dan weer iets wordt geschreven waar hele legers van ontwikkelde mensen ruzie over maken, om die ruzie vervolgens te documenteren en die documentatie in de literatuurbijlage te bespreken? Wie heeft daar wat aan, wie wordt daar beter van?

Gezien de vele boekenbijlages lijkt me dit een relevante vraag: Wie profiteert er van kritische boekbesprekingen?

Als bewoordingen ons bewustzijn beïnvloeden dan kan het, denk ik, geen kwaad om ons ook serieus bezig te houden met dat wat onder woorden is gebracht. Iedereen heeft er wat aan als teksten beargumenteerd worden doorgeprikt of als steekhoudend bestempeld, iedereen wordt daar uiteindelijk beter van, Jan en alleman.

///

Er werd schamper gelachen
over poëzie

die niet werd begrepen
de hele flikkerse boel opgedeeld

in wat begrijpelijk is
en wat niet
Kira Wuck was begrijpelijk
en Tonnus Oosterhoff in de verste verte

niet

16.05.2024

Sprak gisteren met een aanverwant per ongeluk over politiek, een onderwerp dat ik had willen vermijden omdat hij de wereld wantrouwt, zijn nieuws alleen nog maar van obscure websites haalt en overtuigd complotdenker is. Voor ik er erg in had begon hij zijn evangelie te verkondigen: niemand die weet “hoe het echt zit”, behalve het besloten gezelschap waar hij deel van uitmaakt. Mijn bloeddruk rees ras naar grotere hoogte. De NPO liegt, de farmaceutische industrie produceert niets dan sterk verslavende drugs, Poetin heeft historisch gezien recht op een deel van Oekraïne, asielzoekers moeten uit Europa worden geweerd, etc. Onder tafel balden mijn vuisten zich. Nee, Nederland is Nederland niet meer. Terwijl ik voorzichtig tegenargumenten inbracht hield ik mezelf voor dat ook ballen gehakt recht hebben op een eigen mening.

Maar bal gehakt had geen belangstelling voor de mijne. Hij bestudeerde ondertussen de wijnkaart en koos voor een shiraz uit Australië.

Schaterlachte al wandelend langs hooilanden om het idee van Ronald ‘Spiegeltje, spiegeltje aan de wand’ Plasterk als premier.

“Ik vind splitten heel vrouwvriendelijk,” zei de manlijke deelnemer aan First Dates.

17.05.2024

Op de vraag naar polarisatie antwoordde de anonieme Slowaak, daags na de aanslag op de Slowaakse premier Robert Fico: “De politici veroorzaken dit, ze zaaien angst en zijn altijd op zoek naar een vijand.”

De grootste vijanden in het nieuwe hoofdlijnenakkoord van PVV, VVD, NSC & BBB zijn: de asielzoeker, arbeidsmigrant, armoedzaaier, ambtenaar, langstudeerder, buitenlandse student, werkloze, arbeidsongeschikte, windmolen, stikstof, NPO, Europese Unie, natuur.

Wat betekent poëzie nog in een wereld die in brand staat? Hoe verhoudt fictie zich tot destructie op grote schaal? Welke versvormen zijn thans nog acceptabel en welke niet meer? Deze en andere poëtische kwesties hielden George Oppen bezig bij de heropneming van zijn pen eind jaren vijftig. Maar bovenal zocht hij naar precisering en duidelijkheid. Door stevast van de eigen gewaarwording uit te gaan trachtte de dichter bovendien oorspronkelijkheid te bewerkstelligen. Zoals in onderstaand gedicht, waarin Oppen een eigen ervaring, opgedaan in het vulkaanrijke Mexico, nauwkeurig heeft omschreven:

RESORT

Op dertig kilometer hiervandaan steekt een met sneeuw bedekte
vulkaan in de hoogte
In helder verlichte lucht,
Hier staat een boom in blad –

Dromend een oude man lopend,
Het ronde hoofd van een oude man
Abrupt het mijne

In zichzelf verdiept, vreemd, gek,
Het vertrouwde lichaam
Dat rondloopt. Ik zag zijn nek, zijn wang

En riep, riep:
Riep meerdere keren.

18.05.2024

Het land degelijk leiden: een onmogelijkheid onder leiding van stijlloze clown Ronald ‘rijke stinker’ Plasterk.

Gaf mijn verleden op, althans een deel ervan, ten faveure van een toekomst, waarin nog van alles te ontdekken valt.

DICHTER IN AFGHANISTAN (2)

Harrie was vertrokken. In sneltreinvaart had hij me in de werkzaamheden thuis laten worden. Bonenstaak was een Brit en de hoogste baas, ik fungeerde als zijn plaatsvervanger. De leiding werd gecompleteerd door nog twee Britten en een Deen. Het samenspel van de Britten vereiste dat ik, vooral in de eerste weken, moest laten merken dat ik er was.

Elke dag, behalve zondag, ving met een briefing aan, waar alle chiefs, groot en klein, op de hoogte werden gebracht van het verloop van de strijd in Afghanistan, waar de lokale dreiging en lopende activiteiten werden besproken en Bonenstaak zijn richtlijnen gaf.

Na de briefing liep ik terug naar mijn kantoor. De gang was hoog en donker, een beproefde manier om het zo koel mogelijk te houden. Het gebouw stamde uit de jaren zestig en was meer dan eens in andere handen overgegaan. Niet alleen Afghanen hadden er gebruik van gemaakt, maar ook Russen, taliban, Amerikanen en nu dan NAVO-militairen. Niemand kon me vertellen wat de oorspronkelijke functie was geweest, maar het had de vorm van een enorme hal, een opslagplaats voor materialen of goederen. Nu zaten er tientallen kantoren in, door houten wanden van elkaar gescheiden. In de volksmond werd het gebouw TLS genoemd, *Taliban Last Stand*, naar de laatste plek waar de taliban in 2001 stand zou hebben gehouden. In sommige muren zaten nog kogelinslagen en middenin het golvende dak gaapte een kingsize gat: van de bom die een einde aan de bezetting had gemaakt. Wat me een sterk verhaal leek.

Omdat er geschreeuw uit zijn hok kwam, wipte ik bij Oortjes binnen, de Deen die ervoor moest zorgen dat vliegtuigen *Kandahar Airfield* konden gebruiken, dat de start- en landingsbaan in orde was en er verkeersleiders op de toren waren. Hij drukte zijn mobieltje uit en vloekte in het Deens. Ik keek hem vragend aan.

“Ze willen weer bezuinigen in Denemarken en ik ben het er niet mee eens!” Er kwam stoom uit zijn zeiloren.

In Denemarken was hij commandant van een vliegbasis.

19.05.2024

Droomde vannacht een andere droom dan anders: ik zocht niet langer de weg naar huis. Of dat ook iets te maken zou kunnen hebben met het afleggen van een deel van mijn geschiedenis? vroeg ik me later af.

Detecteerde een spotvogel, tuinfluiter en tjiftjaf in onze tuin, zingend.

“Ik heb er een hekel aan als mensen me willen repareren.”

Helaas heb ik George Oppen nooit mogen ontmoeten. Mijn beeld van hem is gebaseerd op zijn poëzie en overig werk, interviews, biografieën, foto's en secundaire literatuur.

In het voorjaar van 1968 werd Oppen geïnterviewd voor het tijdschrift *Contemporary Literature*. Zijn bundel *Of Being Numerous* was nog niet verschenen. In de introductie wordt een karakterisering van Oppen gegeven die me onmiddellijk trof. Het was alsof ik mijn voorstelling van hem gedichteerd had:

Telkens weer leunde George achterover, op zoek naar precies het goede woord. Ik vond hem een van de meest onomwonden en eerlijkste personen die ik ooit ontmoette. Hij was ook bescheiden en weigerde zichzelf ondanks zijn oplevende faam deskundig te noemen. Ondertussen deed hij almaar zijn best om exact te zeggen wat hij bedoelde. Steeds weer was hij bereid om terug te keren naar zijn poëzie en aan ons uit te leggen wat hij daarin tot uitdrukking wilde brengen.

DICHTER IN AFGHANISTAN (3)

Ik kan me zelfs nu nog niet
Helemaal losmaken
Van die mannen

Met wie ik in geschutopstellingen stond, in messtenten,
In hospitalen en barakken en me verschool in de greppels
Van beschoten wegen in een verwoest land,

Menigeen
Capabeler dan ik –

21.05.2024

Beaamde dat achter luxe een zekere mate van valsheid schuilgaat.

Plasterk tóch geen minister-president. In het licht van de beschuldigingen, waaronder die van een onrechtmatige patentaanvraag, heeft hij zich niet langer beschikbaar gesteld. De druk bleek uiteindelijk groter dan zijn egocentriciteit. Zijn verklaring bevat overigens wel een opvallende zin: “De gedane beschuldigingen zijn in essentie onwaar en voor het overige futiel.” Waarom schreef Plasterk niet dat de gedane beschuldigingen onwaar en futiel zijn? Bij ‘in essentie’ denk ik ook aan beschuldigingen die weliswaar neigen naar onwaarheid maar niet helemaal onwaar zijn. En wat er wel van de beschuldigingen waar is vindt de niet-langer-als-kandidaat-voor-het-minister-presidentschap-beschikbare-wetenschapper kennelijk futiel. Nou ja, zo zal hij het vast niet bedoeld hebben. In essentie deugt de mens ... toch?

Dat wat men niet *niet* kan zien: het wensdenken dat is neergekwakt in het hoofdlijnenakkoord van de vier formatiepartijen.

Herhaaldelijk heb ik me afgevraagd waarom George Oppen zijn filosofisch getinte overdenkingen de vorm van poëzie liet aannemen en niet van proza, waarin je je toch vrijer kunt bewegen en makkelijker kunt redeneren en argumenteren dan in een gedicht. Maar Oppen zweerde bij de dichtkunst en haar stijlmiddelen als werkwijze om kennis op te doen of tot inzicht te komen. Over het hoe en waarom hoop ik door het lezen van zijn gebundelde interviews meer te weten te komen. In het eerste interview, waarover ik al eerder sprak, zei Oppen het volgende: “We zijn begaan met het lot van de mensheid, hoe het haar zal vergaan, ook na onze dood. Wat ik in een gedicht heb geprobeerd te beargumenteren; het is niet makkelijk om dit tactvol in proza te doen.”

Tactvol, fijnzinnig, gevoelig voor nuances. Kennelijk stelde poëzie Oppen beter in staat om zaken van alle kanten te bekijken.

23.05.2024

De afgelopen dagen ca. 150 km langs Friese, Groningse en Drentse landerijen gefietst, op een voorhistorische fiets, nog zonder elektromotor. Overnacht op een boerencamping nabij Roderesch. Wel een enigszins ongemakkelijk zitvlak nu.

De helft van de kiezers is volgens een vooraanstaand marktonderzoeksbureau tevreden met het hoofdlijnenakkoord ... mijn hemel! (Nee, géén infantiele grappen.)

De trek van het platteland naar de stad, waar het individu in de golven van de massa verdwijnt, dáár gaat Oppens indringende gedicht "From Disaster" uit *The Materials* over, of over hoop:

NA EEN RAMP

Uiteindelijk is de lucht
Enkel zonlicht waarin de lyrische kleinoden
Moeten worden ontdekt. Na een ramp

Schipbreuk, kropen hele families
Naar de etagewoningen, en overleefden daar

Dankzij wat voor een moraliteit
Van de hoop

Die voor de zonen
Haar metafysica laat eindigen
In de kleine gazonnetjes van thuis.

Oppen vertalen is telkens weer het minste kiezen van twee of meer kwaden. De polyinterpretabiliteit van veel van zijn gedichten laat zich zelden een-op-een overzetten. Ook nu zal de lezer het met mijn vertolking moeten doen.

Terug naar het gedicht. Zelf ben ik de stad pas op mijn zestigste ontvlucht, de drukte, ik kon er niet meer tegen. Oppen bleef er ook op latere leeftijd in wonen. Waarom?

24.05.2024

Bezocht mijn moeder, die nog aan het ontbijt zat en lachend de krentjes uit haar plakje krentenbrood peuterde.

Luisterde omwille van het tegengeluid naar Het land van Wierd Duk, maar hield het polariserende gedaas nog geen half uur vol.

Maaide het gras, harkte het gemaaide gras bijeen en at als twaalfuurtje een eigengemaakte bal gehakt.

Las in de middagzon een recensie van Koen Vergeer en stuitte:

Want terwijl wij zwemmen, terwijl wij denken dat we zwemmen, worden we gedragen door iets dat veel groter is, iets waardoor wij ‘gezwommen worden’. Ik hou erg van poëzie die dit ‘grotere’, dit dragende, aanwezig weet te stellen of voelbaar te maken.

Mystieke quatsch, religieus geleuter, van een recensent die niet verder kijkt dan zijn neus lang is.

DICHTER IN AFGHANISTAN (4)

Ook ik had meerdere petten op en was door toedoen van moderne communicatieapparatuur voor iedereen voortdurend bereikbaar. Ook hier, in deze uithoek, bleef Nederland een deel van mijn aandacht opeisen, werd ik dagelijks aangesproken als baas van een legeronderdeel op de Veluwe, als echtgenoot en vader, zoon, vriend en medewerker van een populair weblog over poëzie.

In mijn kantoor stonden twee korporaals op me te wachten. Ze waren zonder woestijnlaarzen uitgezonden. De foerier had ze niet meer in voorraad gehad. Hoofdschuddend keek ik naar hun zwarte kistjes, die voor een gematigd klimaat bedoeld waren. In november kan de temperatuur in dit deel van Afghanistan nog altijd tot ruim boven de dertig graden reiken. Ze waren op *Kandahar Airfield* beiden bij de bewaking werkzaam en veel buiten. Ik gaf ze toestemming om in de Amerikaanse shop *desert boots* aan te schaffen, op kosten van Defensie.

Niet alles went. Na dertig jaar ergerde ik me nog altijd rot aan de tekorten binnen de krijgsmacht.

In mijn agenda was tijd geblokt voor een verdiepingsslag in de bezigheden van de vele hulporganisaties die actief waren in het gebied rondom het vliegveld. Volgende maand zou ik vertegenwoordigers van deze ngo's ontmoeten, tijdens de halfjaarlijkse bijeenkomst, die ik voor zou zitten. Net een kippenhok, had men mij verzekerd.

Ik liep naar een smoezelige kaart van Afghanistan die aan de muur hing en realiseerde me dat ik sinds mijn aankomst nog nauwelijks Afghanen had gezien.

Een uur later bonsde Dikzak op de deur, Schot en logistiek manager, met wie ik het goed vinden kon: koffie!

Over het wel en wee van de familie Oppen tussen 1945 en 1960 is weinig bekend. Na de oorlog verhuisde het gezin naar Californië, waar George werk vond in de bouw. Hun communistische verleden bleef hen echter achtervolgen en in 1950 vluchtten de Oppens voor het mccarthyisme naar Mexico. Daar zouden ze ruim negen jaar low key verblijven. In haar memoires besteedt Mary acht pagina's aan deze periode van betrekkelijke rust en vrede. Maar de Oppens waren geen expats uit vrije wil en wilden niets liever dan terugkeren naar de Verenigde Staten.

Op het terras van *Green Beans*, naast de TLS, dronken we koffie en aten een koek. Het tentje werd gerund door Tibetanen. Een helikopter landde bij het veldhospitaal, dat vlak achter ons lag; *M*A*S*H* live. In Zuid-Afghanistan kwam het dagelijks tot een treffen tussen taliban en

coalitietroepen. De zon scheen uitbundig, in de verte kleurden de bergen Pruisisch blauw.

Yo, waar de fuck was ik neergestreken?

25.05.2024

Zag een filmpje waarin bergbeklimmers op de top van de Mount Everest in de file stonden. Enkelen keken naar beneden waar zojuist zes conculega's in de peilloze diepte waren gestort. Onder te hoog gewicht was er een richel afgebroken. Twee van hen overleefden de val niet. Wat een toestand! Je denkt dan toch: dit moet stoppen.

Las in de trein Leo Pleysiers *Klokgelui* uit, een aangrijpende roman over een wegwijnend echtpaar, van wie zij dementie heeft: "En in plaats van stoofvlees heeft Germaine het altijd over stoofvrees, zegt Jef. Stoofvlees, Germaine, niet stoofvrees."

Stelde me ons eigen verval (die van mijn eega en die van mij) voor en kreeg het Spaans benauwd.

"Iedereen ziet wat je schijnt, weinigen voelen wat je bent" (Machiavelli)

26.05.2024

"Lege-dozen-populisme".

George Oppen bracht zijn eerste levensjaren in New Rochelle door, een stadje dat niet ver van New York City aan de Long Island Sound ligt. Begin jaren zestig zocht hij zijn geboortehuis nog eens op:

GEBOORTEPLAATS: NEW ROCHELLE

Terug naar dat huis

En de keien uit mijn jeugd – Ze zijn goed bewaard gebleven.

Een wereld aan dingen.

Een oudere man,
De knokkels van mijn hand,
Zo knokkelig! Ben ik dat?

Het huis
Ooit van mijn vader, en de grond. Er zit een kleur uit zijn tijd
In het zonlicht.

Een generatiespoor.

Het vraagt om aandacht. Mijn kind,
Nu geen kind meer, ons kind
Dat niet helemaal alleen is in een eenzame wereld die wordt
getroffen door tijd
Als stenen in de zon. Wij niet.

Een mijmering over de dingen die voorbijgaan en die eindigt bij de
constatering dat niet alles even vergankelijk is. Of even eenzaam.
Mensen houden elkaar gezelschap.

Een deel van Oppens correspondentie is gebundeld in *The Selected Letters of George Oppen*, Duke University Press, 1990. Op zoek naar Oppens opvattingen rond poëzie en schrijverschap herlas ik zijn brieven uit 1959 en noteerde de volgende uitspraken:

Ik heb onafgebroken geschreven – ik denk wel zo'n acht uur per dag, om de achterstand in te halen van de dingen die ik heb willen zeggen. Maar ik schrijf verschrikkelijk langzaam – een wereldrecord, geloof ik. En wat ik probeer te doen, vind ik heel moeilijk. Tegelijkertijd lijkt het zinloos om nog langer te zwijgen.

Een goede dichter zijn is nogal een ding op zichzelf. Een goede dichter zijn betekent iets toevoegen.

Je moet je eigen weg vinden en zelf denken. (...) Je moet uitgaan van je eigen percepties, niet je overtuigingen beargumenteren. (...) Want daarin schuilt de enige hoop: oorspronkelijke oprechtheid.

Jezelf zijn is uniek zijn. Oppen heeft me hiervan doordrongen. *Good old George.*

28.05.2024

“In Indonesië [qua inwoneraantal, ca. 280 miljoen, het op drie na grootste land ter wereld] wordt minder dan de helft van het huisvuil opgehaald, de rest verdwijnt in de bosjes of in de rivier.”

Verrotte houten delen van een kozijn door gave vervangen was wat ik vanochtend deed, waarna de lucht langzaam dicht begon te trekken.

Waarna het dus weer prijschieten was voor de buien waar ik, retourtje Dokkum, onderdoor fietste.

Maar de luiheid had een gevoelige knauw gekregen.

Het was een miraculeuze dag van ironie en poëzie.

DICHTER IN AFGHANISTAN (5)

Datum: 05-11-2008

Onderwerp: Bericht uit Kandahar

Hoi lieverds,

De kop is eraf, mijn voorganger is vertrokken. Het werk loopt lekker, maar ik heb nog wel wat tijd nodig om álles te kunnen vatten wat zich hier afspeelt.

Mijn lippen en handen zijn ruw van de zon, het stof, de wind en het vele handen wassen. Hygiëne is een speerpunt hier, en dat is maar goed ook, want virussen en bacteriën verspreiden zich snel tussen dicht opeengepakte mensen.

Gisteren gefitnest en een stuk hardgelopen, maar rustigjes hoor, want de afgelopen maanden heb ik weinig aan sport gedaan. Ik ben al een kilo afgevallen. Tjonge, wat verlang ik naar een biertje of een glas wijn

Enfin, dat gaat dus nog eventjes (vier maanden!) duren. Ik zal jullie niet vermoeien met het werk of de dingen die buiten de basis gebeuren, maar weet dat er nog geen taliban over het hek geklommen zijn! :)

Omdat er geen koffiepunt is in het gebouw waar ik werk, heb ik een waterkoker gekocht om op mijn kantoor een kop koffie of thee te kunnen zetten. Er is wel een koffietentje op loopafstand, waar ik regelmatig kom, maar daar kost een bakje twee dollar en ik drink er wel tig op een dag.

In de eetzaal kun je elke dag kiezen uit diverse schotels en fastfood. Daarnaast is er een overvloed aan verse groenten, salades en fruit. Aan de toetjes heb ik me nog maar niet gewaagd!

Ik deel voorlopig, totdat de nieuwe legering gereed is, een kamer met een Engelsman en een Amerikaan. We hebben ieder een eigen hoek, die

met hoge kasten gedeeltelijk is afgeschermd, waardoor we nog wat privacy hebben. Ik slaap goed en lang. Meestal lig ik tussen elf en twaalf in bed, waarna de wekker om kwart over zeven weer afloopt.

Ik ga wel boeken tekortkomen. Ze hebben hier alleen maar waardeloze titels. Ik zal er online een paar bestellen en in Ljouwert laten bezorgen. Dan kunnen jullie ze me via de veldpost weer toesturen.

Het onbemande vliegtuig dat afgelopen zondag neerstortte, had overigens technische problemen. Gelukkig is er niemand gewond geraakt.

Hoe gaat het met jullie? Beetje knap weer daar? Hier nog altijd 25/26 graden en 's nachts een graad of acht. Skype werkt erg gebrekkig, waardoor ik veel van e-mail gebruik zal maken en af en toe een belletje zal doen.

Nou, een dikke kus allemaal, ik mis jullie al heel erg!

///

Hoewel Oppen van goede komaf was en financieel onafhankelijk, zijn vader was diamanthandelaar, voelde hij sympathie voor het gewone volk, waaraan hij o.a. gestalte gaf door zich actief in te zetten voor de rechten van arbeiders en zelf als fabrieksarbeider, timmerman en schrijnwerker aan de slag te gaan. Voor Oppen was Jan met de pet een belangrijke drijfkracht van de samenleving. Het stak hem dat de schijnwerpers maar zelden op de gewone man worden gericht. Het gedicht "Debt" lijkt dan ook uit een zekere schuldbewustheid te zijn voortgekomen.

SCHULD

Dat "deel
Van het bewustzijn
Dat verricht":

Een verdienste, dus, een vaardigheid
Werkbanken betreffend en de schok

Van de stans waar panklaar op het stalen blad
Het verwerkte onderdeel –

Nieuw!
En imperfect. Niet zo perfect
Als de matrijs die ze maakten
En imperfect was. Gecontroleerd

Op tolerantie

Tussen de pin-ups, mededelingen, conversiegrafieken
En vaardigheden, waar zo zelden aandacht voor is.

29.05.2024

“U rekent op mijn consistentie, maar dat kunt u niet.”

Wat er in de buitenwijken van Charkiv gebeurt is belangrijker voor Europa, en dus Nederland, dan de leugenachtige praatjes van Geert & Caroline.

Van jongs af aan zeilde Oppen hartstochtelijk en hij zou dat tot in de herfst van zijn leven blijven doen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat we in *The Materials*, een bundel vol levenslessen en piekervaringen, een gedicht over zeilen aantreffen. Het draagt de opmerkelijke titel “Product”, die niet alleen verwijst naar de zeilboot als voortbrengsel van menselijke arbeid, maar ook naar Oppen zelf, gevormd door alle zeiltochten die hij maakte.

PRODUCT

Niets mooier in Nieuw-Engeland dan de boten.
Elke zichzelf, zelfs de verf wit
Telkens schommelend op elke golf
Voor anker, mast
En tuigage stevig deel ervan
Gloednieuw van het droge gereedschap
En de droge Nieuw-Engelse handen.
De boeg rijst, vindt de golven
Die de romp accepteert. Ooit liet iemand
Een kommetje drijven
En daar was, voor iedereen te zien, voor alle kinderen,
Zelfs de Nieuw-Engelsman,
Boothed. Wat ik heb gezien
Is alles wat ik heb gevonden: mezelf.

30.05.2024

Nipte aan een Ricard en dacht aan Oppen: Oppen for President!
Nadenkend, welberaden, meer vernuft dan de vier coalitiepartijleiders
samen.

Beleefde opnieuw veel plezier aan het vertalen van één van zijn
gedichten, drong in alle delen ervan en telde mijn zegeningen.

Vroeg me ook nog af wat Oppen, die zoveel belang hechtte aan de
ervaring, bezielde om de laatste twintig jaar van zijn leven volledig en
als een bezetene aan de poëzie te wijden? Lange dagen achter zijn
schrijftafel. Geen zendingsijver, meen ik, maar eerder de drang tot
ordening en uitbreiding van zijn gedachtegoed, dat hij bovenal grondde
op wat hij had meegemaakt.

31.05.2024

Oppen nam geschakeerd waar, had veel oog voor tussentinten.

Oppen in een brief aan collega-dichter Cid Corman: “Ik denk dat poëzie, als we ons ermee willen bezighouden, moet zijn gevormd uit de klaarte van de waarnemingen, uit emotie als het vermogen om waar te nemen.”

Blijdschap als klaarte, of pissigheid bijvoorbeeld.

De lichamelijke inspanning van de dag: de verplaatsing van 1500 kg kiezelstenen, met behulp van een kruiwagen, schep en een paar tuinhandschoenen.

Keek daarna, uitgepoept, urenlang naar 24Kitchen, ontkurkte een fles witte wijn, ijskoud, en stak de haard aan.

DICHTER IN AFGHANISTAN (6)

Half november liep ik George Oppen tegen het lijf. Het Australische *Jacket magazine*, een online tijdschrift over poëzie, besteedde in een themanummer aandacht aan zijn werk. Het greep me direct. In vrije uurtjes las ik alle artikelen van a tot z en nog een keer en bestelde een selectie van zijn gedichten, proza, dagboeken en brieven. Ik herkende iets van mezelf in Oppens oeuvre, al wist ik niet goed wat; een dieper liggende gemoedstoestand misschien? Desondanks divergeerde onze poëzie, leken elkaars tegenpolen te zijn: waar Oppen *clarity* betrachtte, helderheid, schreef ik obscure gedichten, waarin de chaos van de wereld zoals ik die ervaarde tot uitdrukking kwam. Ik ventileerde mezelf in poëzie, hij vond zichzelf steeds weer opnieuw uit in zijn verzen. Dat je poëzie ook kon aanwenden om inzichten te verwerven, was nieuw en opwindend voor me.

“Ik heb geen en nooit een ander motief voor poëzie gehad,” dichtte Oppen, “dan om helderheid te verkrijgen.”

Mijn eerste gedichten schreef ik op de middelbare school, sommige haalden zelfs de schoolkrant, maar eenmaal op de militaire academie droogde de stroom op. Soldaten houden zich niet bezig met poëzie. Halverwege de jaren negentig laaide de liefde echter toch weer op, na het lezen van een strofe uit een gedicht van K. Schippers, die ik ergens tegenkwam. Schippers' verwondering begeesterde me:

Zo kan een café vol of leeg zijn,
kan het vijf dagen regenen
of een week lang om de dag,
zijn er soms drie bolhoeden in een straat te zien,
of geen
of een,
vreemd blijft het.

Sindsdien was mijn enthousiasme hartstochtelijk gebleven. Nieuwe verzen van mijn hand waren al spoedig in regionale kranten en tijdschriften verschenen, ik was online over de dichtkunst gaan schrijven en had in 2005 samen met Chrétien Breukers het poëzielog *De Contrabas* opgericht, dat in korte tijd tamelijk populair was geworden. Toen ik in Afghanistan arriveerde zat ik, in mijn vrije tijd, tot over mijn oren in de poëzie.

JUNI

01.06.2024

Het “hoezo-kabinet”.

Kennelijk gebruikt beoogd premier Dick Schoof ’s middags als het even kan dezelfde maaltijd: een boterham met kaas, een banaan en een glas melk.

Zocht na het lezen van de openingszinnen van Judith Butlers *Wie is er bang voor gender?* voor de zekerheid toch nog even de betekenis van ‘gender’ op: (1) geslacht, sekse; (2) geslacht waarvan men het gevoel heeft deel uit te maken; (3) geheel van sociale en culturele kenmerken van een sekse. Juist, dus.

Toen George Oppen in 1960 naar New York City terugkeerde, was hij daar sinds de oorlog niet meer geweest. De stad was veranderd, gegroeid. Hij keek zijn ogen uit en schreef over deze hernieuwde kennismaking een vijfdelig gedicht, “Tourist Eye”, opgenomen in *The Materials*, waarvan ik het laatste deel vertaalde:

5.

De binnenstad
Krioelt. Zeker de oudste stad,

Het lijkt wel de oudste stad van de wereld. Hoewel zij er nieuw
in zijn.

Maar ook zij kunnen een vuist
Maken, de kracht van dreiging. Na de krantenkoppen van
gisteravond
Zien de straten er nog hetzelfde uit,
Hoewel ze in gevaar zijn,

Allerminst veilig, de toppen van gebouwen
Niet gewaarschuwd en niet te waarschuwen.

Wederom stipt Oppen het thema talrijkheid aan, dat hij in *Of Being Numerous* verder zal uitwerken. In dit vers wijst Oppen op de mogelijkheid van oproer, verzet op grote schaal, waartoe een samengestroomde menigte ook in staat is.

02.05.2024

Naar de Punt van Reide gereden, aan de Dollard, om naar zeehonden te kijken, die we gelukkig ook zagen, twee strandjes vol. Ik haalde vooral mijn hart op aan de jongen, van wie er enkele zoogden aan moeders borst. In Termunterzijl nog een Dollard biertje gedronken.

Oppen in een brief uit 1962: “Ik geloof dat niets voor een kunstenaar zo moeilijk is als het scheiden van het waarnemende zelf en het brute ego, de malheur van het ego. [Jacques] Maritain zegt iets dergelijks, en ik ben het met hem eens.”

03.06.2024

Als ik niet voor mezelf spreek, wie dan wel?

Tegen Wilders, bijvoorbeeld: ik begrijp niet wat je wil, écht wil.

Brouwde een groentesoepje voor de lunch en stoofvlees met wortelen en spitskool voor het avondmaal.

Telkens als ik George Oppens gedicht “From a Photograph” lees raak ik ontroerd, omdat ik ook een dochter heb. Knap is de wijze waarop in de tweede strofe het kind in ons weer even tot leven wordt gewekt, dat ooit op kon gaan in verwondering en vanzelfsprekendheid.

VAN EEN FOTO

Haar armen om me heen – kind –
Om mijn hoofd, knuffelend met haar hele armen,
Hele armen alsof ik een geliefde en autochtone kei ben,
De appel in haar hand – haar appel en haar vader, en mijn neus
 platgedrukt
Tegen de kraag van haar winterjas. Daar op de foto

Dat is het kind dat de tak is
Waar we van vallen, waar braam zou staan,
Kreupelhout, braam in de vroege winter
Met zijn verstuivende sneeuw die van ons was
Moet ze gedacht hebben, voor haar.

PS Autochtoon gesteente is, in tegenstelling tot een zwerfkei
bijvoorbeeld, daar gevormd waar het wordt aangetroffen.

DICHTER IN AFGHANISTAN (7)

Niets bewoog in de diepblauwe hemel. Ik was gestopt om naar de wereld
achter het hek van gaas en prikkeldraad te kijken. Het Afghanistan wat
daarzo lag verschilde van het Afghanistan waar ik me bevond. Ik zag een
eindeloze vlakte, waarin dorre struikjes en een paar magere bomen
stonden, en angst en armoede tot de alledaagse werkelijkheid behoorden.
Lichtgolven weerkaatsten op een metalen dak in de verte. Er was geen
mens te bekennen, behalve ik en de bewaker in de wachttorens schuin
achter me.

Na de lunch had ik besloten om op ronde te gaan en hier en daar
een kijkje te nemen. In de wagen blies de airco bellen, buiten was het
pufheer. En toch, mompelde ik, toch zijn er ook in dit roerige land
mensen die geen hekel hebben aan het leven. Op mijn kantoor lag een
bloemlezing Afgaanse poëzie.

Bij de wrakstukken van enkele vliegtuigen uit een voorbije
oorlog zette ik de wagen weer aan de kant. Ik had de verwrongen

metalen overblijfselen al eerder gezien, maar wilde er nu een paar foto's van maken. Twee staartstukken waren nog duidelijk te onderscheiden, op eentje prijkte het ronde kenteken van de Afghaanse luchtmacht. Was het Harrie geweest die me had verteld dat deze vliegtuigen door de Russen waren vernietigd? En waarom had nog niemand er kans toe gezien om de boel op te ruimen? Versperringen hielden me op afstand, maar de talloze gaten in de staartstukken waren goed zichtbaar.

Achter de wrakstukken reden trucks af en aan, leeg of volgeladen met grind. Het vliegveld breidde zich uit en er werd flink gebouwd.

Terwijl ik nog wat heen en weer liep probeerde ik alle indrukken te verwerken. Ik was niet op vertrouwd terrein, zoveel was zeker. Deze omgeving week sterk af van wat ik gewoon was, ook vergeleken met vorige uitzendingen. Ik had, besepte ik, nog nauwelijks woorden voor wat ik waarnam, kon daar nog geen betekenis aan geven. Tijd zou uitkomst bieden, hoopte ik, evenals het opschorten van conclusies en waardeoordelen.

Een eindje verderop paalden staketsels een lap grond af. Ze waren onderling verbonden door middel van scherp prikkeldraad. Een mijnenveld, wist ik, dat nog opgeruimd moest worden. Zo lang je maar niet onder het prikkeldraad door kroop, zat je safe. Op nog geen meter afstand van de punten van mijn laarzen lagen twee antipersoneelsmijnen, de ene wat roestiger dan de andere, bedoeld om je onderbenen op te blazen. Ik had mijnen op foto's gezien, dummy's ervan, maar deze waren echt en stonden op scherp. Met hoeveel haat waren die dingen gelegd? Haat tegen wie of wat? In het felle zonlicht tastte ik in het duister, viel opnieuw stil.

Op de terugweg stopte ik nog even bovenwinds bij de *poo pond*, die ik nog niet eerder van dichtbij had aanschouwd. In deze enorme gecompartmenteerde vijver werden dagelijks de afgewerkte oliën en vetten uit de keukens en de drek van duizenden mensen gekieperd. Als de wind verkeerd stond verging je achter je bureau van de stank. Het verhaal zong rond, dat iemand een weddenschap had gewonnen door er een baantje in te trekken. Het roerloze oppervlak glinsterde. Ook afval is

tastbaar. In tegenstelling tot overtuigingen en ideeën die tot oorlogen leidden. Ik hapte naar adem.

04.05.2024

Mondhygiëniste, wandeling, boeken.

Bekeek een zwart-witfoto die op 21 september 1962 in de Gotham Book Mart te New York City werd gemaakt. Tegen een muur van boeken tekenen zich drie personen af: George Oppen, geflankeerd door zus June Oppen Degnan en vriend Charles Reznikoff. Van beide heren wordt op dat moment een nieuwe dichtbundel gepresenteerd. George is dan 54 jaar oud. Hij heeft een combinatie aan met een wit overhemd en een donkere stropdas. Beide handen omklemmen een pijp. Hij glimlacht, kijkt langs de fotograaf de boekenzaak in. Met zijn donkere uiterlijk en smalle snor zou hij voor een Marseillaan kunnen doorgaan. Maar zijn voorouders hebben hun roots in Duitsland liggen. George werd als Oppenheimer geboren, maar zijn vader veranderde de familienaam in 1927, George was toen negentien jaar oud, in Oppen. Je kunt zijn stamboom online vinden. Wat me ook nog inviel: ten tijde van deze foto is George nog een onbekende dichter, een anonymus in de Amerikaanse poëziescène, maar zeven jaar later, en twee bundels verder, zal hij de Pulitzerprijs voor poëzie uitgereikt krijgen. Het kan verkeren, dus.

05.06.2024

Uiteraard blijf ik hopen op en stemmen voor een politiek die is gebaseerd op feiten, logica en objectiviteit in plaats van frustratie en machtshonger. De krant stond vanochtend weer bol van de extreemrechtse quatsch.

Mijn vader was 38 toen zijn vader overleed. Ik was 59 toen hij overleed. Mijn kinderen zijn nu 37 en 36. Als ik 100 word zijn ze 73 en 72. Tijdverdrijf noem ik dit soort redeneringen.

Na Oppen, vanaf 1 januari 2025, ga ik me een jaar lang bezighouden met de Nederlandse roman in de 21e eeuw, nam ik me vanochtend voor. Het genre dat ik vroeger verslond, maar de laatste dertig jaar heb laten versloffen. Heerlijk! dat gezwalk van me.

Droogde kerstomaatjes in de oven, om vanavond door de risotto met groene asperges te doen.

Lezen is betekenis geven. Kocht de roman *De onzichtbaren* (Hollands Diep, 2023) van Frank Nellen, omdat de flaptekst me beviel. Ik had nog nooit van Nellen gehoord en las online dat hij alles van belastingen af weet. En kennelijk ook iets van Oekraïne na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, want daar en toen speelt deze roman zich deels af.

06.06.2024

Het weer: een troosteloze bende.

Stemde met m'n pro-Europese harses op Volt.

Begin jaren zestig was de nucleaire wapenwedloop in volle gang. De zelfdestructieve uitwerking van een kernoorlog hield Oppen bezig. Meer dan eens sneed hij deze kwestie eigenzinnig aan:

TIJDPERK VAN DE RAKET

Ik herinner me een vierkant stukje van New Yorks Hudson dat
glinsterde tussen pakhuizen in.

Moeilijk om dicht bij het wervelende water onder de
aanlegsteiger

Te komen, bedekt met olie het schip aan de aanlegsteiger
Een stalen wand: tonnen in het water,

Wijdte.
De hand om vast te houden.
Benen om te lopen.
Het oog *ziet!* 't Stroomt naar ons toe van hier tot Jersey
 verknoot met de heldergrijze lucht!

Word het domein van naties.

Mijn liefste, mijn liefste,
We zijn in gevaar
Het finale gevaar weet je. Kijk
Zover het oog reikt: ruimte
Die levendbarend is:

Plek van de geest
En het oog. Die ons kan vernietigen,
Zichzelf herschikken en zijn eigen
Oerkettingreactie in gang zetten kan.

07.06.2024

Over bovenstaand gedicht, dat ook een metafysische dimensie heeft, merkte Oppen in een brief nog op: “Yes: the poem says that I don’t like to die.”

“Het gezichtsvermogen,” benadrukte hij in hetzelfde schrijven, “schept het menselijke universum.” Hetgeen de sleutel van het raadselachtige gebod “Word het domein van naties” is, dat ons opdraagt om wat we gewaarworden tot onze wereld te maken.

En zie dan ook het gevaar van kernraketten, vervolgt de dichter in de laatste twee strofes, die ons bestaan vernietigen kunnen.

“Het platteland is van ons,” zei de boer met een gezicht als een oorwurm.

08.06.2024

Het waaide, somberde, piste.

Wijl de tuin op zijn übermooist is! Alles in bloei, reikhalzend naar bestuiving. En wij? Vanachter het huiskamerglas loerend op een gaping waardoor een zonnestraal! Tevergeefs.

Of ik door de jaren heen qua karakter veranderd ben? Wat dacht je?

In 1926 vielen Mary Colby en George Oppen voor elkaar en trouwden niet veel later. Hun hele leven bleven ze onafscheidelijk. Ergens las ik dat Mary blauwe ogen had. Ik veronderstel dan ook dat “O Western Wind” over haar gaat. De titel zinspeelt op een middeleeuws liefdesvers, waarin verlangend wordt uitgekeken naar de ander. In Georges gedicht is de geliefde eveneens afwezig en tegelijk aanwezig. Voor mijn geestesoog doemt ook nog een gebogen dichter op, die eenzaam in zijn schrijversstudiotje zit te zweten op onderstaande regels.

O WESTENWIND

Een wereld rondom haar als een schaduw
Verplaatst ze een stoel
Iets wordt gemaakt –
Bereid
Vlak voor haar als openlucht

De ruimte die een vrouw maakt en inneemt
Na al die jaren
Schrijf ik weer
Vanzelf, over jouw gezicht

Mooie en wijde
Blauwe ogen
In mijn blikveld en de glimp van vlees
Blauwe ogen
In de metrolijnen, in de regenbuitjes
De silhouetten.

DICHTER IN AFGHANISTAN (8)

Datum: 08-11-2008

Onderwerp: Bericht uit Kandahar

Ha C –

Alles oké op KAF. Gisteravond eerste *rocket attack* doorstaan. De raket explodeerde op ca. driehonderd meter van mijn barak. Ik genoot net van een alcoholvrij biertje toen het luchtalarm afging. Twee lichtgewonden. Voorts erg stoffig hier en nog altijd ruim boven de 25 graden. Volgende week wordt het kouder.

Gr

09.06.2024

Somber, somberder, somberst. 's Middags brak de zon toch nog door. Niet dankzij Wilders overigens. Want niets is wat die man kan!

Gras gemaaid en heg geknipt, waarna de coke light en borrelnoten Shanghai stijl op tafel kwamen.

Welke kaas er in de macaroni moet, wilde miljonair Gordon Ramsey me in zijn tv-programma en ultramoderne thuiskeuken, zijn pafferige kinderen aan zijn zij, bijbrengen. Als in: manieren bijbrengen. De goedkoopste! zou een bijstandsmoeder hem hebben toegeschreeuwd.

Ramsey is een *show-off*. Geef mij Jamie Oliver maar, die ook miljonair is, maar me heel wat groothartiger toeschijnt.

George Oppen geloofde in de mens, mits hij, de mens, er in slaagt om te definiëren wat hij werkelijk wil, op basis van wat hij werkelijk ziet en werkelijk voelt. Als individu. Oppen was pessimistisch over de slagingskansen.

In zijn essay *The Mind's Own Place* (1963) citeert hij met betrekking tot de roeping van de dichter een regel van William Stafford: "Het is jouw taak om te ontdekken wat de wereld probeert te zijn."

Oppen was niet geïnteresseerd in de kunst van het schone, die hij "een kunst van de masseur en de parfumeur" noemde. Hij wilde doordringen tot de werkelijkheid en beschouwde het "willekeurige feit" en niet wijsheid als bepalend voor de dichterlijke impact, die hij definieerde als "de schok der herkenning".

Naar onvervalste en aanschouwelijke beschrijvingen van de wereld zocht Oppen, de werkelijkheid weergevend, zonder toeters en bellen, teneinde het inzicht te verkrijgen dat de inhoud van het gedicht is.

10.06.2024

Vanochtend besteedde Sander Schimmelpenninck in zijn VK-column aandacht aan de lage opkomst in Nederland van extreem/radicaal/centrumrechtse kiezers bij de Europese verkiezingen. Hij sloeg wat mij betreft in generale zin de spijker op zijn kop. Twee passages:

De Gewone Nederlander heeft geen echte problemen, en dus boeit het hem ook niet of er wel of geen problemen opgelost worden. Wat er na de verkiezingen gebeurt, zal hem worst wezen.

De Nederlandse proteststemmer loopt maar wat te klieren; echt serieus neemt of meent hij het allemaal niet. Vooral dát maakten de Europese verkiezingen duidelijk.

En dat het extreem/radicaal/centrumrechtse hoofdlijnenakkoord knoeiwerk is, wordt ook steeds duidelijker: ambtenaren hebben er in hun ministerieel commentaar gehakt van gemaakt. De Nederlandse protestpoliticus kloot maar wat aan.

Oppens oorlogservaringen vormen een terugkerend thema. De dood van kameraden en zijn eigen overleving hebben hem altijd en overal beklemd. Waarom bleven zij wel levenloos achter “in dezelfde modder in de gruwelijke grond” en ik niet? Gedrukt door schuldgevoel moet “Survival: Infantry” zijn geschreven. De brieven? Van familie, het wervingsbureau, de militaire meerdere die het overlijden overbrengt.

OVERLEVING: INFANTERIE

En de wereld veranderde.
Er waren bomen geweest en mensen,
Stoepen en wegen

Er waren vissen in de zee.

Waar kwamen al die stenen vandaan?
En de geur van springstoffen
Ijzer dat uit modder stak
Overal kropen we over de grond zonder de aarde weer te zien

We schaamden ons voor ons halve leven en onze ellende: we
zagen dat alles dood was.

En de brieven kwamen. Mensen die tijdens ons leven tot ons
spraken
Ze lieten ons naar adem happen. In tranen achter
In dezelfde modder in de gruwelijke grond

DE ONZICHTBAREN, FRANK NELLEN

Vloeiend geschreven B-verhaal. Krab me nog steeds achter de oren. Waarom dit, waarom zo? Dat Frank Nellen een vlotte babbel heeft is me wel duidelijk, maar de moraal, als die er al is, is me ontgaan. Toch is dit boek allerwegen geprezen. Verwacht ik soms iets anders van literatuur? *De onzichtbaren* heeft te weinig authenticiteit voor me, al vind ik authenticiteit niet per se een literaire kwaliteit. Maar Nellen's beschrijving van bestrijding en nasleep van de kernramp van Tjernobyl komt me in vergelijking met Svetlana Aleksijevitsj's *Wij houden van Tjernobyl: Verhalen van getroffen*en toch als quasi-authentiek over. Ook de weergave van de Oekraïense samenleving en het communistische bestel in de jaren zeventig en tachtig doet een tikkeltje karikuraal aan. Wat niet wil zeggen dat ik de grappen in *De onzichtbaren* niet weet te waarderen; dat doe ik bij herhaling wel. Dan toch: behendig geschreven, maar amper uit ondervinding.

11.06.2024

Wie kijkt ziet dat Israël nu al maanden excessief geweld gebruikt in Gaza, dat vanuit humanitair oogpunt op geen enkele wijze kan worden vergoelijkt. Ook de Hamas-aanval op 7 oktober vorig jaar was van een verbijsterende wreedheid, die door ieder weldenkend mens alleen maar verworpen kan worden. Niets is zo menswaardig als de gelijktijdige veroordeling van deze gewelddadigheden. Politici die partij trekken zijn verachtelijk.

Werkte de hele ochtend in de tuin: stutte een oude schutting, bracht kruiwagens vol groenafval naar de mestbak van de overbuurman, diepte een afwateringsgreppel uit.

Toen ik jong was, werd er tegenover ons huis in Palo Alto een boeddhistische tempel gebouwd. Op een dag vroeg ik aan de priester of ik op de gong in de meditatiezaal mocht slaan. Hij gaf me de houten klopper maar hield me tegen toen ik wilde uithalen. ‘Sla de gong niet,’ instrueerde hij. ‘Nodig hem uit om te klinken.’ Dat was mijn eerste en achteraf gezien belangrijkste les in poëtica, vooral als beknopt voorbeeld van een bedachtzame benadering van compositie. (Pearson)

In een brief aan Denise Levertov reageert Oppen op een recensie van *The Materials* die Levertov heeft geschreven:

Wat de intentie van de gedichten betreft: ik weet niet goed hoe ik die kan verduidelijken, of hoe ik staande kan houden dat ik vrij eenvoudige taal spreek, hoewel ik geloof dat ik dat wel doe. Ik probeer niet ingewikkeld, slim of zelfs geheimzinnig te doen. Soms vraag ik me af of het niet beter is om gewoon de mond te houden. Maar zwijgen betekent dat we elkaar in de steek laten. Uiteindelijk. En leugenachtigheid is niet het beste beleid. Door jovialiteit te omarmen, of romantisch of rationalistisch optimisme, creëren we, meen ik, de wreedste en meest verweesde beschaving die er ooit heeft bestaan. Ik geloof dat poëzie een test van de waarheid is. Een test, op zijn minst, van overtuigingen. Ik denk dat poëzie geen ander nut heeft dan dat.

12.06.2024

“Als je naar Op1 keek,” las ik vanochtend in een *analyse*, “kreeg je altijd het gevoel dat het leven niet leuk was, en dat we in een heel slecht land wonen.” Deze week valt het doek voor het actualiteitenprogramma Op1. Wat er van de opvolger wordt verlangd laat zich raden: een nieuwsshow die je het gevoel moet geven dat het leven leuk is, en dat we in een heel fijn land wonen. Hahaha!

Na Frank Nellen Koos. Van Zomeren. Zijn nieuwste roman, *Gevolgen*. Van de meer dan zestig boeken die Van Zomeren publiceerde las ik er meer dan vijftig. Dus wellicht ben ik bevooroordeeld. Hoe dan ook: aan *Gevolgen* beleef ik meer plezier dan dat ik aan *De onzichtbaren* beleefde. Wel twee totaal verschillende boeken, maar toch. Aan het boek van Van Zomeren ligt veel meer eigen ervaring ten grondslag, en dat merk je. Ik hou niet zo van verzinsels, geloof ik. Het verzinsel mag er in elk geval niet duimendik bovenop liggen.

Uit *The Materials*:

CALIFORNIË

De kaap torent boven de oceaan uit
Bij Palos Verdes. Wie zal het zeggen
Hoe de romanticus stond in de natuur.
Maar ik zit in een auto
Terwijl Mary, liefvallig in een huisjurk, tomaten koopt bij een
kraampje langs de weg.

En ik kijk uit over de Stille Oceaan, blauwe golven die klein
lijken en slaan tegen de voet van de punt,
Een stuk oceaan in de zon –
Ginds ligt China. Ergens in de lucht.
Boom bij het kraampje
Die beweegt in de wind die beweegt
Meebuigt met de voorbijrollende golven van de Stille Oceaan.

Het strand: een kind
Dat leunt op een elleboog. Ze heeft met een arm geveegd
Om in het zand een kom en een teken om haar heen te maken,
In de claimende veeg van één arm een plek naast de oceaan
gladgemaakt,
Relaxed langs de kust kijkend,
Een westers kind.
En alle lucht voor haar – wat de wind langsbrengt
In de stralende eenvoud en wonderbaarlijkheid van het
zandstrand.

PS Ik vertaalde “sands” naar “zandstrand”, maar het betekent ook ‘tijd’.

DICHTER IN AFGHANISTAN (9)

Een van de eerste dingen die je na aankomst op *Kandahar Airfield* leerde, was hoe je moest handelen bij een *rocket attack*. Als het luchtalarm afging, trok je je scherfvest aan, zette je je helm op en ging je op de grond liggen. Wanneer het *All Clear* klonk, stond je weer je op en hervatte je je bezigheden.

Het vliegveld werd regelmatig met raketten beschoten, oude exemplaren van Russische makelij. Taliban of door taliban ingehuurd of gedwongen jongemannen legden dan een raket op een heuveltje en vuurden hem richting *Kandahar Airfield* af. Nu eens ontplofte het ongeleide projectiel op de vliegbasis, dan weer kwam het in omliggend gebied terecht. Een enkele keer vielen er slachtoffers. Paniek zaaien was het voornaamste doel van deze aanvallen.

Na een *rocket attack*, die meestal in het schemerdonker plaatsvond, begaf ik me onmiddellijk naar de commandopost, vanwaaruit alle tegenacties werden aangestuurd. Om die reden bewoog ik me nooit lopend, maar altijd per auto. Achterin lagen scherfvest en kevlar helm.

Het crisisteam bestond uit Bonenstaak, Oortjes, Dikzak, M en ik. M zwaaide de scepter over de vliegveldbewaking en was een verwaande fat, die alles hekelde wat niet-Brits was. Daar stond tegenover dat hij de

kneepjes van zijn vak kende. Als crisisteam stuurden we hulpdiensten naar de plaats van inslag en speurden naar onze belagers. Dankzij infraroodcamera's aan boord van helicopters en onbemande vliegtuigen hadden we ook in het donker een beeld van wat er op de grond gebeurde. Het raketwaarschuwingssysteem gaf ons een indicatie van de lanceerplaats, waarna grondpatrouilles en helicopters werden ingezet om de daders op te sporen en in te rekenen. Als dat lukte werden ze aan de plaatselijke Afghaanse autoriteiten overgedragen, die ze vaak de volgende dag al weer lieten lopen. De lokale belangen bleven ondoorzichtig voor ons.

13.06.2024

Of F. van Dixhoorn zijn eigen poëzie ook serieus neemt? vroeg ik me vanochtend af. En zo ja, waarom?

Tuurlijk, natuurlijk niet. Maar waarom? Als abstracte objecten begrijp ik zijn gedichten nog wel, maar als poëzie ... nee, ja.

Oppen, brieven, 1963:

Geloven dat je niet alleen jezelf, maar ook de wereld om je heen kunt veranderen, is de opmaat tot de typisch moderne gekte. (...) En al gauw weet je niet meer wie je bent, of wat je bent.

Zo heb je – op sommige plaatsen, op sommige momenten, voor sommige mensen – de simpele intuïtie van het bestaan. Van je eigen bestaan, en op hetzelfde moment de intuïtie, de pure intuïtie van het bestaan der dingen, geheel onafhankelijk van jezelf en, in zekere zin, permanent ...

Nou, die intuïtieve ervaring heb ik opgedaan, in Afghanistan, december 2008. Zij staat me nog helder voor de geest. In de Afghaanse provincie Uruzgan, honderden kilometers verderop, was een Nederlandse militair door een bermbom om het leven gekomen. Zijn lichaam zou de volgende

dag naar Kandahar worden overgebracht, om vanaf daar naar Nederland te worden overgevoerd. Na deze jobstijding stond ik buiten, aan de rand van een platform, in de avondschemer een sigaartje te roken. In de verre verte werden bergtoppen door de laatste zonnestralen beschenen. Daar en toen werd ik overvallen door wat Oppen hierboven “de simpele intuïtie van het bestaan” noemt. Deze ervaring heb ik diezelfde avond nog in een aantal versregels omgezet, dat ik als slot opnam in het gedicht “Thousand Island Dressing als deo”, uit mijn bundel *Aan een ster / she argued*, die ik tijdens mijn verblijf in geteisterd Afghanistan schreef:

Een gedenkwaardig wedervaren
niet zozeer vanwege het exploderende ruimtetuig
wat ik niet verklaren kan
maar het benoemen van de stilte erna
de gele tijgerbergen
waarlangs de schrale wind

en een ongeforceerd *fuck yeah*

Van Zomeren in *Gevolgen*, dat wil zeggen de hoofdpersoon ervan, alter ego van Van Zomeren:

Als ik een boek lees, wil ik opschieten. Ik hou van korte hoofdstukken, alinea's van wisselende lengte en dialogen met een snelle slagenwisseling – zetels met een open structuur. Pagina's die van linksboven tot rechtsonder zijn volgepropt met woorden, staan me tegen. Daarbij gaat mijn voorkeur overigens uit naar de samengestelde zin, liefst georganiseerd rond een zekere tegenstelling: maar, hoewel, ook al ... Proza moet ademen, niet hijgen. Ik wantrouw zinnen die tot één woord worden teruggesnoeid. Effectbejag.

Ik zal hem te zijner tijd een exemplaar van dit boek toesturen.

“Optrainen” hoorde ik, in aanloop naar het Europees kampioenschap voetbal: door training fit worden.

14.06.2024

De grootste partij van Nederland en tegelijk de kleinste: Wilders’ PVV. Dit keer “vertrouweling” Gidi Markuszower, kandidaat én teruggetrokken kandidaat voor het ambt van minister van Asiel en Migratie. De man die het huidige asielbeleid nog niet zo lang geleden “een misdaad” tegen het Nederlandse volk noemde, maar zélf geheimen verraadde aan een buitenlandse mogendheid. Schandalig op zijn minst, een wetsdelict wellicht. Een clubje schurken is het.

Waste de auto, lapte ramen, wandelde, bereidde Marokkaanse gehaktballetjes met sperziebonen en couscous.

Las wie de PVV nu naar voren heeft geschoven als kandidaat voor het ambt van minister van Asiel en Migratie en barstte in lachen uit: Marjolein Faber, hondse flessentrekker van de eerste orde. Wat een stelletje *crooks*.

Matig je toon, Van ’t Hof! *Right*. Faber, niet van onbesproken gedrag, pleitbezorger van de omvolkingstheorie, racist.

In 1965 verscheen Oppens bundel *This in Which*. De titel vindt zijn oorsprong in het gedicht “Psalm” en is daarin vertaald naar “dat waarin”. Deze “dat” kondigt een bepaling aan: dat waarin we zien, voelen, ervaren: de wereld. De ware wereld. Het motto is ontleend aan Thomas van Aquino’s *Veritas sequitur esse rerum*: De waarheid volgt uit het bestaan der dingen.

PSALM

Veritas sequitur ...

In de pretentieloze schoonheid van het bos
Legeren de wilde herten zich –
Dat ze er zijn!

Hun ogen
Speels, de zachte lippen
Die wroeten en de weird kleine tanden
Die rukken aan het gras

De wortels ervan
Bungelen uit hun bek
Aarde rondstrooiend in de wonderlijke bossen.
Zij die er zijn.

Hun paden
Door de velden geknaagd, de bladeren die schaduw geven
En hangen op afstand
Van zon

De kleine zelfstandige naamwoorden
Die schreeuwen om vertrouwen
In dat waarin de wilde herten
Opschrikken, en staren naar.

15.06.2024

Nog even terug naar het gedicht hierboven, naar “de kleine zelfstandige naamwoorden”, “the small nouns”, die veel krediet hadden bij Oppen: “Psalm” zit er vol mee: bos, hert, oog, lip, tand, gras etc. Hij geloofde dat kleine zelfstandige naamwoorden het best aan hun betekenis kunnen worden gehouden, beter dan politiek vervuilde woorden of abstracte

begripen. Daarom waren de kleine zelfstandige naamwoorden voor hem de concrete bouwstenen waarmee beelden konden worden opgetrokken, heldere beelden van de werkelijkheid, waarin de overtuigingen van de dichter zich kunnen én dienen te manifesteren. De lezer behoort tussen de dingen ook een glimp van de ziel van de bard op te kunnen vangen.

Dit vormt de grondslag van Oppens poëtica, is zijn godsdienst bijkans. Vandaar ook de titel: “Psalm”, geestelijk lied.

“Wat vind ik nou werkelijk?” moet Oppen zich bij voortduring hebben afgevraagd.

16.06.2024

“Zolang het rechts-radicalisme in handen van klungel Wilders is, zal het hier geen Hongarije of Italië worden” (Sitalsing).

Er zitten racisten in het kabinet, we hebben een racistisch kabinet!

Waarom hebben we het niet over veiligheid, klimaat, ruimtelijke ordening, duurzaamheid? Economie, financiën? Met vorige kabinetten kon ik het nog gewoon oneens zijn, maar dit ... tenenkrommend.

Buiten: regen, wind.

Of ik nog langer in dit land wonen wil: nee.

Las bij Koos van Zomeren dat ook hij (hoofdpersoon Ronald) het helemaal heeft gehad met Nederland:

Ik was er net klaar mee, met Nederland, helemaal klaar.
Natuurlijk, Nederlands is mijn taal, Nederlands is mijn
geschiedenis, Nederlands is mijn paspoort. De rest kon je van me
cadeau krijgen. (...) Wat weer niet wil zeggen dat ik op één hoop

wil worden gegooid met al die anderen die het wel hebben gehad met Nederland. Godallemachtig, wat een tuig zit daartussen.

Anderzijds, na een wandeling: het kan ook weer op zijn pootjes terechtkomen.

DICHTER IN AFGHANISTAN (10)

Vijfentwintig jaar nadat hij de poëzie vaarwel had gezegd, begon de vijftigjarige Oppen in 1958 opnieuw te dichten. Vijfentwintig jaar waarin hij zich had ingezet voor een betere wereld, die niet was verwezenlijkt. Op zoek naar wegen om de dingen beter te kunnen doorgronden, was hij andermaal bij de dichtkunst uitgekomen. Omdat, noteerde hij, poëzie benoemt, openbaart, klare taal kan spreken.

Vijftig jaar
Sterrentijd
Samen, en onder de anderen,
De nagelaten trottoirs, de verkregen verlichte straten:
Onder hen hadden we geluk – uiterst vreemd woord.
De tijd
Van de planeet.
Bloed van een steen, leven
Van een morsdode dam. Moeder
Natuur! omdat de anderen net zo
Eenzaam zijn als wij zelf en daarom broeders. Toch

Leefden we
En kozen voor het leven.

Dit waren onze tijden.

GEVOLGEN, KOOS VAN ZOMEREN

Dóór een oude man, vóór oude mannen, voor wie dit boek een feest van herkenning zal zijn. In elk geval was het dat voor mij. Een oude man, Ronald geheten, van midden zeventig – is dat oud of ouder? – die mijmert en moppert, op van alles en nog wat, maar de wereld nog altijd liefheeft. Wie het werk van Koos van Zomerens kent weet: deze Ronald is van Zomerens alter ego. Lopen en denken zijn de meest voorkomende handelingen (is denken een handeling?) in *Gevolgen*, dat niet alleen stilistisch, maar ook inhoudelijk sterk is. Ironie en eufemismen vrolijkten me geregeld op, en scherpe observaties en kritische beschouwingen dwongen meer dan eens mijn bewondering af. Vrijwel alles wat Van Zomerens over de huidige politiek opmerkt snijdt, wat niet verwonderlijk is met zijn politieke achtergrond, hout. Dat deze schrijver nog maar mondjesmaat een jonger publiek weet aan te spreken is heel erg jammer.

17.06.2024

Oppen, brieven, 1963:

Menselijkheid lijkt me nogal onzeker – maar het ding pleegt er altijd te zijn! Of zo voel ik dat altijd; zelfs mijn vocabulaire wordt door die overtuiging beïnvloed, dat ‘de Waarheid’ geen verkondiging is maar een ding.

Het punt is dat de geest opereert in een wonder dat de geest omvat, [het wonder van het bestaan dat] niet gedacht kan worden omdat het de gedachte omvat, maar dat je wel kunt voelen. Dat is waar alle kunst om draait.

Hoe voelt een wonder? vroeg ik me met betrekking tot dit laatste citaat af. Meer precies: hoe voelt het wonder van het bestaan? Dat niet alleen de geest maar toch ook het gevoel omgeeft. Omdat ik me niet met zoiets als intuïtief besef het bos in liet sturen – dat dankt je de koekoek – kwam ik er niet uit.

Zon vandaag, ja, maar zich veelal achter wolken verbergend.

“Dit is het leven. Dit is het al.”

Dacht aan de droom van afgelopen nacht, die ik onthouden had en waarin ik een licht gewonde vos probeerde te verzorgen: en wat dat dan betekenen kon? Geen idee, natuurlijk: ik geloof voor geen meter dat we cognitieve betekenis kunnen geven aan onze dromen.

Goed, na Van Zomeren Nicolien Mizee: *Ik kus uw handen duizendmaal. Faxen aan Ger 6*. Nieuwe poging. Eerder las ik *Faxen aan Ger 1* maar half uit, wat aan mij lag, geloof ik, zat toen niet goed in mijn vel. Wel even schakelen, naar een hoekigere stijl: stugger, minder meegaand.

Streepje: “De enige weg naar persoonlijke heil is: aan de zijlijn blijven staan.”

18.06.2024

In ochtendlijke uren een venster in de lak gezet, grachtengroen, en de tuin verzorgd, uit liefhebberij.

Luisterde 's middags naar podcasts en schreef.

///

Als we helemaal teruggaan
naar de allereersten

Elma van Haren Tonnus Oosterhoff
Michaël Zeeman waarom zou je die ergens
een prijs voor geven?

over de doden niets dan goeds
Anna Enquist Herman Leenders F. van Dixhoorn

een keurige lijst ja toch

wel knap het waren debutanten natuurlijk
er staat bijna niemand tussen van wie je denkt God
wat doet die daar?

dan hebben ze het toch wel goed gedaan ja
nou ja er zijn er een paar
een paar blindgangers natuurlijk zeg ik

zeiden zij

heel eerlijk maar

///

Op 22 november 1963 werd President John F. Kennedy vermoord. Vermoedelijke dader: Lee Harvey Oswald. Twee dagen later schoot nachtclubeigenaar Jack Ruby verdachte Oswald tijdens de verplaatsing naar een andere gevangenis dood. Deze misdaden werden onderzocht door een regeringscommissie, die in september 1964 haar onderzoeksrapport presenteerde.

In dat rapport speurde Oppen naar psychologische verklaringen voor de gruweldaden van Oswald en Ruby. Zijn bevindingen, die hij ook in een brief aan zijn dochter uiteenzette, verwerkte hij tot het gedicht “Armies of the Plain”.

Oppen geloofde niet in politieke motieven, maar concludeerde dat beide daders leden aan gevoelens van minderwaardigheid, die gevolgen hadden voor hun gedragingen. In Oppens vocabulaire én het vocabulaire van die tijd: het waren antihelden, die graag held wilden zijn, al was het maar voor één dag.

Over Oswald was Oppen in de brief aan zijn dochter kort van stof:

Dat hij een historische daad wilde verrichten is duidelijk. (...) Hij moet ten einde raad zijn geweest. Zij wereld was ingestort, zowel de Russen als de Cubanen hadden hem de deur gewezen, zijn vrouw had hem de deur gewezen ... Oké, dit heeft geen zin: het lijkt vrijwel zeker dat hij het gedaan heeft.

Oswald, geboren in 1939, had een veelbewogen leven, waarin hij op zijn negentiende, na twee jaar in het leger te hebben gediend, uit communistische sympathieën naar de Sovjet-Unie vertrok, waar hij een Russin trouwde. In 1962 keerde Oswald, met gezin, terug naar de VS. Tot aan de moord op Kennedy zou hij verschillende baantjes en verblijfplaatsen hebben. Hij werd slechts 24 jaar oud.

Ruby noemde Oswald in zijn verklaringen “een nul, een nietsnut”.

Ruby was voor Oppen moeilijker te doorgronden dan Oswald. In het onderzoeksrapport werd besloten dat Ruby impulsief en uit vergelding handelde. In de brief aan zijn dochter legde Oppen dit als volgt uit, waarbij hij uit Ruby's verklaringen citeerde:

Omdat, zoals [Ruby] zei, een Nul, een Nietsnut deze gebeurtenis had veroorzaakt, moest iemand in actie komen, bedacht hij. En door iets uit zijn verleden [Ruby was een Jood] vond hij dat een Jood, een Joodse man, een man ‘van het Joodse geloof – en het is zo stom ... en ik gebruik de term nooit –’ moest handelen.

Ruby's woorden vinden we ook letterlijk in Oppens gedicht terug.

Een minderwaardigheidscomplex kan tot overcompensatie leiden: je wil jezelf opblazen – belangrijker, groter laten lijken – door anderen te vernederen.

De dag waarop Ruby besloot om Oswald te doden is in het onderzoeksrapport aan de hand van getuigenissen uitvoerig beschreven. Oppen vond dit het meest opzienbarende hoofdstuk, niet in de laatste

plaats omdat hij in *Bloomsday* een literair precedent zag, de chaotische dag waarop James Joyce's *Ulysses* zich afspeelt. In de brief aan zijn dochter vergelijkt Oppen Oswalds verstand met dat van Bloom, een van de hoofdpersonen uit *Ulysses*: "En zijn verstand dat, net als dat van Bloom, enigszins onafgeronde, enigszins kromme ideeën en schema's omdraait; snel van begrip, maar op de een of andere manier gebrekkig."

Oppen vormde zijn overpeinzingen dus om tot een vers, waarin ook verwijzingen worden gemaakt naar zijn eigen oorlogservaringen, jood-zijn en schrijverschap. De titel refereert aan het gedicht "Dover Beach" van Matthew Arnold.

LEGERS VAN DE VLAKTE

1

"Een nul, een nietsnut":
Moordenaar.

Niet niets. Op je negentiende
Grenzen overgaan,

Schutter van het lijden –
Niet te verhelpen lijden – van de niet-groten,

Held en antiheld
Van onze tijd

Ondanks alles wat hij ons heeft gekost
En misschien heeft hij ons wel heel veel gekost.

Ruby's dag,
Bloomsday.

Ruby

Trots te hebben geleerd te overleven
op de ruige vlakten – –

Bloomsday.

Een man
“Van het Joodse geloof ...”

“en het is zo stom ...
En ik gebruik de term nooit ...”

Wiens mensen geweldig
Schreven

Wanhopig de niet-groten,
Zoals Oswald de niet-grote

Verwikkeld
In strijd.

19.06.2024

Vulde met het oog op bezoek aanstaande weekend de voorraad sterke drank aan: calvados, gin, Nobeltje, Ricard, Tia Maria en whisky. Niet om ons te bezatten, maar ter vergroting van het keuzeaanbod. Als het om drank gaat ben ik schrikbarend libertair.

God, Jan Cremer overleden. Twintig jaar ouder dan ik. Bij iedere dode reken ik tegenwoordig het verschil uit. Ben nooit aan het tweede en derde deel van *Ik Jan Cremer* toegekomen. Heb het eerste deel al lang geleden van de hand gedaan. Onderdrukte nu de neiging om alle delen tweedehands aan te schaffen; er ligt nog een hele stapel boeken op me te wachten.

Poetste glazen. Wat hoognodig was. Mijn opa, die kelner was, zou goedkeurend hebben toegekeken. Goh, wat heb ik hem vaak glazen zien poetsen, achter de toog van het hotel – Hotel de Bruxelles, te Helmond – dat hij samen met mijn oma dreef.

Schafte toch, bij nader inzien, drang niet langer onder controle, drie delen *Ik Jan Cremer* aan, reeds gebruikte. *Must have, must read*.

20.06.2024

Duidelijke taal spreken, wat politici proberen te doen, is iets anders dan duidelijk zijn, klaarte scheppen. Dit laatste vergt moed.

De mens, westerse mens vooral, probeert ongemak te vermijden, maar slaagt daar om de een of andere reden niet in.

Oppen in zijn dagboek: “De dingen die mensen doen, June, de dingen die mensen doen.”

“De mens die het subjectieve niet van het objectieve kan onderscheiden, is in staat tot fanatisme, maar niet tot ethiek.”

Roemeense supporters die “Poetin, Poetin” scandeerden tijdens de wedstrijd Roemenië-Oekraïne deze week.

DICHTER IN AFGHANISTAN (11)

Uit een brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingsamenwerking:

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 22 december 2005

De internationale gemeenschap verricht sinds eind 2001 grote inspanningen voor het tot stand brengen van een stabiel en democratisch Afghanistan, waar de autoriteiten zelfstandig in staat zijn te zorgen voor veiligheid en stabiliteit en de wederopbouw plaatsheeft. Het doel van de door de VN-Veiligheidsraad gemandateerde ISAF-operatie, als militair onderdeel van die internationale inspanningen, is de Afghaanse autoriteiten zodanig te versterken dat die op termijn zelfstandig in staat zullen zijn de veiligheid en stabiliteit in het eigen land te garanderen. In de hoofdstad Kabul, alsmede in het noorden en westen zijn daar al aanzienlijke vorderingen mee gemaakt. Nu is de uitbreiding van ISAF naar de zuidelijke provincies aan de orde.

Nederland zal een taakgroep gaan leiden in het kader van de ISAF-inzet in Zuid-Afghanistan vanaf naar verwachting juni 2006 voor een periode van twee jaar, opgebouwd rond een *Provincial Reconstruction Team* (PRT) in de provincie Uruzgan. De taakgroep zal vooralsnog alleen het zuidelijk deel van deze provincie voor haar rekening nemen. Verder zal Nederland een bijdrage leveren aan het regionale multinationale hoofdkwartier en ondersteunende eenheden, die zullen worden gestationeerd op de vliegbasis van Kandahar.

Het betreft een missie met reële militaire risico's. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de krijgsmacht veel kennis en ervaring heeft opgedaan met riskante missies in onder meer Irak en Afghanistan en deze missies succesvol heeft uitgevoerd. Ofschoon niet kan worden uitgesloten dat bij de uitvoering van deze missie aan Nederlandse kant

slachtoffers vallen, meent de regering dat met de opgedane kennis en ervaring, de opbouw en omvang van het Nederlandse detachement, en de verkregen verzekeringen inzake bijstand en inzet van de NAVO, deze risico's zodanig zijn teruggebracht dat de missie verantwoord is. De stabilisering en wederopbouw van Afghanistan, in het bijzonder het zuiden waar de Taliban haar oorsprong vindt, is van groot belang voor de bevordering van de internationale rechtsorde en de bestrijding van het internationale terrorisme dat ook Europa bedreigt. Gezien vooral dat belang acht de regering deze risico's aanvaardbaar.

De Minister van Buitenlandse Zaken, B.R. Bot

De Minister van Defensie, H.G.J. Kamp

De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, A.M.A. van Ardenne-Van der Hoeven

21.06.2024

De plattelandsidylle van BBB versluiert de verwoestende uitwerking van de intensieve landbouw op het milieu.

Eerst zien, dan begrijpen.

Ik woon op het platteland, maar heb geen behoefte aan een idyllisch, wel schoon, leefbaar plekje.

Ten zuiden van New York, aan Sandy Hook Bay, liggen toeristische kustplaatsjes, die ter ontspanning door inwoners van de metropool veelvuldig worden bezocht. Ze zijn per ferryboot makkelijk bereikbaar. Keansburg is zo'n plaatsje. George Oppen bezocht het begin jaren zestig. In het gedicht "The City of Keansburg" gewaagt hij van dat bezoek, meer precies: van het moment waarop hij vanaf het strand de ferryboot (op stoom!) weer naar New York ziet vertrekken.

HET STADJE KEANSBURG

Dit zijn de kleine plaatsjes
Van de kleine sjacheraars,
De lage schoorwallen
En de pianobars
Aan de overkant
Van de kalme baai. De wimpel
Wappert aan de vlaggenmast
Van het stoomvaartuig
Dat ons
In zijn oude hutten
Naar deze kant bracht
Ook al is het fragiel gebouwd
En fantastisch, de drie witte dekken
Torenen nu uit boven de pier
Die zich vanaf het strand uitstrekt
Tot in water dat nauwelijks
Boven de zandbodem staat.

22.06.2024

Elke handeling, iedere uitspraak gericht op schadebeperking: dát kenmerkt deze formatie, dit kabinet, in de verwachting dat de boel geen lang leven beschoren is. Aldus De kamer van Klok.

Zoals ook de Golfstroom volgens wetenschappers geen lang leven meer beschoren lijkt: ‘Uiteindelijk [zal] het in Nederland ’s winters op den duur [dan] 10 tot 15 graden kouder worden, met in februari een gemiddelde maandtemperatuur van min 5 graden of kouder (nu: 3,9 graden). De zomermaanden [zullen dan] zo’n 5 graden koeler worden, zoiets als april en mei nu.’

Dit deed me denken aan de kleine ijstijd, zoals beschreven in Philip Bloms *De opstand van de natuur. Een geschiedenis van de kleine ijstijd (1570-1700) en het ontstaan van het moderne Europa* (2017):

Aan het einde van de zestiende eeuw werd Europa getroffen door een ‘kleine ijstijd’, die duurde tot het begin van de achttiende eeuw. De gemiddelde temperatuur daalde enkele graden, de winters werden koud en lang, rivieren en meren bevroren en de zomers waren onstuimig, met extreme stormen en onweer. Overal mislukten oogsten en leden mensen honger en kou. Niet alleen boeren maar ook landeigenaren raakten verarmd. Het agrarische, feodale fundament van Europa brokkelde af en er ontstonden nieuwe vormen van economische activiteit in de steden. En met de opkomst van de stedelijke, industriële samenleving kwam ook een nieuwe vorm van denken op: de verlichting was geboren.

23.06.2024

Vandaag 21°C, halfbewolkt, matige wind.

Aan de voet van de Olijfberg ligt Getsemane, de hof waar Jezus de nacht voor zijn kruisiging doorbracht en Judas hem aan de Romeinen uitleverde. Maar Oppens derde gedicht uit de serie “Five Poems about Poetry” gaat niet alléén over het geloof dat uit Jezus’ dood voortkwam, hij proclameert ook dat dichters met beide benen op de grond moeten blijven staan.

DAT LAND

Zing als een vogel in de vrije
Lucht, maar geen enkele vogel
Is een mens –
Zoals de grip
Van de Romeinse hand
Op zijn schouder, de zekerheden

Van plaats
En tijd

Hem vasthielden, denk ik
Met de pijn en de onachtzame gruwel
Van het ijzer en wellicht geen hoop
Op twijfel achterlieten

Terwijl wij uit het ijzer zelf
De twijfel wonnen

En hoop op de dood. Zodat
Als een mens eeuwig zou leven, hij de hoop
Zou overleven. Ik beeld me de vrije lucht in

Boven Getsemane,
Het was zeker te weten die lucht.

Nicolien Mizée in *Ik kus uw handen duizendmaal. Faxen aan Ger 6*:

De waarneembare realiteit is maar een voorhang, het gaat erom
wat erachter verborgen is. Dat is een domein dat niet aan regels
voldoet die door wetenschappelijke observatie en
meetapparatuur in kaart te brengen is – al denkt de new-
agewetenschap daar anders over – maar dat zich toont in onze
dromen

Oppen zou het niet met Mizee eens zijn geweest. Voor hem was de enige echte realiteit die die je gewaar kunt worden, de rest is metafysica. Wat niet wil zeggen dat hij niet in metafysische kwesties geïnteresseerd was, maar ze behoren simpelweg niet tot het wezenlijk bestaande, zijn irreëel. En hij begreep dat alles wat daar over te zeggen valt pure speculatie is.

24.06.2024

Al vroeg op bewegingspad, om de warmte te ontlopen, wat slechts gedeeltelijk lukte. Onderweg: fazantenpaar met drie kuikens.

Luisterde naar een discussie over de rechtstaat en geweld, waar ook historicus Beatrice de Graaf aan meedeed: mijn God! waarom denkt dat mens het altijd beter te weten dan anderen, terwijl ze het lang niet altijd beter weet! Ze is een onaangename debater, één bonk geldingsdrang.

Oppen, dagboeken:

Ik geloof niet dat een gedicht betekenis krijgt door het als een tas of een kan te vullen met woorden. Integendeel, het gedicht is een betekenisconstructie die woorden hun helderheid teruggeeft.

Een gedicht mag zich wijden aan het geven van heldere betekenis aan één woord.

Uiteindelijk zullen we God zeggen, of we zullen niets meer kunnen zeggen.

Een helderder blik op de goddelijke zaak kun je nauwelijks krijgen.

DICHTER IN AFGHANISTAN (12)

Niet ver van de hoofdingang van het vliegveld was een bermbom ontploft, waarbij een dode viel te betreuren. De ongelukkige had voor een van de civiele bedrijven gewerkt, die op de basis gehuisvest waren.

De *brieffer* wist geen antwoord te geven op de vraag waarom de man van het vliegveld was gegaan.

Ondanks de geregelde patrouillegang hadden taliban dus toch kans gezien om een berm bom in een duiker te plaatsen. M benadrukte nogmaals dat alle duikers in de omgeving dagelijks werden gecheckt en dat de kans op noodlottige ongevallen klein was.

Zal wel, dacht ik.

Bushman liep na de briefing mijn kantoor binnen. Wijdbeens, handen in de zakken. Ik draaide me naar hem toe en zag een taaie grijns in een poepbruin gegroefd gezicht. Omdat zijn Australische accent als een spraakvormer functioneerde, verstond ik soms nog niet de helft van wat hij zei.

Of ik vanmiddag met hem meeding, het buitengebied in, om een *shura* bij te wonen, een overleg met dorpsoudsten. Om zijn mond lag een spottende trek.

Toen we enkele weken geleden aan elkaar waren voorgesteld, had ik direct begrepen dat deze vraag eens zou komen. Bushman was een praktijkman met een schat aan ervaring. Van de kantoorpolitiek van hoge pieten moest hij niets hebben. In het kader van de wederopbouw onderhield de Australiër relaties met de lokale bevolking en ngo's. Samen met zijn rechterhand trok hij er elke dag op uit. Ik was hun baas.

Hij wachtte op een smoes, die ik hem niet zou geven.

“No. I'm not crazy Henkie. Get out.”

De instructies waren duidelijk geweest: niemand verlaat het vliegveld, tenzij de werkzaamheden dat nadrukkelijk vereisen. Als ik het had gewild, had ik met Bushman mee kunnen gaan. Maar ik wilde niet, keek wel linker uit.

Laf gedrag, kwalificeerde ik naderhand, waar ik geen spijt over voelde.

25.06.2024

Kom steeds krakkemikkiger mijn bed uit. De scoliose geeft steeds meer last. De lichamelijke ervaring van het ouder worden kan ik missen als kiespijn.

Fietste naar mijn moeder die er goed uitzag en levendig was en verrukt reageerde op een foto van mijn overgrootvader van moederszijde die ik haar liet zien. “Kijk,” zei ik, “opa.” Ze keek en schaterde: “Ja! opa!”

Las brieven van Oppen uit 1965. Hij en Mary reisden veel dat jaar. Ze verbleven lang op de Bahama's, in Wisconsin en Maine. In oktober verscheen *This in Which*, zijn derde dichtbundel. Ook voegde hij weer meer dichters aan zijn sociale netwerk toe. Zo correspondeerde hij o.a. met Diane Wakoski, Stephen Schneider, David Antin, Rachel Blau DuPlessis, James Laughlin, David Ignatow, Robert Sward en Charles Tomlinson. De verheviging van de Vietnamoorlog baarde Oppen grote zorgen. Hieronder enkele quotes uit zijn brieven:

Ik vind het moeilijk om poëzie te schrijven. Poëzie schrijven terwijl de oorlog woedt geeft me een onbehaaglijk gevoel. Ik weet niet of ik het kan.

En door een beroep op het concrete te doen en op mijn eigen ogen te vertrouwen, geloof ik dat het universum geen abstractie is, dat het uit niets kan worden geabstraheerd, maar dat het enkel en alleen uit zichzelf bestaat.

We hebben moed nodig, geen ‘brutaliteit’, zoals Pound het zegt, maar pure moed, om te zeggen hoe het daar is, hier is.

Wat Oppen niet kon, kon ik wel: poëzie schrijven terwijl er een oorlog woedde, erger nog, poëzie schrijven in oorlogsgebied. Wat zegt dat over mij?

Het moest.

26.06.2024

Haalde Tikoes op en wandelde met haar door bossen en heide. Het was warm, té warm voor de oude hond, die in elk vennetje languit ging liggen, verkoeling zocht. Het barstte er wel van de insecten, sommige bloeddorstig en niet van me af te slaan, ik werd meerdere keren gebeten.

Wilde boeken uitlezen, maar keek te lang naar voetballen, Oekraïne-België o.a. Wat een foeilelijk tenue droegen onze zuiderburen! kolere: een smurfenblauw shirt met een poepbruine broek, witte sokken en, op twee spelers na, roze voetbalschoenen.

Als puisten die doorbraken, zó drongen de gedichten zich in Afghanistan aan me op.

27.06.2024

Van autonome naar geëngageerde poëzie, dát is, volgens twee klimaatdichters in een podcast, de ontwikkeling die de dichtkunst thans doormaakt. Geëngageerde poëzie: “bij de actuele problemen betrokken, daarover stelling nemend.” Het probleem van veel geëngageerde poëzie is dat het anderen klakkeloos napraat en zaaddodend moralistisch is. Goede geëngageerde poëzie houdt zich niet alléén met de actualiteit bezig, maar óók met taal, de verhouding tussen taal en werkelijkheid. Overigens zijn pure taalbouwsels, de wereld negerend, in de regel eveneens slaapverwekkend.

Installeerde me, nadat ik met de hond had gewandeld, op het meest schaduwrijke terras, zette de fan aan en nam me voor om Mizée's boek nu eindelijk eens uit te lezen.

Hetgeen lukte. *Ik kus uw handen duizendmaal*: wat een geleuter, hahaha! maar wél een onderhoudend geleuter, over het onbenullige bestaan van

een 35-jarige steuntrekkende neuroot oftewel de totaal oninteressante maar zeer herkenbare werkelijkheid van het gewone leven. Waar de meeste dagboeken dus, inclusief de mijne, over gaan.

“Guest Room” is een lijvig en overvloedig, geëngageerd vers. De zich verschansende rijken krijgen op hun kloten: geld maakt niet gelukkig, gezondheid is niet te koop en de dood komt ons allemaal, arm én rijk, halen. Rijkdom telt niet in het leven, de ervaring, met een hoofdrol voor het zien, wel. In deze wonderbaarlijke wereld is iedereen te gast. Aldus George Oppen. Zie, ontwaar en realiseer je.

GASTENKAMER

Met de jaren

Bestaat het risico dat de geest
Dakloos raakt,

“Niks heeft om naar terug te keren”. Met de jaren
Openbaren

De principes zich, de goede aflopen
Die een moraal rechtvaardigen. Maar dit?

Dit? het geluid van rijkdom,

Het kabaal van rijkdom – boom
Waaraan zo vaak geschud is – het is het stemgeluid

Van de Hel.
De deugd van de geest
Is die emotie

Die ervoor zorgt
Dat we zien. Deugd ...

Deugd ... ? Het grote huis
Met zijn bedienden,

Het goed geoutilleerde
Huis

Vol airconditioners, veilige haven

Waarin het hart verzinkt, sluit
Zich nu als een fort

Bij daglicht en stelt zijn gewicht
Tegenover het lege vel papier.

*

Het doel
Van hun dagen.

En hun nachten?
Hun avonden
En het kaarslicht?

Wat zouden ze daarmee bedoelen?
Omdat het harde licht dimt

Buiten, welk eeuwenoud
Voorrecht? Welk sprankelend
Mandaat

Uit welk verleden?

*

Als je alleen maar je kunnen hebt

Om zaken te
Regelen, om kracht aan te wenden,

Een raam te openen,
Te sluiten –

Om het geregeld te krijgen –

Doemt de dood op, die een kwestie is

Van een ontstoken darm
Of bijholte

Als de verschrikking
Die verschijnt

Wanneer je weerstand is gebroken,

De onuitsprekelijke
Nederlaag

Die zij gevechtsklaar
En desperaat afwachten;

Het is de moed van de rijken
Die een *avant-garde* zijn

Aan de grenzen van het leven – Net als die van hen

Zijn mijn kunnen
Belachelijk:

Om thans ongewapend te gaan
En ongepantserd wellicht, om terug te keren

Naar de oude vragen –

*

Over het ochtendgloren
Boven Frisco
Die de steile heuvels verlichtte

En de kleine baaitjes
Aan hun voeten, en wij
Gezeten in de ochtendwind
Van die kust als blaadjes
Van het jongste kruid – Maar toch de dingen

Die gebeuren! Tekens,
Beloften – we beschouwden het
Als teken, als belofte

Maar niets wankelde,
Niets smeekte of was onwerkelijk, dat
Wat er gebeurde en ons blikveld vulde
Tot aan de horizon – ik herinner me de lucht
En de deinende zee.

29.06.2024

In zijn boek *George Oppen and the Fate of Modernism* wijst Peter Nicholls me op een aantekening van Oppen over de rijken, die enig licht laat schijnen over de regels – “Het is de moed van de rijken // Die een *avant-garde* zijn // Aan de grenzen van het leven” – uit het gedicht hierboven. De aantekening luidt: “de upper class leeft IN een kunst, hun leven is geconstrueerd door kunst, die altijd een achterhaalde kunst is. Men moet zich ervan bevrijden.” Bij dit alles, wat meerdere interpretaties toelaat, moest ik denken aan de dure, maar inmiddels altmodische vormgeving van Jan de Bouvrie, aan zijn idee van het totaal

witte interieur, dat rechtstreeks lijkt te zijn afgeleid van Kasimir Malevitsj's schilderij "Suprematistische compositie: wit op wit" uit 1918. Opgeklopt design, edelkitsch voor de rijken. Als ik in zo'n levenloos interieur zou moeten verblijven, zou de moed mij in de schoenen zinken.

De Tour de France is begonnen! In Italië, Florence-Rimini, 206 km.

Nu kwam Oppen zélf uit een welgestelde familie en had bovendien een toelage geaccepteerd, die werd gefinancierd uit familiekapitaal en hem zijn leven lang van een basisinkomen verzekerde. Ik geloof niet dat Oppen een hekel had aan rijken, maar dat hij ze de betrekkelijkheid van rijkdom wilde laten inzien en graag wees op het mirakel dat de wereld in zijn ogen was.

DICHTER IN AFGHANISTAN (13)

De wereld waarin ik was terechtgekomen, was niet vanzelfsprekend, maar onvermoed, afwijkend. *Kandahar Airfield* verbaasde, bevreemde, verbijsterde me. Ik had mijn comfortzone verlaten, bevond me in een omgeving die voortdurend de aandacht opeiste, maakte deel uit van een realiteit waarin leven en dood koketteerden.

Uit deze toestand vloeiden niet alleen angst en onzekerheid voort, maar een enkele keer ook een gevoel van onverbreekelijke verbondenheid met de aarde en de aardse dingen.

En dat pende ik in gedichten neer, een hele bundel zelfs, die ik vlak voor mijn vertrek uit Afghanistan zou voltooien, *Aan een ster/ she argued*.

Oppens tweede verzenboek, dat in 1962 werd gepubliceerd, 28 jaar na de eerste, kreeg een motto dat niet alleen een belangrijk thema van de bundel symboliseert, maar ook de buitengewoon gewelddadige eerste helft van twintigste eeuw, zoals Oppen die meemaakte:

Ze schotelden hun harten fantasieën voor
En hun harten werden barbaars

Als ik 's avonds mijn gedichten schreef, zette ik de muziek, die ik via
een koptelefoon beluisterde, op standje loeihard:

Muse: *Black Holes and Revelations*: “Knights of Cydonia”:
“No one’s gonna take me alive!”

In deze troebele toestand, waarin ik door een politiek besluit geworpen
was en me naakt voelde, en waartegen mijn verdediging een gatenkaas
was, spoorde Oppen me aan om mijn aandacht naar buiten te richten en
een zekere terughoudendheid, stilte te betrachten. Wie wegblijft van
lawaaï, geklets, retoriek en egoïsme zou doorzichtigheid kunnen vinden.

Maar oorlog voeren is vooraleer een zaak van actie. Een hele
zooi acties. Bliksemacties, eenmansacties, kamikazeacties,
reddingsacties, tegenacties, zoekacties etc. Wie ziet er nog wat er
werkelijk aan de hand is?

Ergens achter me, in dezelfde ruimte, tussen metalen lockers in, een
Engelsman en een Amerikaan, van God en iedereen verlaten, net als ik:
broeders van me.

We voelden ons, bij tijd en wijle, best op ons gemak in onze
barak.

Woorden, er zijn woorden!
Maar met je ogen
Zien we. En zo bezitten we de aarde.

30.06.2024

Werd om 06.00 uur wakker uit een droom waarin ik een vliegtuig miste.
Trok een broek aan en wandelde een uur met Tikoes door de weilanden,
waarin sinds gisteren ook kluten zijn neergestreken. Tikoes dook
ondanks mijn verbod toch een boerensloot in, die tot het meest vervuilde

oppervlaktewater van Europa behoort. Voerde eenmaal weer thuis een grove charge uit en sloeg een armee vliegen dood, waarna: koffie.

Overmorgen wordt het nieuwe kabinet beëdigd, maar Wilders is gezien zijn meest recente tweets maar vast met de volgende verkiezingscampagne begonnen. Hoe lang laten VVD en NSC zich nog schofferen? *#exitstrategie*

Las het hoofdstuk over Oppens oorlogsverleden in Eric Hoffmans *Oppen: A Narrative – “Soldier”*. Van dat oorlogsverleden zijn maar weinig feiten bekend, mede vanwege een verwoestende brand in een militair archiefgebouw. Dit is wat we wel weten:

- 8 december 1943: Oppen wordt ingelijfd door het VII Army Corps, 103rd Infantry Division, 411th Infantry Regiment.
- 17 oktober 1944: Oppen promoveert tot soldaat der 1e klasse. Hij is dan getraind als bemanningslid van een pantserafweerkanon.
- 20 oktober 1944: 411th ontscheept in Marseille en begeeft zich richting de Vogezen, Noordoost-Frankrijk.
- November 1944: vuurdoop Oppen, nabij het plaatsje Saint-Dié-des-Vosges, waar het 411th op hevig verzet van de vijand stuit.
- December 1944 - Januari 1945: 411th betrokken bij zware gevechten in het noorden van de Elzas.
- 24 januari 1945: Oppen wisselt van functie en wordt konvooichauffeur.
- 28 januari - 17 februari 1945: gevechtspauze voor het 411th, Oppens eerste rust sinds zijn aankomst in Europa.
- Maart 1945: 411th neemt deel aan een aanval op de Siegfriedlinie.
- April 1945: 411th buigt af naar het zuiden van het Zwarte Woud.
- 22 april 1945: Oppen raakt in de buurt van het Duitse plaatsje Urach ernstig gewond. Tijdens een verplaatsing komt het konvooi waar hij deel van uitmaakt onder Duits artillerievuur te liggen. Hij springt uit zijn truck en zoekt met nog twee andere soldaten dekking in een greppel. Een exploderende artilleriegranaat doodt een van hen en verwondt Oppen en de andere soldaat, die bovenop

Oppen komt te liggen. Oppen, die zich nauwelijks kan verroeren, overleeft de beschieting, de soldaat bovenop hem niet. Voor deze soldaat sterft maakt hij nog een 'hatelijke opmerking' tegen Oppen over het uitblijven van diens kameradenhulp. Het schuldgevoel dat Oppen aan deze vreselijke gebeurtenis overhoudt, zal hem de rest van zijn leven blijven kwellen.

- April - juli 1945: Oppen revalideert in een militair hospitaal in Nancy.
- Augustus - oktober 1945: Oppen wacht in Le Havre op terugkeer naar de VS.
- November 1945: Oppen komt in de VS aan en wordt eervol ontslagen uit militaire dienst.

JULI

01.07.2024

Stond met Tikoës op een weggetje van verzakte betonplaten dat een weiland inliep. Ik vermoedde dat hier vroeger ergens een huis had gestaan. Het weggetje was er nog, het huis niet meer. Ik gooide steentjes, waar Tikoës achteraan rende. Het was rond 06.30 uur, de zon scheen tussen buiige wolken door.

“Hé!” hoorde ik opeens achter me, “Hé jij daar!”

Op een gammele fiets kwam een man van mijn leeftijd aanfietsen, in korte broek en op houten klompen. Op zijn hoofd een belachelijke boerenpet. Met veel armgebaar sloeg ook hij het weggetje van verzakte betonplaten in.

“Je mag hier niet komen! Dit weiland is niet van jou!”

Hij stopte vlak voor me. Onder de boerenpet kleine woeste ogen en een aardappelneus. Hij vloekte.

“En ook niet van jou!” beet ik terug, op de gok. Ik had de beste man nog nooit gezien. Hij sprak geen Fries. Tikoës blafte naar hem.

“Nee,” zei hij ongemakkelijk, kennelijk verrast door mijn even agressieve reactie, ‘maar je komt niet zomaar op andermans land. Dat doe je niet!’

“Je staat er zelf ook op,” reageerde ik bits. Tikoës blafte nog eens, naar zijn klompen. Geen boer in deze omgeving die klompen draagt. Mannen op klompen zijn uitslovers. “En nou wegwezen jij!” snauwde ik en deed Tikoës aan de riem.

“Maar uh je verstoort hier dat kleine spul,” zei de nepboer, weerloos nu. Hij keek me enigszins verdrietig aan.

De man is een vogelliefhebber, begreep ik, en kennelijk bezorgd om het welzijn van kuikens van vogelpaartjes in deze omgeving.

“Dit weiland is zo dood als een pier,” antwoordde ik op kalmere toon, “allemaal raaigras, geen vogel in te zien. Daarom sta ik ook hier met de hond.”

Nog zonder iets te zeggen draaide hij om en fietste weg.

In Afghanistan schreef ik een reeks gedichten, getiteld “Binnen, naakter”, die gedeeltelijk is geïnspireerd op leven en werk van George

Oppen. Het eerste gedicht maakte ik naar aanleiding van een droom die ik had gehad, waarin Oppen figureerde, gezeten in een rolstoel, ontwakend en weer wegzakkend in de roes van alzheimer, waar hij de laatste jaren van zijn leven aan leed. Nu moet je nooit, luidt een stelregel, je eigen gedichten verklaren, maar ik wil wel verklappen dat de “hij” in dat eerste gedicht George Oppen is, oud en versleten:

Ik luister, oor aan
Deur en door die deur naar
Binnen, naakter
Al vorm in zekere zin
Het gedicht begint
In woord
Noch betekenis maar het opgejaagde
Ik
Zei hij en gleed weer
Weg
Van de proeve van
Overtuiging
Immuun voor help me
Ik ben

02.07.2024

Las dat we thans een kabinet hebben voor lageropgeleiden, voor het wereldbeeld dat er te veel immigratie is, te weinig woningen zijn en dat er geen voorrang meer wordt verleend aan dé Nederlander.

Las ook dat we allemaal – “Nederlandse overheden, bedrijven, burgers en maatschappelijke verbanden” – moeten “leren het geopolitieke spel om grondstoffen, kennis, invloed, veiligheid en allerlei andere hulpbronnen” te spelen.

Dacht: dit gaat nog een hele toer worden.

Weerapp: géén neerslag. Na één minuut fietsen: pijpenstelen.

Oppen, dagboeken:

Dat de mens 'goed' is – dat de mens groepsgericht is, geloof ik, en, op z'n minst een deel van de tijd, dienovereenkomstig zou moeten handelen. 'In overeenstemming met' de belangen van het groepsdier. In het algemene besef dat 'we leven omdat we ademen'.

Ik acht het waarschijnlijk dat de mens niet kan bestaan zonder geloof – ik acht het heel wel denkbaar dat de mens niet voor altijd zal bestaan.

Ook Oppen had zo zijn buien.

03.07.2024

Max Pam. Max Pam is columnist bij de Volkskrant. In zijn stukje van vandaag verwijt hij Harry Mulisch en Herman van Veen ijdelheid en van ijdelheid houdt Pam niet. Nu kan mij de ijdelheid van Mulisch en Van Veen niet schelen, maar van hun boeken en muziek houd ik wél. Ook Pam laat in zijn column blijken dat hij plezier heeft beleefd aan op z'n minst enkele werken van Mulisch en Van Veen. Blijft over ijdelheid. Waarom toont Pam zijn afkeer van ijdelheid aan zijn lezers en waarom personifieert hij deze eigenschap in Mulisch en Van Veen? Gek genoeg sluit Pam, die al 77 is, zijn column af met de suggestie dat hij nog lang niet van plan is om te stoppen met schrijven. Nu hoeven schrijvers en artiesten, zolang ze een podium hebben, ook niet met pensioen. Mulisch stierf op zijn 83ste in het harnas en de nog altijd optredende 79-jarige Van Veen droomt eveneens van een doodssnik op het toneel. Ijdelheid is voor mensen ongetwijfeld een drijfveer om tot in eeuwigheid midden in hun taak te willen blijven staan. Misschien ook wel voor Pam. Die, in dat geval, deze column schreef uit een worsteling met een eigenschap van zichzelf, hier en daar wild een tikkie uitdelend.

En ik? Na mijn pensioen heb ik schrijven tot mijn werk gemaakt.

Kennelijk was Bergen Street, in Brooklyn, een straat waar in Oppens tijd armen woonden. Oppen verafschuwde armoede. Iedereen is gelijk, in zijn ogen, en rijkdommen dienen eerlijk verdeeld te worden. Dat is de redelijkheid waar het in het gedicht 'Street' om draait.

STRAAT

Ah dit zijn de armen,
Dit zijn de armen –

Bergen Street.

Vernedering,
Tegenspoed ...

Noch zijn ze erg goed voor elkaar;
Dat is het niet. Ik wil

Een einde aan armoede
Net als iedereen

Omwille van de rede
'De verovering van het bestaan' –

Het is gezegd, en is waar –
En dit is echte pijn,
Bovendien. Het is verschrikkelijk om de kinderen te zien,

De onschuldige kleine meiskes;
Zo goed, ze verwachten zo goed te zijn ...

Oppen heeft wel armoede gezien, maar nooit aan den lijve ondervonden.
Zijn overtuiging dat een gelijke verdeling van welvaart rechtvaardig is,

lijkt gezien bovenstaand gedicht vooral op een redenering te hebben berust. Dat onschuld hem emotioneerde blijkt uit meer gedichten.

Ik zocht in dit verband nog eens de ins en outs van zijn toelage op. In Eric Hoffmans *Oppen: A Narrative* valt te lezen dat Oppen vanaf zijn 21e (april 1929) maandelijks een bedrag ontving uit het nagelaten vermogen van zijn grootmoeder van moederszijde. Bij aanvang was de hoogte van dat bedrag, afhankelijk van wie het zich herinnerde, \$ 400 of \$ 500. Ter vergelijking: in 1929 verdiende een Amerikaans middenklassegezin gemiddeld \$ 700 per jaar. George en Mary ontvingen dus minstens het zevenvoudige. Dat er indexeringen plaats hebben gevonden lijkt gezien een latere uitlating van Oppen zeer waarschijnlijk. In een brief uit 1970 vertelt hij dat hij dankzij enkele kleinere erfenissen en een grote erfenis nooit vast werk heeft hoeven te zoeken en zich de luxe kan veroorloven van het voltijds schrijven van poëzie. Evenzogoed leefden de Oppens zuinig en liepen niet met hun financiële situatie te koop.

In dit licht hebben zijn gedichten over armoede en rijkdom, hoe spectaculair ik ze ook vind, toch iets ongemakkelijks. Zeker als je bovendien Oppens lidmaatschap van de Amerikaanse Communistische Partij in beschouwing neemt. Hij had de nalatenschap uit overtuiging kunnen weigeren, dat had hem gesierd. Aan de andere kant: hij koos, heel begrijpelijk, voor bestaanszekerheid. Ik zou waarschijnlijk hetzelfde hebben gedaan.

DICHTER IN AFGHANISTAN (14)

Datum: 26-11-2008

Onderwerp: Bericht uit Kandahar

Ha lievelingetjes,

Hoe gaat het? Hier als een lier. Mijn werkomgeving is uitdagend: veel nationaliteiten, andere denkwijzen, verschillende procedures, heel wat niveau's van verstaanbaarheid en duizend en één dingen te doen.

Zo dienen er, om volgend jaar duizenden extra militairen te kunnen legeren, onderkomens te worden bijgebouwd. Daar is nu een plan voor ontwikkeld. Grond moet worden aangekocht en bouwbedrijven aangezocht. Het wordt hier één grote bouwput.

Een ander dingetje dat we doen: toezien op een geordend verloop van alle hadj-vluchten naar Mekka, die van het civiele gedeelte van het vliegveld vertrekken. In het verleden hebben vertragingen van vluchten en gebrek aan water en voedsel tot relletjes geleid. Gisteren hebben we verschillende scenario's doorlopen.

Van de week ontplofte er een tankautobom in de stad Kandahar, twintig kilometer ten noorden van ons. Misschien hebben jullie dat via het journaal of de krant vernomen. Weet dan dat het op het vliegveld veilig is, we worden goed bewaakt.

Nog een drama: we zitten momenteel zonder yoghurt! Omdat een konvooi is aangevallen, waarbij de vrachtwagen met yoghurt onklaar is geraakt. Ook aan papieren handdoekjes is een tekort, waardoor we onze handen nu drogen met papieren servetten.

Sport me voorts rot, eet vaak een salade en ben al twee kilo kwijt!

Kil weer thans. De wind is fris en er zit nogal wat stof in de lucht, die de zon doet verbleken. Vanochtend was het twee graden boven nul.

Ik heb drie boeken besteld. Ze worden niet als één pakketje bij jullie bezorgd. Stuur wat je binnen krijgt maar gelijk door.

Nou, kuzzzzz en ik hou van jullie!

PS De speculaasbrokken waren verrukkelijk!

04.07.2024

Ik Jan Cremer I: een sadist moet Cremer zijn geweest, die genoeg beleefde aan en bevrediging vond in het pijnigen en kwellen van anderen met zijn infantiele proza! Na vijftig bladzijden weggelegd.

Wie denk ik wel dat ik ben?

Van de stapel genomen: Anil Ramdas' *Badal* (2012).

Werkte enkele uurtjes in de tuin, waar het ondanks de felle wind goed toeven was. Snoeide aardveil en theerozen.

Het veroveren van de aarde, wat meestal betekent dat ze wordt afgepakt van mensen met een andere huidskleur of met iets plattere neuzen dan wij, is geen fraaie aangelegenheid wanneer je het van al te dichtbij bekijkt. Wat het rechtvaardigt, is enkel en alleen het idee. Een idee dat eraan ten grondslag ligt, geen sentimentele smoes, maar een idee. En een onbaatzuchtig geloof in dat idee – iets wat je kunt oprichten, en waar je voor kunt neerknielen, en waaraan je kunt offeren. (Conrad, 1902)

Hoorde iemand op tv vragen – ik las een boek – om intuïtief drie woorden op te schrijven: bal, hoed, boot, schreef ik vliegensvlug en

zonder nadenken op. Bal, hoed, boot. Maar niemand om mijn woorden te interpreteren.

05.07.2024

Schatte gedurende het ontluisterende debat over de regeringsverklaring de nieuwbakken premier Dick Schoof in: een einzelgänger die er graag bij wil horen. Zie dát maar eens te verenigen in jezelf. In zijn geval leidde dat tot een slinkse, hongerige ambtenaar, Tricky Dick. Bovendien heeft hij een houterige présence. Schoof is geen natuurlijke leider. Hij gaat de kikkers niet in de kruiwagen houden.

Vroeg me na het lezen van een artikel over bipolariteit af of ik er niet tóch een lichte vorm van heb. Deed een online test en kreeg het advies om naar een huisarts te gaan. Hennie heeft het gedurende ons huwelijk al vaker tegen me gezegd: jij zou weleens wat manisch-depressief kunnen zijn. Wat ik dan telkens weglachte.

Ha ha, die is goed!

Oppen, brievenboek, 1966:

Het woord is 'waanzin', oké. Men deinst achteruit voor het woord omdat deze waanzin zo vrijelijk voortvloeit uit onze definitie van gezond verstand: pak wat je pakken kan. 'Als het leven een zoektocht is / naar profijt' dan is de evolutie inderdaad doorgeschoten. En kun je moeilijk een andere definitie van het leven geven.

06.07.2024

Verhuisde tijdens de eerste zomerstorm van dit jaar T. van Zaandam naar Amsterdam, weer terúg naar Amsterdam. In Zaandam en Amsterdam maar weinig van de storm gemerkt, bij thuiskomst des te meer:

windstoten van 70-80 kilometer per uur en een tuin die bezaaid lag met afgebroken takken en blad.

Dat we – de EU, de NAVO – Oekraïne aan zijn lot overlaten, valt niet te ontkennen. Na de onvermijdelijke onderhandelingen over enige tijd zal Oekraïne een kwart van zijn grondgebied zijn kwijtgeraakt aan Rusland. Wat overblijft zal geen lid van de EU of de NAVO mogen worden. Welbewust gooien we Oekraïne voor de bus, en zullen ons omdraaien als Rusland het resterende deel in zijn invloedssfeer brengt. Slappe hap, Wilders.

Wat ik leerde van Oppen: kijken, zien, me uiten.

Waarnemen, ook vanbinnen.

07.07.2024

Opnieuw bij bakken uit de hemel, vandaag. Het blad van een van onze eiken begint hier en daar al te verkleuren. Haalde hout voor de open haard uit het houthok. Tot nu toe hebben we een zomer alsóf de warme Golfstroom al uitgevallen is.

Een ode aan zijn echtgenote Mary, met wie Oppen meer dan vijftig jaar samen is geweest. In 1978 publiceerde ze een autobiografie, die ik nog moet lezen. Ze waren beiden geëngageerd, zochten naar geestelijke inzichten, maar vonden vooral elkaar. Dat wat het leven, ondanks alle verschrikkingen, waard maakt om geleefd te worden.

WAARVAN ALLE DINGEN ...

En je hebt de feminiene facetten,
De modus waarin je leeft
Alsof de kleur van de lucht
Binnenshuis
En niet binnenshuis

Alleen –. Wat mij
Onderscheid is dat ik
Sinds jaar en dag heb samengeleefd
Met een prachtige vrouw, soms deed ik het licht aan
Om haar te zien

Slapen – Het meisje
Dat op zijn indiaans – op de tenen –
Met haar blonde haar
Door de bossen liep

Van Oregon
Heeft het voorkomen
Van de dingen veranderd, alles is doordrongen
Van haar aanwezigheid ook al wilden we
Geen geneugten

Maar inzicht
Welke verschrikkingen
Ons dan ook tot gezelschap
Hebben gemaakt
Van de aarde, welke verschrikkingen dan ook –

08.07.2024

“Wie de grote wreedheid wil tonen, moet de kleine liefde laten zien”
(Badal in Anil Ramdas’ *Badal*).

Dat Oppen niet veel op had met door vrouwen geschreven poëzie is geen geheim: hij kwam er openlijk voor uit. In haar essay *This in which I remember George Oppen*, opgenomen in *Jackets Oppen special* uit 2008, beschrijft dichtster Kathleen Fraser (1935-2019) deze genderbias als volgt:

We discussieerden dikwijls over poëzie en over Georges
frustraties over nieuw werk van jongere dichters, dat vaak noch

bij zijn politieke overtuigingen, noch bij zijn taalkundige zorgvuldigheid paste. Ik beet bij herhaling op mijn tong als hij vrouwelijke dichters weer eens over the top generaliseerde: ‘Vrouwelijke dichters praten niet met God ... dát is hun probleem.’ Of: ‘Waarom schrijven vrouwelijke dichters alleen maar over verbroken liefdesrelaties en roeren ze geen belangrijke existentiële kwesties aan?’ Mary en ik rolden dan met onze ogen. Zijn ouderwetse ideeën overrompelden ons telkens weer, ook omdat hij zo’n zacht en hartelijk persoon was.

Toch een opmerkelijk vooroordeel van Oppen, wiens moeder zelfmoord pleegde toen hij vier was. Met zijn stiefmoeder, met wie zijn vader drie jaar later trouwde, kon Oppen niet goed overweg. Vroeg me af of Oppens genderbias uit het gemis van een duurzame moeder-zoonrelatie ontsproten zou kunnen zijn.

DICHTER IN AFGHANISTAN (15)

Bizar, en begrijpelijk. Ik stond, op Afghaans grondgebied, voor een houten Roemeens-orthodox kerkje met metalen daken. Twee Latijnse kruizen staken tegen de blauwe lucht af. Het waaide hard. Een bezoek aan de wasserette werd gecombineerd met een bezoek aan dit kerkje, dat ik niet uit godvruchtigheid maar nieuwsgierigheid wilde zien. Het onderscheidde zich qua bouwstijl van elk ander gebouw op de vliegbasis. Als bij toverslag dook het op tussen onafzienbare rijen prefab keten. Bizar.

De deur was open. Op de houten vloer lagen Perzische tapijten, waar de zon strepen over trok. De ruimte was op enkele houten pijlers en twee katheders na leeg. Over de katheders hingen witte lakens met goudkleurige kruizen. In het zonlicht warrelde stof.

Ik verlangde wel naar antwoorden, maar wist dat die me niet gegeven zouden worden, niet hier. De Afghaanse oorlog rammelde. Ik zag er het nut niet van in, kwam simpelweg een contract na.

Aan de muren hingen iconen, van Jezus en Maria en het Laatste Avondmaal. Uit de imposante dakconstructie maakte ik op dat dit gebouw door vakbekwame timmerlui was opgetrokken.

Ook Roemenië zond militairen uit. Voor hen was dit gebedshuis bedoeld. Begrijpelijk. In een hoek rustten een stuk of wat houten kruizen. Op elk kruis de naam van een in Afghanistan omgekomen Roemeen. Een koude huivering ging door mij heen. Voor wat of voor wie hadden zij hun leven gegeven?

Toen ik buiten kwam keek ik tegen een torenhoge vloedgolf aan, van zand, die toen ik het autoportier opendeed over me heen sloeg. Ik werd gezandstraald.

09.07.2024

Het “happiness script” voor “killjoys” luidt: “minder onrecht, meer gelijkheid”, wat ik behoorlijk teleurstellend vind. Je vergalt plezier pas écht als je streeft naar méér onrecht en mínder gelijkheid dus. Andere woorden voor een “killjoy”: een luis in de pels. Las een quasiwetenschappelijk artikel in de Nederlandse Boekengids, waarin de indruk werd gewekt dat “killjoy” een nieuw (feministisch) fenomeen zou zijn. Niets is minder waar. Oude wijn in nieuwe zakken.

Maaide in een loom makende hitte het gras.

Maakte vanwege de weersverwachting – hagelstenen, o! als eieren zo groot – ruimte in de garage voor het autootje.

Trok om exact 17.00 uur een blikje bier open. Ik probeer heel precies te zijn in dit soort dingen. Iets wat ik van mijn vader noch moeder heb.

Naast June had George Oppen nóg een zus, Elizabeth, die drie jaar ouder was dan hij. In 1917 verhuisde het gezin Oppenheimer van New Rochelle naar San Francisco, George was negen en Elizabeth twaalf jaar oud. Elizabeth zou later een dochter en een zoon krijgen. Deze dochter,

Diane, is de nicht in onderstaand gedicht. Elizabeth overleed in 1960.
Oppen schreef “Niece” enkele jaren nadien.

NICHT

De straten van San Francisco,
Zei ze over zichzelf, waren mijn

Vader en moeder, zei ze tegen het aandachtige bezoek
In de woonkamer die over de heuvels

Op de baai neerkeek. En we stelden ons voor
Hoe ze door het houten verleden
Van de westelijke stad liep ... haar moeder

Was niet die stad
Maar mijn oudere zus. Ik herinnerde me

Dat de strandwacht ons vertelde
Dat de oorlog voorbij was –

De Eerste Wereldoorlog
Een halve eeuw geleden – mijn zus
Had een strik in haar haar.

10.07.2024

Zit weer eens vol spanningen, onberedeneerde angsten voor mijn eigen
voorstellingen omtrent de werkelijkheid van de wereld.

Oh nee! niet wéér regen!

Oppen dééd iets met zijn confrontaties met de wereld. Om te beginnen:
helderder maken die boel! Jezelf, de wereld. Waarna: de overdenking.
Volgens de methoden van de poëzie.

Kocht vier oranje tompoucen (halve finale Nederland - Engeland vanavond) en kocht boeken over de zin van het lezen en over vasten. Vasten in brede zin: je onthouden van. Je onthouden van social media. Of het kopen van boeken. Of, nog erger, Bourgondische wijn! Dat heb ik vaker: rare boeken kopen als ik onder spanning sta.

“Columbus ontdekt Amerika alleen omdat blanken de geschiedenis van de wereld schrijven” (Suz in Anil Ramdas’ *Badal*).

“De wereld” is een rekbaar begrip, een verzamelnaam voor talloos veel wereldbeeldjes, opbeurende, venijnige, ondeugende of ronduit hatelijke.

11.07.2024

Zelfs een rots is niets meer dan “een verlengde gebeurtenis”.

Mijn wereld een beeldscherm: de etappe van vandaag. Slingerend door de Dordogne, prachtige streek, op fietsjes van pak hem beet vijftienduizend euro per stuk. En dan nóg lek rijden. De licht bewolkte lucht jaloersmakend.

“Wat is daar nou áán?” verzuchtte Hennie. “Gewoon, kijken, urenlang,” antwoordde ik, “er gebeurt niets en tegelijkertijd van alles. Wielrennen als metafoor voor het leven.”

Tour de France is “tijd voor een Ricard” in ere houden!

Wat we voor elkaar hebben gebokst. Kijk maar eens achterom. Niets is nog hetzelfde. Ook de betekenis van woorden niet.

DE BOUW VAN DE WOLKENKRABBER

De staalarbeider op de ligger
Heeft geleerd om niet naar beneden te kijken, en doet zijn werk,
En er zijn woorden, zo hebben we geleerd
Die we niet onderzoeken
Niet onderzoeken op substantie
Die eraan ten grondslag ligt. We balanceren op de rand
Van duizelingen.

Er zijn woorden die niets betekenen
Maar er is iets om betekenis aan te geven.
Geen verklaring die waar is
Maar een ding
Dat is. Het is de taak van de dichter
‘Om de dingen van de wereld te ondergaan
En ze uit te spreken alsook zichzelf.’

O, de boom, die uit het trottoir groeit –
Hij vegeteert wat, laat
Kleine groene knoppen
Ontspruiten in de straatcultuur.
We kijken
Driehonderd jaar terug en zien een kale vlakte.
En hebben last van duizelingen.

12.07.2024

Of ik ook heer en meester ben over mijn relatie met de wereld? Het idee
alleen al! Over *het verhaal* over die relatie daarentegen ...

Bereidde zoetzure vleesballetjes op Thaise wijze. Gelijk een topkok,
sterrenchef.

Voorts viel er vandaag 40 mm regen. Emigratie komt steeds dichterbij.

14.07.2024

Wie moppert op het weer, moppert op de Heer.

Trump met een bloedend oor: erg vond ik dat, en niet zo erg. Alsof-ie een fikse oorvijg had gehad.

Mooi weer in de Pyreneeën, dáár wel.

Richard Carapaz stopte vlak voor de beklimming van Plateau de Beille nog een klomp ijs onder zijn shirt, ter grootte van een baksteen.

De bundel *This in Which* besluit met het gedicht “World, world –“, dat begint met Oppens traumatische oorlogservaring in Duitsland, de beschieting waarbij hij gewond raakte. En misschien gaat het héle gedicht wel over die ervaring, over de vraag waarom hij wel en anderen de beschieting niet overleefden, en over het schuldgevoel dat Oppen aan deze gebeurtenis overhield. Waar kwam mijn drang om te overleven toch vandaan? moet hij zich tijdens het schrijven van dit gedicht hebben afgevraagd. Die drang die ook onze drang is.

WERELD, WERELD –

Nalatigheid, grove nalatigheid, geen
Verhevenheid gezien,
Te veel gezien in de greppel.

Zij die niet kijken
Hoewel gevoelend op hun huid
Worden niet doorboord.

Je kunt ze niet tellen
Hoewel ze aanwezig zijn.

Het is zeer wild, het wildst,
Waar er verkeer is
En veel volk.

“Gedachten haken op ons in” omdat we hier zijn. Zo zit dat
feitelijk in elkaar.
Zelfanalyses, die prescripties,

Zijn een medisch rage, een poging om te ontsnappen,
Om jezelf te verliezen in het zelf.

Het zelf is geen mysterie, het mysterie is
Dat er iets is waar we op kunnen staan.

We willen hier zijn.

De daad van het zijn, de daad van het meer zijn
Dan jezelf.

15.07.2024

Maar wie of wat kun je, in het gedicht hierboven, niet tellen, hoewel ze
wild aanwezig zijn? Overlevenden, doden? Gedachten wellicht? Over
schuld, en boete bijvoorbeeld?

Geklust, stukje tuin bijgehouden.

Vroeg me af wie ik door de tijd heen eigenlijk geweest ben en bespeurde
dat ik op deze vraag geen pasklaar antwoord heb. En dat terwijl ik al
bijna 65 jaar met mezelf leef!

Of dat ook erg is ... ?

Het dagboek als genre: de afnemende van de hinderlijke last van een plot, een meeslepend einde. Ik heb geen hang naar eindes, mijn ze, als het even kan, als de pest.

DICHTER IN AFGHANISTAN (16)

Dat mijn verblijf in Afghanistan een gebeurtenis zou zijn, een verbreking van de gewone gang van zaken, stond op voorhand vast, al had ik de uitkomst niet kunnen bevroeden. En bij een ongewone bedoening horen ongewone mensen.

Bonenstaak was zo'n ongewoon mens, een slungelige maar bevlogen opperofficier, die niet wist wat hij met zijn handen aan moest, maar zijn manschappen wel kon begeistere. Als hij je in de peiling probeerde te krijgen, trok hij zijn neusvleugels op, rook aan je. En 's avonds – we sliepen in dezelfde barak – poetste hij zijn tanden urenlang, geen geintje, en in trance. Maar zijn extraverte persoonlijkheid dwong bewondering af. De onverdeelde aandacht die hij aan Jan en alleman schonk was gemeend en motiverend. Elke ochtend nam Bonenstaak zijn sporttas mee naar zijn kantoor, maar aan sporten kwam hij nooit toe. Anderen gingen voor. Naarmate het vertrouwen tussen ons groeide, liet hij steeds meer interne zaken aan mij over.

Vriendschap sloot ik evenwel met Dikzak, de goedlachse goedgezakte en ploeteraar. Als hoofd logistiek had hij de drukste baan van allemaal. Zijn bureau was een running gag: altijd en eeuwig onder papier bedolven. Het was me een raadsel hoe hij in die bergketen van paperassen zijn weg vond. Dikzak werkte achttien uur per dag. Zijn grootste handicap: een korte concentratiespanne, waardoor hij zijn actiepunten half en hapsnap afwerkte. Toch was hij een geschikte peer. We voelden elkaar goed aan, hadden hetzelfde gevoel voor humor en waren beiden dol op Green Beans' *chocolate chip cookies*. Dikzak vrolijkte me altijd weer op.

Mijn werkhok werd dagelijks schoongemaakt door Tharkey, een tanige Tibetaan met gitzwart haar. Tharkey was getrouwd, had een kind en een droom. Zijn droom was het openen van een winkeltje in Kathmandu, de hoofdstad van Nepal. Om die droom te kunnen

verwezenlijken, had hij zich als schoonmaker laten inhuren door een Pakistaans bedrijf. Volgens contract diende hij drie jaar lang, zeven dagen in de week, in Kandahar te zwabberen. Tharkey wilde geen gebruikmaken van de mogelijkheid om tussentijds, op eigen kosten, even terug te keren naar zijn thuis. Hoezeer hij zijn geliefden ook miste, sparen was het doel. In zijn broekzak droeg hij een beduimelde minipocket van Shakespeare's *King Lear*, waarin hij las om zijn Engels te verbeteren.

En Oppen? Oppen kwam vrijwel elke avond langs om een praatje te maken, we wisselden ervaringen uit, ook oorlogservaringen, en spraken over poëzie, zijn poëzie en de mijne.

16.07.2024

Weet niet of ik blij ben dat het leven zinloos is, maar zinloos is het, daar ben ik wel van overtuigd. Waarom dan zinvol proberen te leven?

Met hoofdstuk 16 hierboven eindigt mijn onvoltooide novelle. In de komende maanden zal ik deze novelle hiero, in dit dagboek, aanvullen met herinneringen aan mijn verblijf in Afghanistan, die verwerkt hadden kunnen worden in het deel dat nooit geschreven is.

Letterzette vanochtend de nieuwe dichtbundel van Wolfram Swets, getiteld *Ratatouille*, die in augustus bij Gaia Chapbooks zal verschijnen. Lachte me een bult bij het volgende spotdicht, dat geen vertaling behoeft:

FRANK O'HARA LUNCH POEM RETRIEVED

chomp slobber snarf munch
gulp smack chug gawp slurp
snarf gobble chomp crunch
slosh gluck-gluck – burp!

Na de lunch en voor de buien mijn pas een uurtje lang tot wandelpas versneld.

In de eerste weken in Afghanistan voltooide ik een handvol gedichten, die zou worden opgenomen in *Flarf, een bloemlezing* (Uitgeverij De Contrabas, 2009). Poëzie schrijven in de schaarse vrije uurtjes ontspande me. Aanleiding voor een van deze gedichten was Geert Wilders eis, eind 2007, om de “fascistische” koran te verbieden. Wilders’ verlangen was belachelijk. De koran leidt niet per definitie tot wanordelijkheden en kan derhalve niet in Nederland, waar de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is verankerd in de grondwet, verboden worden. Wat niet wil zeggen dat ik achter alle versies van de sharia sta, integendeel, sommige invullingen zijn verwerpelijk. Zo werd in 2006 aangifte gedaan tegen Miss Indonesië wegens het beledigen van de waardigheid van de Indonesische vrouwen: ze had in bikini meegedaan aan de Miss Universe-verkiezing in Los Angeles. Volgens de aanklager zou ze tot zes jaar cel kunnen krijgen. Ook dit voorval wordt in onderstaand gedicht aangehaald:

IN REACTIE OP DE EIS VAN GEERT WILDERS OM IN
NAVOLGING VAN MEIN KAMPF DE KORAN TE
VERBIEDEN

In Mein Kampf vertelt Adolf Hitler hoe hij zich herinnert
dat borsten aan alle kanten uit veel te kleine bikini’s priemen.
Liever geen bikini’s in Alanya. Of in Birkenau. Bek lostrekken

en een mening geven. Met de opbrengsten van zijn bestseller
kocht hij in 1933 een villa in Berchtesgaden. En God is
vergevend
en barmhartig. Dat ook Marokkaanse vrouwen er lekker uit
kunnen zien,
uiteraard in bikini. Kabouterkwesties,

volgens Joost Zwagerman. Waarom Hitler naar de hemel is
gegaan.

De hemel is geen cadeautje. Voor iedere vrouw die, na jaren
van spot en zelfverachting, eindelijk beslist om d'r borsten een
behamaat
of drie meer Lebensraum te bieden.

Een joodse vriendin van mij heeft geen grote neus,
wel grote tietten. Zwarte melk
bemorst politici. Feesten en drinken
bij voorkeur, dolle vreugde, anoniem.
Wij zullen voorzeker een bedehuis boven hen
oprichten. Let op de slang rechts.

En wij zonden wolken over hen. En God is vergevend
en barmhartig. Dat zij ook haar ogen
neergeslagen houdt. Zes jaar cel

voor dragen bikini. Geen grappen
over dat malle witte haar. Boeken branden.
Ik zag in een droom brood op mijn hoofd
waarvan de vogelen aten.

In een recensie van *Flarf, een bloemlezing* legt Jeroen Dera dit gedicht
omstandig uit:

In een uitstekend stuk in Parmentier, waarin een verband wordt
gelegd tussen de elektronische experimenten van Gerrit Krol en
flarf, stelt Laurens Ham: 'Een flarfgedicht is juist niet in staat tot
abstraheren. Dat is een probleem, maar ook de kracht van flarf.
Het belangrijkste morele statement van flarf is dat het geen
moreel statement kan maken.'

Ham komt tot deze conclusie na een korte analyse van
Ton van 't Hof's gedicht 'In reactie op de eis van Geert Wilders

om in navolging van Mein Kampf de Koran te verbieden'. Dit gedicht begint langzamerhand tot de flarfcanon te behoren, want naast Ham ging ook Carl de Strycker erop in. In Poëziekrant beschrijft hij 'In reactie op de eis ...' als 'een striemend antwoord waarin allerlei stemmen over dit onderwerp met elkaar geconfronteerd worden tot een angstaanjagende glossolalie.' Net als Ham wijst De Strycker op de fundamentele meerstemmigheid van Van 't Hofs gedicht, hoewel hij daar niet de conclusie aan verbindt dat flarf geen moreel statement maken kan.

Misschien gaat die laatste stelling ook wel wat te ver. [In de eerste strofes van het gedicht wordt al] duidelijk hoe polyfoon dit flarfgedicht is. De eerste stem die we horen, is die van Hitler, wiens opvatting over bikini's gelinkt kan worden aan onverdraagzame ideeën over *Lebensraum*. Zoals in de bikini niet voldoende ruimte is voor de borsten van een vrouw, zo biedt het Derde Rijk geen ruimte voor Joden en is het Nederland van Wilders te 'vol' voor asielzoekers. Het zijn inderdaad de Joden en de Turken die blijkens 'Alanya' en 'Birkenau' in verband worden gebracht met de bikini. Maar daarbij gaat het niet alleen om de kwestie van *Lebensraum*: er wordt ook gerefereerd aan de islamitische geloofseis dat vrouwen hun lichaam moeten bedekken.

In de tweede strofe komt daar een christelijke stem bij, maar die wordt zeker niet kritiekloos toegevoegd. De frase 'En God is vergevend en barmhartig' heeft betrekking op het feit dat Hitler in 1933 zijn villa bekostigde met geld dat hij aan zijn verwerpelijke ideeën verdiende, met als gevolg dat de zin een ironische lading krijgt. Aan de overstap die de flarfdichter vervolgens maakt naar de schoonheid van Marokkaanse vrouwen in bikini, wordt ook een christelijk georiënteerde verwijzing toegevoegd. De typering 'kabouterkwesties' gebruikte Joost Zwagerman immers in een debat over de politisering van de moraal, waarin met name de ChristenUnie

onder vuur lag – en waarin zaken als abortus, het dragen van bikini's en homohuwelijken de voorpagina haalden.

Ook in de derde strofe komen christelijke ideeën aan de orde, en opnieuw gebeurt dat in relatie tot Hitler. De hier verkondigde veronderstelling dat de dictator naar de hemel ging, komt voort uit het eerder geciteerde (en ironisch gebruikte) 'En God is vergevend en barmhartig'. Een ambigue status heeft de zin 'De hemel is geen cadeautje', die niet alleen gelezen kan worden als pleidooi voor het vrome leven van de hardwerkende gelovige, maar ook als een afzwakking van het utopische karakter van de hemel. Uitsluitel komt er niet: met de overstap naar het bikinidiscours pakt Van 't Hof de rode draad van zijn collage weer op, om in de volgende strofe ook nog eens kritiek op het hokjesdenken ('Een joodse vriendin van mij heeft geen grote neus, / wel grote tieten'), de Koran ('En wij zonden wolken over hen') en verdedigingen van Wilders ('Geen grappen / over dat malle witte haar') te laten meeklinken.

Een eenduidige morele boodschap laat zich inderdaad niet uit het gedicht destilleren, maar wil dat zeggen dat flarf geen moraal prediken kan? In de context van Wilders schuilt juist in de meerstemmigheid een morele insteek: doordat de dichter zoveel verschillende religieuze en politieke ideeën met elkaar vermengt in één klankkast, draagt hij een bij uitstek multicultureel ideaal uit. Wie dat als reactie geeft op de eis de Koran te verbieden, maakt eerder wel dan niet een statement.

Van 't Hof is zo gezien niet zozeer ideologisch in wat hij schrijft, als wel in wat hij selecteert en schikt. Het polyfone karakter van zijn tekst laat zich identificeren als anti-Wilders, en met de combinaties die hij maakt tussen Hitler en de barmhartigheid van het christendom stelt hij die religie ter discussie. Ondanks het feit dat het flarfgedicht zelf geen

eenduidige moraal predikt, levert het wel degelijk een beeld van zijn maker op.

17.07.2024

Vroeg me af of een gedicht dat ten volle wordt geciteerd als een citaat uit een poëtisch oeuvre kan worden beschouwd en dacht van wel. Vroeg me af of de ten volle geciteerde gedichten van Oppen inhoudelijk relevant zijn voor mijn betoog in dit dagboek en dacht van wel. Telde het aantal gedichten dat ik tot nu toe ten volle heb geciteerd, ruim twintig, en stelde vast dat dat aantal, afhankelijk van hoe je telt, ca. 7% van Oppens totale poëtische oeuvre bedraagt. Besloot dat dit percentage nog onder de noemer ‘kort citaat’ valt, waarvoor het niet nodig is om voor gebruik eerst toestemming te vragen. Bovendien komt dit dagboek uit bij een uitgeverij zonder winst oogmerk, wat ik als verzachtende omstandigheid aanmerkte.

Een kronkelredenering? Ik dacht van niet.

Probleem: hoe vervolg ik nu mijn weg? Ze niet meer ten volle, maar alleen nog maar uit Oppens gedichten citeren? Dat leek me de juiste afslag. Realiseerde me wel dat deze beslissing mijn project danig gaat beïnvloeden.

Impulsief *menneke* dat ik ben.

Veranderde de werktitel van dit dagboek in *De wereld zien is jezelf leren kennen*, een allusie op de openingsregels van Oppens gevierde vers “Of Being Numerous”:

There are things
We live among “and to see them
Is to know ourselves”

Kocht nieuwe wandelschoenen en wandelde een kilometer of acht. Zag de lucht breken, float.

18.07.1959

Mijn eerste dag buiten de baarmoeder.

18.07.2024

Officieel tot ‘de oude dag’ toegetreden.

Ontvang per direct maandelijks € 500 netto minder.

Ontving in mijn mailbox automatisch gegenereerde felicitaties van Praxis, SC Cambuur en Haaima Hylkema (“Fiat, voor *iedereen!*”)

19.07.2024

Dingen zijn vaak eindeloos gecompliceerd en zelden een klare kwestie. Waarom – en ik heb deze vraag geloof ik al eens eerder gesteld – offerde Oppen de laatste vijftientig jaar van zijn leven op aan het schrijven van poëzie in plaats van het opdoen van, wat hem toch het meest dierbaar was, ervaringen? Leerzame, bijzondere, goede, verwarrende, teleurstellende etc.

Waarom zou je als hoogbejaarde nog president willen worden van een tot op het bot verdeeld land?

Waarom schrijf ik eigenlijk nog dagelijks vellen vol? Voor wie of wat? En waarom heb ik hier geen pasklaar antwoord op?

Zelfingenomenheid? Of, zoals Van der Gijp het formuleert, heel erg in jezelf geloven?

Waarom maken we de wereld stuk?

20.07.2024

Is radicaal-rechts radicale afgunst en extreemrechts extreme afgunst?

Barista Havermelk en een Dolly Bakfiets voor God en de wereld?

Vervreemdt de wereld zich steeds meer van mij of vervreemd ik me steeds meer van de wereld?

Ik wil er alles aan doen, maar ik weet niet hoe! Er er zijn momenten dat me dat beangstigt ja. Best wel.

21.07.2024

In een radio-interview, dat in 1971 werd uitgezonden, antwoordde George Oppen op de vraag naar het idee achter zijn bundel *Of Being Numerous* het volgende:

Ik wist dat er drie bundels moesten komen toen ik aan *The Materials* begon, en had een vaag plan hoe ik dat zou gaan doen. In de titels herken je dat. *The Materials* verwijst naar het bijeenbrengen van wat ik nodig had om opnieuw te kunnen beginnen, en naar dat waarop enige kritiek is geweest: mijn nominalisme. *This in Which* is afkomstig uit het gedicht [‘Psalm’] over het kleine hert, ‘In dat waarin de wilde herten’. Het betekent dat de wereld of werkelijkheid wordt gezien als een begrepsd geheel. Zoiets. En dan [*Of Being Numerous*] het sociale, het feit dat alles en iedereen een geschiedenis heeft. In de bundel wordt beargumenteerd dat als we zeggen dat [Robinson] Crusoe *gered* is, we weten dat we in een bepaalde relatie tot de geschiedenis staan.

Uit het gedicht “Of Being Numerous”:

We zitten dicht, dicht op elkaar,
We worden onmiddellijk ingelicht
Over alles wat er gebeurt

En het aan het licht brengen van feiten
Veroorzaakt steeds weer opnieuw
Een gevoelsuitbarsting. Crusoe

Zeggen we, werd
“Gered”.
Zo hebben we besloten.

Gered van wat? Van moederziel alleen zijn, eenzaamheid. Een mens verkiest normaal gesproken sociale interactie boven een afgezonderd en eenzellig leven. Als we zeggen “gered”, gaan we ervan uit dat ook Crusoe het groepsleven prefereerde.

22.07.2024

Las met stijgende verbazing een krantenartikel over een illegale vuilstort in een bos in Zuidoost-Engeland: een berg van dertig miljoen kilo vullis. “Een half jaar lang kwamen hier per dag zo’n dertig vrachtwagens afval dumpen.” De autoriteiten wisten ervan, vermeldt het artikel, maar deden in eerste instantie niets. Waarom niet? Nu gaat het opruimen £ 15 miljoen kosten en een half jaar duren. Door heel Groot-Brittannië zijn er zo’n vijfhonderd van deze plekken! De vuilstortbelasting, die illegaal dumpen aantrekkelijk maakt, wordt als hoofdoorzaak aangewezen.

Ook in Noardeast-Fryslân moet je tegenwoordig betalen voor het ophalen van groot huishoudelijk afval: € 50 voor de eerste 2 m³. Voor de afvoer van bouwafval moet je zelf zorgdragen. Ik hoop niet dat de Britse situatie ons voorland is!

“Dat je iets moet doen met belangrijke gedachten die in je opkomen!”

Vanuit een oogpunt van oprechtheid en creativiteit moet ik dit dagboek schrijven zonder publiek in gedachten.

Neukte Moeder Maria in een allejezus geile droom.

Fietste langs wuivend koren, las in *Het rapport van de gendarme* van Georges Simenon, dat zich op het platteland afspeelt, en dacht na over een opmerking van C. op zijn Instagram-account: “Hou ik van ‘de natuur’? Niet echt.” Hou je dan, vroeg ik me af, van een zootje luidruchtige anonymi in een oververhitte betonnen agglomeratie? Nee, maakte C. me vervolgens duidelijk, waar hij wél van houdt is van “laconiek proza” óver de natuur. Wel heb ik ooit!

23.07.2024

Schrijf! Vijfhonderd, duizend woorden per dag. Experimenteren met vorm mag, maar je hoeft niet per se origineel te zijn, wél jezelf. Blijf op de wereld om je heen letten, want dáár haal je je ideeën vandaan. Schrijf alsof je tegen iemand praat. Schrijf het boek dat je zelf zou willen lezen. Luister naar feedback! *Assholes*.

Oppen en gedachtesprongen: je komt ze in al zijn schrijfsels tegen. Meer dan eens laat hij je in verbijstering achter. Hij heeft de onhebbelijke gewoonte om zich maar half uit te spreken: redeneringen worden niet afgemaakt, onderwerpen wisselen elkaar af zonder dat er expliciete verbanden worden gelegd. Hij zal het wel begrijpen, denk je dan, maar ik blijf ontredderd achter. Wat ronduit frustrerend is als je óók nog eens het gevoel hebt dat hij zojuist iets belangrijks heeft gezegd.

In een brief aan dichter Charles Hanzlicek, uit 1966, legt Oppen in kort bestek zijn poëtica uit. Oppen werkte op dat moment hard aan zijn bundel *Of Being Numerous*. Bij een beknopt verslag van de poëticale opvattingen van een auteur ten tijde van het schrijven van zijn opus

magnum zou iedere letterkundige zijn vingers aflikken! Maar vatten we Oppen hier ook? Lees:

Ik geloof dat poëzie die van enige betekenis is, *altijd* onthullend is. Niet dat het Alles onthult of zou kunnen onthullen, maar het moet iets onthullen ('Iets' zou ik willen zeggen) en voor de eerste keer.

De verwarring over '[een gedicht] moet niet betekenen, maar zijn' komt hier uit voort: het is een weten dat moeilijk vast te houden is, het ligt opgesloten in het gedicht, een betekenis die bij herlezing pas weer beseft wordt.

Je kunt de betekenis ervan zelden omschrijven – maar soms vind je bij toeval hetzelfde statement, maar dan anders geformuleerd. Zoals Parmenides' 'Denken en zijn zijn Hetzelfde' hetzelfde is als Charles Reznikoffs 'de balk, nog steeds zichzelf tussen het puin'.

Heideggers uitspraak dat in de gemoedstoestand van verveling het bestaan van het zijn wordt onthuld, is mijn Maude Blessingbourne, in *Discrete Series*, die 'verveeld' uit het raam kijkt en 'de wereld [ziet], geteisterd door het weer / waarmee men de eeuw deelt'.

Ik denk dat dit de wet van de poëzie is, en de enige wet.

Poëzie moet iets onthullen, maar wat het onthult valt buiten het gedicht zelden te omschrijven, omdat vorm en inhoud van het gedicht een en hetzelfde zijn. De poëtische ervaring is als het besef van het zijn: het valt je in spaarzame momenten plotseling toe, waarna je het ogenblikkelijk weer kwijt bent. Zoiets? Mijn interpretatie, nu, op het moment van schrijven.

Begon gisteren in *Bedenktijd* van Meredith Greer (2023, De Bezige Bij), maar legde het vandaag al weer weg: zó slecht geschreven, zó boordevol onzin, jeetje. Voorbeeld:

Stilte is auditieve antimaterie, geluid gedefinieerd door de afwezigheid van geluid. En de stiltes die het meeste opvallen, zijn juist die stiltes die omringd zijn door geluid – we zien dat daar iets had moeten staan. De stiltes die daarom juist het meest onopgemerkt blijven zijn die op de voorgrond, omringd door andere afwezigheid. Hoe meer stilte, hoe minder geluid je verwacht.

Hoeveel nonsens kun je in drie zinnen proppen? Stiltes die we *zien*, *omringd* door geluid, waarbij we opmerken: dáár (waar?) had iets moeten *staan*. Kom op, zeg!

24.07.2024

“Vrouwen willen een heerser, een kolonel, een keizer, een tsaar!”

Overstreckte een rugspier tijdens het afvegen.

Natuurlijk zit ik met dat “iets onthullen”, waarbij het kennelijk niet uitmaakt wat, maar wel dat het de eerste keer is dat dat iets onthuld wordt. De eerste keer voor wie? De mensheid als geheel? Alleen voor de dichter? Een stuk of tien lezers? Zeg het maar. Meer aanwijzingen geeft Oppen niet. “Reveal” is het woord dat hij in de brief gebruikt: onthullen, openbaren, bekendmaken. En dat “iets”, wat betekenis heeft of waaraan betekenis kan worden gegeven, ligt opgesloten in het gedicht. En lezing geeft ontsluiting.

Maud Blessingbourne (Oppen voegde per ongeluk een e toe aan haar voornaam, Maude) is een personage uit een kort verhaal van Henry James, getiteld *The Story in It*, dat in 1902 voor het eerst werd gepubliceerd. Oppen laat haar in het openingsgedicht van zijn

debuutbundel uit 1934, *Discrete Series*, optreden. Dit gedicht handelt over verveling als een gesteldheid waarin de wereld zich openbaart. Oppen citeert een zinsnede uit een scène waarin Maud verveeld is opgestaan en “het raam naderde alsof ze wilde zien / wat er echt aan de hand was”. De crux zit hem in het woordje “alsof”: als Maud uit verveling uit het raam kijkt, bevrijd van eigen gedachten, openbaart de wereld zich daadwerkelijk aan haar:

En zag dat het regende, in de verte
 langzamer,
De weg ontdaan van haar achter het venster-
 glas –
Van de wereld, geteisterd door het weer
 waarmee men de eeuw deelt.

Opmerkelijk: nog voor Oppen ook maar één letter van Heidegger had gelezen hield ook hij zich al bezig met het idee van verveling als onthullende capaciteit.

Tot slot: in James’ verhaal is Maud Blessingbourne heimelijk verliefd op een ... kolonel.

25.07.2024

Toen Oppen *Of Being Numerous* publiceerde had hij Heidegger wél gelezen. Wellicht kwam uit de lezing van Heideggers *An Introduction to Metaphysics* het idee uit voort om een zinsnede van Henry James nogmaals te citeren, in afdeling 37 van het gedicht “Of Being Numerous”, dat als volgt opent:

“... het raam naderde alsof ze wilde zien ...”

De verveling die alles
Openbaarde –

Alles? Alles wat ze zag. Hergebruik van tekst komen we bij Oppen meermaals tegen.

Wandelde naar Holwert, haalde medicijnen op en kocht bij de Coop nepsuiker en een houten afwasborstel met tampico vezels.

Wisselde de blouse met korte mouwen die ik welwillend had aangetrokken maar weer in voor een trui met lange.

Probeerde me te vervelen.

Ook na *Aan een ster / she argued* bleven mijn oorlogservaringen zich met enige regelmaat opdringen aan mijn poëzie, vaker in bedekte dan onbedekte termen. Zo haalde de Russisch-Oekraïense Oorlog veel in me naar boven, dat verkapt een plek kreeg in *Van de luchtogel*. Over mijn ervaringen in de Golfoorlog van 1990-1991 schreef ik een lang gedicht, getiteld “Ook als zij beduimd is”, dat uit vijftien afdelingen bestaat. Het werd in 2012 in nY gepubliceerd, maar nooit in een bundel opgenomen. Daarom zal ik het hele gedicht in dit dagboek een plaats geven. Vliegveld Kandahar keerde nog eenmaal expliciet terug, en wel in de bundel *Waar tijd al niet goed voor is*, die ik in de eerste jaren na mijn prepensioen schreef, een tijd waarin ik nadrukkelijk terugkeek, reflecteerde. De afsluitende scène van dat gedicht betreft een plechtigheid die, toen ik op het vliegveld van Kandahar verbleef, vrijwel dagelijks plaatsgreep: de *Ramp Ceremony*. Aan het einde van de dag, als de zon daalde, werden gestorven soldaten naar het vliegtuig gedragen, dat ze naar huis zou brengen. Vlag over de kist, vaak achter een doedelzakspeler aan, langs een haag gevormd door honderden kameraden. Elke *Last Post* sneed me weer door mijn ziel. Met de zinloosheid van al die doden zal ik moeten leven.

KANDAHAR AIRFIELD

De vruchten die ik ooit in patatjes oorlog afwierp
liggen ver achter me. Er ging tamelijk veel training aan vooraf.
Het doel heiligde alle middelen,
er moest dood op de plank; we waren geen
boerenkoolsoldaten, we kenden de wurggreepjes
van het vak.

Nu de avond valt verbleken de herinneringen.
Ze passen niet meer precies
in hun etui. Het slagkruit van evacuatievluchten, de kooi
van eenzaamheid, openbarstende
granaatappels; steeds vaker gaan ze eropuit.

“Je moet een boek schrijven.”
Maar dat kan ik niet. Als ik begin
blokkeert de toevoer. Er blijft mij niets anders over dan
een ommelands vers, de doedelzakspeler
te midden van een doodstille menigte,
een laatste hese zonnestraal als spijtbetuiging,
de warmte die het platform verlaat.

26.07.2024

“Die pafbuik van een Orbán.”

Staarde uit het raam, lucht grijs, daken nat. Dacht: Boedapest ligt hier
ver vandaan ... Dacht: machthonger is een raar dingetje ... Dacht: mijn
gedachten schieten weer eens als paddenstoelen uit de grond.

Oppen: “Woorden zijn nooit helemaal transparant. Dat is de
‘harteloosheid’ van woorden.”

“Pafbuik”. Prachtig nieuw (nul hits op Google) woord.

27.07.2024

Het klinkt gek: chef-kok als dekmantel voor een Russische spion. Om geheimen aan de Franse keuken te ontfutselen en hooggeplaatsten vergiftigde *Moelleux au chocolat* voor te schotelen? En toch vond de Franse inlichtingendienst “een identiteitskaart van de Russische geheime dienst” in het appartement van de Russische chef-kok Kirill Grjaznov, die ooit een opleiding volgde aan de prestigieuze culinaire academie Le Cordon Bleu en al jaren in Frankrijk woont en werkt. Het was de inlichtingendienst ter ore gekomen dat Grjaznov in een dronken bui in Bulgarije tegenover burens had opgescheept over een missie “om roet in het eten te gooien bij de Olympische Spelen”. Wie geeft een spion nu een identiteitskaart mee waaruit blijkt dat hij een spion is? En wat voor een oetlul laat dat ding dan in zijn appartement slingeren en praat met zijn zatte kop zijn mond voorbij? Is dit een soapopera?

///

Ik denk dat Nederland iets
van twintig uitmuntende dichters heeft ik

vind bijvoorbeeld Piet

Gerbrandy Anne Vegter Mustafa Stitou
Maria Barnas Rozalie Hirs en debutant Dewi

de Nijs Bik heel erg

goed daarnaast
wordt veel niet zo goede

poëzie gepubliceerd

er wordt veel uitgegeven te veel
terwijl het tegelijkertijd razend moeilijk is

om bij een uitgever binnen te komen

met poëzie
want het verkoopt natuurlijk

niet goed

///

“Kamer”, dat lange, afsluitende conceptuele gedicht uit *Aan een ster/ she argued*, steekt zijn neus diep in mijn eenzaamheid op *Kandahar Airfield*. Of, algemener, onze eenzaamheid, die existentieel is.

Zeulde de hele middag met Nolens’ (Leonard) dagboeken rond.

28.07.2024

Oppen in een interview, 1969:

Het gedicht [“Of Being Numerous”] stelt de vraag of we mensheid kunnen behandelen als iets dat werkelijk bestaat. Ik probeer uit te vogelen hoe een beeldentoets een toets kan zijn van de vraag of iemands gedachte steekhoudend is, of men in een reeks ervaringsbeelden kan vaststellen of het concept mensheid wel of niet als steekhoudend kan worden beschouwd, als iets dat er is, of als niet meer dan een woord moet worden aangemerkt.

Oppen gebruikte beelden – in woorden gevatte voorstellingen – dus niet om zich uit te drukken, maar om zijn mening of een concept te valideren.

Ik verkoos overigens om “humanity” te vertalen naar “mensheid” en niet “menselijkheid”. Mensheid betekent naast “menselijke aard” ook “de gezamenlijke mensen”. Naar deze laatste betekenis verwijst ook de titel van het gedicht, “Of Being Numerous”.

Hoe zou je “Of Being Numerous” eigenlijk kunnen of moeten vertalen?
De letterlijke vertaling, “Over talrijk zijn”, klinkt voor geen meter. ‘Over
gezamenlijkheid’? “Met velen”? “Met velen zijn”?

Met “Of Being Numerous” wilde Oppen dus, als ik het allemaal goed
begrijp, proberen om met op ondervinding gegronde beelden invulling te
geven aan het begrip mensheid.

Gebeurtenis, deel
Van een oneindige reeks,

De tragische wonderen;

Hiervan werd verteld
Een verhaal over onze verdorvenheid.
Het is niet onze verdorvenheid.

Bij deze strofes uit de eerste afdeling van “Of Being Numerous” moet ik
telkens weer denken aan de titel van Wim Kayzers legendarische
documentairereeks *Een schitterend ongeluk*, uit 1993. De mensheid als
een schitterend ongeluk.

Opende Frans Kuipers’ dichtbundel *de Lach van de Sfinx* (2021) en las
de woorden “Mens is een menigte”, wat, zoals de zaak vanzelf
meebrengt, zuiver toeval is ... maar het zou dé vertaling van “Of Being
Numerous” kunnen zijn.

29.07.2024

Anders gezegd: in “Of Being Numerous” onderzoekt Oppen of er aan het
woord mensheid ook iets ten grondslag ligt wat er vastigheid aan geeft.
Zoals echte koeien aan het woord koe. Zeg “koe” en er staat je een koe
voor de geest. Maar welke voorstelling maak je van “mensheid”? Of,
zoals Oppen het zou zeggen: welk beeld zie je dan “van binnenuit”?

Simpeler, en wellicht te simpel: is “mensheid” een concreet of abstract begrip?

Is er een mensheid denkbaar zonder menselijkheid?

Paste Oppen bij het selecteren van beelden criteria toe?

In zijn essay *A Mimetics of Humanity: Reading Oppens' Of Being Numerous* constateert Michael Heller dat veel beelden, als onderdeel van de onderzoeksmethode, in “dialogisch contrast met elkaar en met retorische uitspraken” staan.

Een plek bij uitstek waar mensen samendrommen is de stad. In de stad valt altijd wat te beleven. Je wordt er onderdeel van een menigte. Tijdelijk in elk geval. Mensen komen en gaan. Wat blijft: de stad. In de derde afdeling van “Of Being Numerous” wordt dit als volgt verwoordt:

De emoties laaien op
Als de stad wordt binnengegaan
Welke stad dan ook.

We zijn niet even oud
Als een stadswijk
Maar verbeelden ons dat anderen dat wel zijn,

We lopen ze tegen het lijf. Eigenlijk
Stroomt een bevolking
Door de stad.

30.07.2024

Bespuur dat het bijhouden van dit dagboek me momenteel emotioneert. Meer dan me lief is. Sinds ik me in “Of Being Numerous” verdiep word ik geplaagd door een onrustig gevoel. Oppens gedicht houdt me bezig, fixeert me, op aangename én onaangename wijze. Angst is een groot

woord, maar iets ervan is aanwezig. Angst voor wat? Ik kan er geen vinger achter krijgen. Vroeg me vanochtend af of er wellicht ook een verband is met mijn verblijf in Afghanistan, maar had daar niet zo een-twee-drie een antwoord op. Terwijl ik dit opschrijf verstijven mijn kaken en nek zich door kramp. Of psychische spanningen.

Ontdooide de vriescel en maakte hem schoon, spic en span. Voerde herstelwerkzaamheden uit aan door rotting aangetaste daklijsten. Schreef het verhaal van de onfortuinlijke Afghaanse ezel neer.

Het vliegveld van Kandahar ligt aan de rand van een droog en dor woestijngebied. Het was me een raadsel waar de twee of drie bomen op de uitgestrekte basis hun water vandaan haalden. Verder groeide er niets. Maar sinds men buiten de afrastering gezuiverd afvalwater was gaan lozen, was er niet ver van een kop van de start- en landingsbaan vegetatie opgekomen, een oase, die beesten en beestjes aantrok. Over vogels die konden botsen met vliegtuigen had zich nog een dispuut ontsponnen: moesten ze worden verjaagd of gedood? Met het argument dat je alleen in vreedstijd aan verjagen doet mochten vogels na lang redetwisten door afschot of vergiftiging van het leven worden beroofd.

Op een zondagmiddag, vroeger dan gewoonlijk, werd er door taliban een raket op *Kandahar Airfield* afgeschoten. Liggend op de grond kon ik de inslag niet horen. Na het *All Clear* sprong ik in mijn terreinwagen en reed in allerijl naar de commandopost. Daar aangekomen hoorde ik dat er reeds een helikopter onderweg was naar het *impact point*, dat net buiten de basis lag. Een afzwaai, gelukkig maar. Terwijl er koffie werd ingeschonken luisterden we naar de helikoptervlieger, met wie we een rechtstreekse radioverbinding hadden. De raket was in de oase terechtgekomen en hoge plantengroei onttrok het inslagpunt aan het zicht. Op de camerabeelden die binnenkwamen zag ik een zee van riet dat heen en weer boog. Plotseling nam de vlieger iets waar en zwenkte in de richting van een silhouet dat steeds meer op een beest ging lijken, een flink beest dat ondersteboven lag, zijn vier poten hemelwaarts gericht. De raket was vlakbij het arme dier terechtgekomen, de drukgolf had hem

omgekwakt en vermoord. Zo te zien een ezel, meldde de vlieger, die nog een laatste rondje boven de oase vloog, waarna hij zijn patrouillevlucht vervolgde.

31.07.2024

De Australische dichter Brenton Booth:

Het meest treurige
aan de dood
is
dat de meesten van ons
niet veel
zullen verliezen

Aan de ene kant wel, aan de andere kant niet.

Aan mijn dood zal het leven zich niets gelegen laten liggen, en ik vind dat eigenlijk wel best zo.

“Of Being Numerous” is een gedicht om in te dwalen en te verdwalen.

Nadat Oppen in de derde afdeling heeft vastgesteld dat de bevolking van een stad altijd in beweging is, er als het ware doorheen stroomt, onderscheidt hij in de vierde afdeling in die stroom oude en jonge mensen, die allemaal groentjes zijn, nieuwelingen:

(...) de ouderen

Onbedreven in de ouderdom zoals de jongeren
In de jeugdigheid

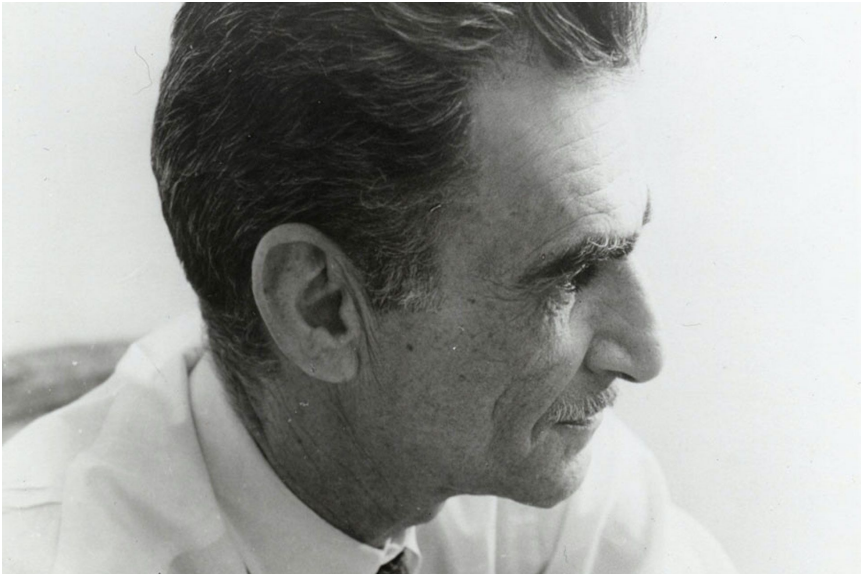
En in hun verwijlen

Kennelijk leer je met de jaren hoe je je het beste ergens kunt ophouden, verblijven. Je hebt op dat vlak dan ervaring opgedaan en naar men hopen mag wat rust gevonden. Totdat de dood je wegneemt uit de stroom der levenden.

Wat mij deed tellen: Hennie en ik zijn samen negen keer verhuisd, en nog altijd hebben we, ben ik bang, geen zitvlees.

Goud! voor de vier zonder stuurman.

Na Gijs IJlanders *Vergeef ons onze zwakheid*, wat ik een vrijzinnig en meeslepend boek vond, begonnen in *Contouren* van de Britse “topauteur” Rachel Cusk: goeie hemel! wat een glibberig proza, *Humans of New York* in opgeblazen vorm, maar zonder begeleidend fotootje, aangedikt drama. En weet je: ik geloof er geen reet van. De wijze waarop de personages hun levensverhaal vertellen, vind ik onaannemelijk. Na 45 bladzijden weggelegd. Wat uiteraard ook aan mij ligt.

George Oppen, ca. 1968

AUGUSTUS

01.08.2024

In afdeling 5 schrijft Oppen aan een grote steen in een brugpijler, waarop het getal 1875 staat, bewustzijn toe. Geen menselijk bewustzijn, maar eentje

Dat niets te winnen heeft, dat niets verwacht,
Dat van zichzelf houdt.

In de ijskoude nacht ligt de maanverlichte brug er doodstil bij.

De Brooklyn Bridge heeft zo'n steen. Brooklyn Bridge als klein mirakel van het menselijk vernuft. Bij de bouw, die veertien jaar duurde, waren zeshonderd arbeiders betrokken.

Waar de brug simpelweg *is*, heeft de mens steeds weer opnieuw een wereld te winnen, hooggespannen verwachtingen én anderen lief.

Het leven als weg, geen werk.

Iedere dichter probeert zijn tijd in poëzie te vatten, of zou dat moeten doen. De grootsten doen dat in poëzie die hun eigen tijd ontstijgt.

Door Oppens gedichten ervaar en leer ik wat dichten kan betekenen, betekent.

Of ik niet iets beters en belangrijkers te doen heb?

Dichten is een oerdingetje, omdat de ganse wereld zich van nature wil uiten, omdat eenieder van nature wil worden gehoord.

02.08.2024

Begon de dag met wat schilderwerk en een lange wandeling door Noordoost-Friese landerijen. Het was warm en vochtig oftewel dazenweer. Tussen Holwert en Hantum besproeide een boer zijn

gewassen – nu alweer, na al die regen? Geen beroepsgroep die opportunistischer handelt.

Niet *Wie ben ik?* maar *Wie zijn wij?* vraagt Oppen zich in “Of Being Numerous” af, wij ménsen. Een gepast antwoord op deze vraag veronderstelt toch enige elementaire kennis van wat “zijn” is. In afdeling 8 wordt op een aspect van het zijn ingegaan, namelijk dat er ons dingen overkomen, waarop we geen invloed hebben. Oppen haalt in dit verband het Latijnse *Amor fati* aan, heb lief wat onvermijdelijk is. Ook als je schipbreuk lijdt.

In de afdelingen 6 en 7, die ik al eerder besprak, wordt de schipbreuk van Robinson Crusoe geplaatst tegenover de mens als menigte. Het is de menigte – “Geobsedeerd, getroffen” – die spreekt van de “redding” van enkeling Crusoe, gered van eenzaamheid en vervreemding.

Maar, lijkt Oppen in afdeling 8 te suggereren, van een onbewoond eiland, verre van alle drukte, gaat ook iets paradijselijks uit. Waarom zou je daar, starend naar aan de hemel drijvende wolken, niet content kunnen zijn met wat er gebeurd is en nog komen gaat?

Langzaam boven eilanden, lotsbeschikkingen
Die gestaag voortbewegen voorbijtrekken
En veranderen

In de ijle lucht
Boven eilanden

Omgeven door dagen

Met alleen maar de kracht
Van dagen

Heel makkelijk
Heel moeilijk

Oppen wikt en weegt, is nu eens helder, dan weer ambigu, laat veel ruimte voor eigen interpretatie, leidt in, maar maakt niet af.

03.08.2024

“Of we door het leven gaan als marxist of monnik, als liberaal of darwinist, als nihilist of socialist, blijft een kwestie van smaak.”

Enkelvoud: “grammaticale vorm van een woord die aanduidt dat er maar één persoon of zaak wordt bedoeld.”

Oppen in een brief, 1973:

‘De schipbreuk van het enkelvoud’ schreef ik. We kunnen *niet* zonder het concept mensheid, het einde van je eigen leven betekent allerminst het einde van de wereld [...] –

en toch kunnen we dít niet ontlopen: dat we alleen *zijn*.

En dus schipbreuk tegemoet gaan.

En toch is dit, dit tragische feit, de schittering van ieders leven, het is ‘het heldere licht van schipbreuk’ dat alles onthult.

We worden allenig geboren, we gaan allenig dood. Dat we eindig zijn, geeft zin aan ons leven.

In afdeling 9 vinden we een boel van het bovenstaande terug:

... [ik] ...

Heb poëzie gemaakt

Om van dat strand te dromen

Omwille van een tel in de ogen,

Het absolute enkelvoud

De onaardse banden
Van het enkelvoud

Dat het heldere licht is van schipbreuk.

Oppens dichtregels: als je ze denkt te vatten, ontsnappen ze je weer.

04.08.2024

Gisteravond exquisite gerechten gegeten in een onlangs geopend restaurant in Dokkum, Ode, dat overduidelijk sterrenaspiraties heeft. Betaalde € 175 p.p. en at thuis nog een halve zak borrelnootjes leeg.

De “Nieuwe kunst” die Oppen in afdeling 10 op het oog heeft is kunst met een kleine k: het alledaagse dat in de jaren 60 tot kunst werd verheven en in musea toegankelijk gemaakt voor de consumerende massa: collages, assemblages, happenings, popart etc.

Of, in dat licht, Nieuwe kunst! Dithyrambisch, publiek-als-artiest! Maar ik zal naar een individu luisteren, ik zal naar een individu luisteren, en als ik spreek, zal ik spreken, hoewel hij zal falen en ik zal falen. Maar ik zal naar hem luisteren. Het schuifelen van een menigte is niets – nou ja, niets anders dan de velen die we zijn, maar niets.

“Dithyrambisch” = “door vervoering bezielde, vurig”.

Oppen heeft niet veel op met de nieuwe kunstvormen. Kunst blijft voor hem een uiting van en derhalve verbonden met een individu. Het *l’art pour l’art* is niet aan hem besteed.

Vanaf de ligbank naar hoogspringen en kogelslingeren gekeken, door tante Sidonia’s (het leptosome type) en Jerommekes, “Metten mee maken. Hele korte.”

Er van binnenuit naar kijken, op ons dooie eentje, naar het bestaan, dat “er zijn”. Wat we *altijd* met anderen delen. We zijn alleen op de wereld, maar *nooit* alleen op de wereld.

05.08.2024

Hoorde een fazant in een maïsveld. Iets wat ik vroeger, toen ik nog als stadsmens door het leven ging, niet geweten zou hebben.

Zag een ree tussen de uien. Of was het prei?

Begin 1967 verhuisden de Oppens van New York naar San Francisco: “We zijn verrukt over San Francisco. Een ongewone stad, zo schoon, toeristisch en sexy. [...] Houten huizen, harde wind en uniek licht.”

06.08.2024

Je thuis voelen, op je gemak zijn, ergens je stekkie hebben, met en tussen anderen. Daar gaat afdeling 11 over, een langer gedicht waar een meisje in voorkomt dat Phyllis heet. Oppen mijmert over haar vanaf het Empire State Building:

Naar huis van haar eerste baantje
In de bus met het kale municipale interieur
Tussen al die mensen, de smalle deuren
Die 's avonds boven de stoeprand opengaan
Haar hart, vertelde ze me, plots verkrampst van geluk –

Een beeld van een plaatje,
Een lichtpuntje op de stoep, het kan ons niet verlagen,

Ook ik ben daar beneden verliefd op de straten
En de vierkante stoeptegels –

Om te kletsen over het huis en de buurt en de haven

En het is geen “kunst”

07.08.2024

Eén originele gedachte op een heel mensenleven. Dat zou wat zijn! En die als mensheid dan vasthouden.

Liep naar de bibliotheek in Dokkum en nam de bus terug. Weer thuis kon ik me niet één van de vele gedachtes herinneren, die ik onderweg moet hebben gehad. Wat me wel beviel. Wandelen ledigt.

Analyseren en toe-eigenen, verklaren en begrijpen = interpreteren.

Las uit Albert Camus' verzamelbundel *Bruiloft, De zomer* het eerste essay, dat hij in de jaren 30 van de vorige eeuw schreef en waarin de schoonheid van een Algerijnse kuststrook wordt bezongen: “Ik word volledig opgeslokt door de enorme losbandigheid van de natuur en de zee.”

Camus' bedoeling met dit literair getinte stuk is de vervulling van een behoefte, zijn behoefte om “te vertellen” over zijn levenslust. In de koele avondlucht komt hij tot rust en kijkt voldaan terug op “een dag bruiloft vieren met de wereld”: “Een wonderlijk vreugde overviel me, het soort dat voortvloeit uit een kalm gevoel.”

Op het laatst wordt het echter pathetisch, als Camus denkt dat hij zijn liefde voor de wereld deelt “met een complete soort”, al zijn medemensen. Was dat maar waar, dacht ik, terwijl ik mezelf hervond ten overstaan van de tekst. We mollen de wereld, weten we nu. Iets wat negentig jaar geleden nog nauwelijks beseft werd.

08.08.2024

De geschiedenis van de mensheid laat zien dat het leven en de maatschappij van nu veranderd is ten opzichte van de samenleving van pak hem beet een miljoen jaar geleden. Andere zaken zijn al die tijd onveranderd gebleven. Dat de mensheid het eeuwige leven niet heeft, stond voor Oppen wel vast. Over deze toestand van iteratie en alteratie handelt afdeling 12, waarvan het tweede deel als volgt luidt:

Ze maakten kleine voorwerpen
Van hout en van vissengraten
En van steen. Ze spraken,
Families spraken.
Ze kwamen in vergadering bijeen
en voerden het woord, droegen voorwerpen bij zich.
Ze waren lichtgelovig,
Hun spullen glommen in het bos.

Ze hadden geduld
Met de wereld.
Dit zal zich nooit weer voordoen, nooit,
Totdat ze hun uiterste grenzen hebben bereikt

Zullen ze opnieuw beginnen, dat wil zeggen,
Opnieuw en opnieuw

En op de valreep nog tot mezelf: dat een mens niet alles tegelijk kan,
goddomme – inhouden dus!

Hoe poëzie wonderwel past tussen de overblijfselen van de dag.

09.08.2024

In afdeling 13 krijgen andermaal de rijken ervanlangs, van wie Oppen zich weliswaar in woorden maar niet pecuniair distantieerde – een daad

waar een hypocriet luchtje aan zit en die me blijft biologeren; de eerste twee strofes:

(...)

Bij het begin vinden de fortuinlijken
Alles al daar. Zij zijn shoppers,
Uitkiezers, oordelaars; ... En hier heeft bruutheid
Geen uitweg meer, loopt op niets uit.

Ze bedenken

Argumentatie om te kunnen spreken, ze worden
Onecht, onecht, het leven verliest
Soliditeit, verliest reikwijdte, honkbal is hun spel
Omdat honkbal geen spel is
Maar een argument en verschil van mening
Zorgt ervoor dat het paard racet. (...)

Ontving de prijsindicatie voor de verbouwing en viel van mijn stoel.

Bedacht een pasklare oplossing, die de boel nóg prijziger maakt.

Ik wou dat ik rijk was, heel even maar.

10.08.2024

Op de vraag of ik ook tot het mentaal robuuste deel van de samenleving behoor luidde mijn antwoord dat mijn mentale weerbaarheid met de loop der jaren wel is afgenomen.

Ik hóef niets meer van mijn leven te maken, maar voel nog altijd de druk óm er iets van te maken.

Zag in Singer Laren meesterlijk werk van Breitner, maar was uiteindelijk het meest verrukt over het *Landschap met vriend paartje* (1926) van Ploegschilder Henk Melgers.

Tuurlijk leef ik in angst, heb ik me gehaat gemaakt bij mezelf en word ik
keer op keer overrompeld door wanhoop en woede; *what's new, mate?*

11.08.2024

Vroeg een pee-elletje bij de bank aan en kreeg binnen dertig seconden
een beslissend antwoord.

Zag op achthonderd meter een woonboerderij in vlammen opgaan.

12.08.2024

In “de mensheid” of “het volk” worden mensen op één hoop geveegd en
verliezen ze wat hen onderscheidt van anderen, in deze uitdrukkingen
worden individuen gemassificeerd. Oppen heeft daar, blijkens afdeling
14, grote moeite mee; de eerste vijf strofes:

Ik kan me zelfs nu nog niet
Helemaal losmaken
Van die mannen

Met wie ik in geschutsopstellingen stond, in messtenten,
In hospitalen en barakken en me verschool in de greppels
Van beschoten wegen in een verwoest land,

Menigeen
Capabeler dan ik –

Muykut en een sergeant
Die Healy heette,
En ook die luitenant –

Hoe vergeet je dat? Hoe spreek je
Afstandelijk over “Het Volk”?

(...)

Keer op keer vereenzelvigde ik me op *Kandahar Airfield* met gedichten van Oppen, hervond ik mijn kalmte in ze. Alsof ik met een oude vriend deelde wat we hebben doorstaan.

Er was en is altijd wel iets om je druk over te maken.

13.08.2024

In snoeiharde hitte met het ov naar Deventer gekacheld, waar met oud-collega's lunchsalades werden genuttigd begeleid door bellen Belgisch bier.

Onderweg geen treinrukkers – hét voorpaginanieuws van deze dag – gespot.

Zwartwild (1992) van Gijs IJlander komt pas na honderd bladzijden op gang, de resterende negentig las ik in één ruk uit: een lichtelijk voorspelbaar, maar kundig uitgewerkt familiedrama. *Zwartwild*: zwijnen, waarop flink wordt gejaagd in dit boek.

Vanbinnen: grote zorgen om T's drugsmisbruik.

14.08.2024

Zijn, meende George Berkeley (1685-1753) al, is waargenomen worden.

Over deze filosofische kwestie – het verschil tussen zintuiglijke waarneming en de werkelijkheid – zijn boeken vol geschreven. In afdeling 15 gaat Oppen hier op zijn eigen wijze op in: de mens is, als hij door anderen wordt gevonden, aangeraakt.

Refrein (androgyn): “Vind me
Zodat ik besta, vind mijn navel
Zodat hij bestaat, vind mijn tepels
Zodat zij bestaan, vind elke haar
Op mijn buik, ik ben goed (of ik ben slecht),
Vind me.”

Het leven? dat heeft genoeg aan zichzelf.

Er is geen groter geheel, is mijn innige overtuiging, althans geen zinvol
groter geheel.

15.08.2024

Wie het leven op zichzelf beschouwt maakt kans om bij zichzelf de
academische vraag naar de zin van het leven op te roepen.

Op het Lemsterstrand naar het skûtsjesilen gekeken, waarna slecht werd
gegeten en ik goed dronken werd, donders.

16.08.2024

Afdeling 16 bestaat uit een citaat, dat is overgenomen uit Søren
Kierkegaards *Vrees en beven*, dat in 1843 voor het eerst verscheen. Ik
heb er online geen Nederlandse vertaling van kunnen vinden, daarom
hieronder mijn eigen bewerking:

“ ... hij die niet wil werken, zal niet eten,
en alleen hij die zorgen heeft gekend, zal rust vinden,
en alleen hij die in het schimmenrijk afdaalt, zal zijn geliefde
 redden
en alleen hij die zijn mes trekt, zal Isaak opnieuw gegeven
 worden. Hij die niet wil werken, zal niet eten ...
maar hij die werkt, zal aan zijn eigen vader het leven schenken.”

Dit citaat heeft in *Vrees en beven* geen betrekking op de stoffelijke, maar op de onstoffelijke wereld, waar

een eeuwige en goddelijke orde heerst, en regen niet gelijkelijk op het rechtvaardige en het onrechtvaardige valt, noch de zon in gelijke mate op het goede en het kwade schijnt, maar waar het gezegde geldt dat hij die niet wil werken, niet eten zal.

In de stoffelijke wereld daarentegen heeft de bezittende klasse het voor het zeggen, is de wet van de onverschilligheid van kracht en hebben ook mensen die niet willen werken te eten. Over de laatste regel dub ik nog: zou die verwijzen naar een zekere historische continuïteit, naar het in voorvaderlijke voetsporen treden?

17.08.2024

“Als het landschap ons niet meer interesseert omdat we te gehaast zijn, of er alleen op de snelweg voorbischieten, dan verdwijnt het.”

Heerlijk luidruchtig winterkoninkje in onze zomerse tuin, de godganse dag al.

Oppen: “Kunst is niet het allerbelangrijkste voor me, maar blijven leven, het ultieme onder ogen zien, het er goed van afbrengen.”

Mijn horizon *these days*. Ik zie hem zo zoetjesaan steeds duidelijker. Die van de laatste dingen.

Aan de horizon ten noorden van het vliegveld van Kandahar, die soms achter rookwolken schuilging, lagen blauwe bergen, de horizon ten zuiden ervan was niet meer dan een streep, waarboven de lucht zinderde. Zag ik. Toentertijd.

18.08.2024

Ik: “Het laatste deel van het leven is het mooist, hahaha, twee ouwe lijen!” Hennie: “Ja, dan ben je op z’n lelijkst, maar ook op z’n relaxt!”

Ruim vijftig kilometer gefietst om Cambuur op knullige wijze, de Friezen misten twee penalty’s, van eindeloos tijdrekkend Helmond Sport te zien verliezen: 0-1.

///

Bij mensen
gaat het alleen maar
om mensen nu

zijn mensen
dominant en dat gaat
vermoedelijk

fout aflopen
daarna gaat het
leven verder

19.09.2024

Probeerde me een wereld voor te stellen “waarin je krijgt wat je verdient”. Als denkoefening. Waar een halsstarrige ontkenning van de werking van de wereld voor nodig is.

Woorden veranderen door de eeuwen heen van vorm en betekenis, niet in de laatste plaats als gevolg van maatschappelijke veranderingen. In afdeling 17 stipt Oppen twee significante veranderingen aan: verstedelijking en bevolkingsgroei. Hij vraagt zich af of de ontheemde massamens nog wel in staat is tot een oorspronkelijk geworteld spreken:

Hij wil zeggen
Dat zijn leven echt is,
Niemand kan zeggen waarom

Het niet gemakkelijk is om te spreken

Een druistig gemompel, in het openbaar
Van ontwortelde taal

Oppen:

Wij zijn heel anders dan die [stapel] stenen, maar daar volgt niet uit dat wij een bepaalde zin hebben en die stenen niet. Natuurlijk zijn we veel ingewikkelder en ook wel interessanter, maar het opmerkelijke is vooral dat we diezelfde atomen zijn, zij het in een andere rangschikking. Je kunt niet zeggen: bij een bepaald aantal atomen krijgt die rangschikking zin.

20.08.2024

Sloeg het ontbijt over en trok mijn wandelschoenen aan voor een rondje van 11,5 km in noordoostelijke richting.

Afdeling 18 beslaat niet meer dan vijf regels. Ze riepen beelden bij me op van Mỹ Lai, het Zuid-Vietnamese dorpje waar Amerikaanse soldaten op 16 maart 1968 meer dan vijfhonderd inwoners afslachtten. *Of Being Numerous* verscheen vijftien dagen later. Hoewel Oppen deze regels dus niet met het oog op het bloedbad van Mỹ Lai schreef, hebben ze ongetwijfeld wel de Vietnamoorlog tot onderwerp, alsook president Lyndon B. Johnson, onder wiens leiding de oorlog in de jaren zestig verhevigde en voor de Amerikanen stukliep.

Het is de lucht van wreedheid,
Een gebeurtenis net zo gewoontjes
Als een president.

Een rookpluim, zichtbaar op een afstand
Waarin mensen verbranden.

Mensen strijden. Vredelievend kun je de mensheid niet noemen. Wel wordt er in deze strofes distantie bewaard: de strijd speelt zich in de verte af, wordt van een afstand waargenomen. In de VS en Europa vonden indertijd grote demonstraties tegen de Vietnamoorlog plaats. Uit zijn brievenboek weten we dat Oppen mee heeft geprotesteerd. Hij heeft herhaaldelijk verklaard het niet eens te zijn met *deze* oorlog. Hij distantieerde zich apert van de Amerikaanse ‘wij’ die krijg voerden.

Je kunt je dus als individu in zekere zin – in houding en gebaar – onttrekken aan vormen van gezamenlijkheid die in het concept mensheid besloten liggen.

Mijn president? Bush junior. De rookpluimen? Kringelend uit Kandahar stad, waar in 2008 hevige gevechten plaatsvonden.

21.08.2024

Of het goed met me gaat? Nee, het gaat op dit moment niet goed met me, geestelijk niet, lichamelijk niet. T. is er ditmaal in geslaagd om er werkelijk in een mum van tijd, een oogwenk, weer een fucking teringzooi van te maken: ontslagen, platzak, door en door verslaafd. Tot overmaat van ramp kreeg ik vanochtend ook nog te horen dat er een einde is gekomen aan mijn stabiele CLL-periode: het aantal kaduke witte bloedlichaampjes is in zeven maanden tijd met 50% toegenomen. Overige gemeten waarden allemaal oké. Nog geen reden tot paniek, maar alertheid is geboden. Over zes maanden weer een meting. Vroeg me af of er in mijn geval – de ziekte openbaarde zich ooit in een uiterst stressvolle periode – wellicht een verband is tussen stress en CLL. De zorg voor mezelf vereist nu dat ik T. moet laten lopen.

Twee keer eerder groeide de boel me zó boven het hoofd dat ik er ziek van werd. De eerste keer, dertig jaar geleden, werd ik gedwongen een

functie te vervullen, waarvan ik dacht dat ik er nog niet aan toe was; prompt kreeg ik een burn-out. De tweede keer ondervond ik bij de uitoefening van een functie zó veel tegenwerking dat ik overspannen raakte. In die periode werd er CLL bij me geconstateerd. De derde keer is nu, nu ik er maar niet in slaag om T. uit de brand te helpen.

Overtrokken verantwoordelijkheidsgevoel? Mijn vader had daar zeker te weten last van.

22.08.2024

In afdeling 19 noemt Oppen de wil tot oorlogvoering monsterachtig en vergelijkt hij de mens die oorlog voert omdat “het moet” met een mesjogge geworden vlieg in een glazen fles. De afsluitende regels laten je evenwel in verwarring achter:

(...) de mesjogge vlieg

Die, boven de stad

Het heldere licht van schipbreuk is

Als “het heldere licht van schipbreuk” de schittering van onze eindigheid is, die zin aan ons leven geeft, zoals Oppen zelf verklaarde, staat hier dan dat oorlogvoering an sich het levensdoel lijkt te zijn geworden van een club mesjogge mensen? In dat geval zou er aan de hemel boven de stad weleens sprake kunnen zijn van een onheilspellende helderrode gloed.

Waarna ik moest denken aan een uitspraak van sterrenkundige Vincent Icke, die ik onlangs las: “De reden dat we in het vrije Westen zo ‘beschaafd’ kunnen zijn, is dat we het ons kunnen permitteren. Ethische vooruitgang zie ik eerlijk gezegd nauwelijks.”

23.08.2024

Nadat Oppen zich opnieuw over de menselijke “passie” voor de dood en het falen van elke moraal heeft uitgesproken, sluipt er in de afsluitende strofes van afdeling 20 toch iets van troost en hoop naar binnen, die mogelijk kunnen worden geput uit een bijzondere soort vergeving:

Hopelijk vinden we de dieren
In de stallen van een natie
Knielend om middernacht,

Boerderijdieren,
Trekdiere, dieren voor de slacht
Omdat dat zou betekenen dat ze ons vergeven hebben,

Of, wat hetzelfde is
Dat we er helemaal niet toe doen.

Bij deze regels schoten me woorden te binnen, die ik ooit, in een ver katholiek verleden, leerde: “O mijn Jezus, vergeef ons onze zonden, behoed ons voor het vuur van de hel, breng alle zielen naar de Hemel, vooral diegenen die Uw barmhartigheid het meeste nodig hebben.”

Opdat we nietig en vol verwondering zijn.

Hoe weet je of je iets begrijpt?

25.08.2024

Bij winderig weer uren in de tuin gewerkt: gras gemaaid, klimop geruimd, rozen gesnoeid.

Of onkruidverdelger Roundup ook een gevaarlijk goedje is? Valt wel mee, vond de overbuurvrouw: “Minder link dan wasmiddelen.”

Nog altijd kokend van woede over T's stomme streken, voor de zoveelste keer, wát een driedubbel overgehaalde idioot! We moeten hem loslaten, in zijn eigen sop gaar laten koken, ook als dit betekent, en de kans lijkt zeer groot, dat hij berooid op straat belandt!

Echt.

Het is het enige wat we in twintig jaar tijd, zo lang is hij al verslaafd, nog niet hebben geprobeerd. Bovendien trekken we het simpelweg niet meer. En ook: we dragen, feitelijk, al heel lang geen verantwoordelijkheid meer voor hem. Maar ja ...

26.08.2024

Je slentert wat, door een stad, passeert een oude muur, en plotseling springt één van de verweerde stenen je in het oog en je realiseert je hoe snel de tijd gaat, de vergankelijkheid der dingen. Afdeling 21:

Er kan een steen
In een stenen muur zitten
Die in het oog springt

Zo'n rustige zondag
Hier is de steen, hij wachtte
Hier toen je werd geboren

Mary-Anne.

George Oppen had geen naaste familie of goede kennissen die Mary-Anne heetten. Aangenomen wordt dat hij voor een veel voorkomende naam koos, waarmee lezers zich gemakkelijk kunnen identificeren. Mooi vind ik de aanvulling van criticus Marjorie Perloff, die in dit gedicht een verbeelding zag van een zin uit afdeling 3: "Eigenlijk / Stroomt een bevolking / Door de stad."

27.08.2024

Worstelde met de vertaling van Oppens “clarity” ... helderheid of klaarte? Worstel er al lang mee. Helderheid heeft meer connotaties, en is daarom, wellicht, minder helder. Klaarte daarentegen is geen alledaags woord, ik bedoel, wie gebruikt het nog? Koos, voor afdeling 22, die slechts uit vier regels bestaat, toch voor klaarte:

Klaarte

In de zin van *transparantie*,
Ik bedoel niet dat er veel uitgelegd kan worden.

Klaarte in de zin van stilte.

Taal, het draait hier om taal, die ondubbelzinnig is, onmiddellijk evoqueert, beelden oproept en zicht verschaft. Dáár zoekt Oppen naar. Daarom ook zijn geloof in “de kleine zelfstandige naamwoorden”, die hij het grootste vermogen tot onmiddellijke evocatie toedichtte. Begrijpelijkheid vond hij minder belangrijk.

Wachtte, terwijl de zon langzaam klom, op een lading drank, die om 09.46 uur arriveerde.

“Twee pakketjes.” De bezorger liep naar zijn auto om de twee grote zware dozen op te halen.

“Jouw geboorte?”

“Achttien, nul zeven, negenenvijftig,” antwoordde ik.

Terwijl hij de cijfers intikte vroeg de bezorger: “1995?”

“Hahaha, was dat maar waar!” Ik sloeg de bezorger van plezier op zijn schouder. “Nee, 1959.”

Hij keek me met grote ogen aan: “Jij bijna zeventig, maar lijkt wel vijftig! Wat jij iete?”

“Wat zeg je?”

“Wat iete ... iete?”

“Ah, groenten, veel groenten.”

“Geen vlees?”

“Veel groenten, weinig vlees.”

‘Bedankt,’ zei hij, stak zijn hand op en stapte in zijn auto.

Op 2 augustus 1990 viel Irak Koeweit binnen. Ik was op dat moment werkzaam op de NAVO-vliegbasis Geilenkirchen, in Duitsland. Aan boord van een radarvliegtuig was het mijn taak om met behulp van radarbeeld en radio gevechtsvliegtuigen op hun missie te begeleiden. Een dag na de inval kreeg het NAVO-personeel te horen dat er extra radarvliegtuigen in Turkije zouden worden gestationeerd om het luchtruim boven Irak, dat aan NAVO-partner Turkije grensde, permanent, 24 uur per dag, in de gaten te houden. Vanaf dat moment zou ik vaker in Turkije dan thuis zijn. De bijeenkomst werd afgesloten met woorden die ik nooit vergeten ben: “We’re in business, gentleman, right now.”

Deze periode, waarin ik voor het eerst, zij het indirect, bij oorlogshandelingen betrokken raakte, zou tot 27 februari 1991 duren, de dag waarop Saddam Hoessein de VN-resoluties over terugtrekking uit Koeweit aanvaardde. Over mijn ervaringen gedurende deze Golfoorlog schreef ik bijna twintig jaar later – ik had, summier, een dagboek bijgehouden – een serieel gedicht, dat uit vijftien afdelingen bestaat. Het werd in 2012 in het tijdschrift nY gepubliceerd.

In dit gedicht, getiteld “Ook als zij beduimd is”, peins ik over het verschijnsel oorlog en over mijn beweegredenen om het niet uit de weg te gaan. Toen ik het gedicht schreef had ik inmiddels ook uitzendingen in het kader van Joegoslavische en Afghaanse oorlogen achter de rug. Om de verzen beter te kunnen volgen is enige uitleg gewenst.

Afdeling 4. Een “buis” is een beeldscherm waarop radarinformatie te zien is, o.a. in de vorm van stippen, die vliegende objecten weergeven.

Afdeling 7. In de stad waarin wij veelal verbleven, probeerden arme straatkinderen met een weegschaal – “wegen voor een cent” – geld te verdienen.

Om een vlucht zo lang mogelijk te kunnen laten duren, werden de brandstoftanks volledig gevuld, waardoor de zware radarvliegtuigen de hele startbaan nodig hadden om voldoende snelheid te verkrijgen om op te kunnen stijgen.

Afdeling 10. Een hotel waar wij kamers huurden, was hoger dan de minaret van de naastgelegen moskee. Het dakterras van dat hotel was een van de weinige plaatsen waar wij na afloop van een vlucht een biertje konden drinken.

Afdeling 12. Toen de coalitie op 17 januari 1991 een luchtoffensief startte, het was midden in de nacht, bevond ik me om operationele redenen kort in IJsland, dat onder de sneeuw lag. Ik weet nog goed hoe de lichten in het café aangingen en we op grote schermen CNN live verslag zagen doen van de luchtaanvallen.

Afdeling 13. In een poging van Saddam Hoessein om Israël bij de oorlog te betrekken, liet hij Scud-raketten op het Heilige Land afvuren. Vanaf dat moment patrouilleerden wij ook voor de kust van Israël.

Afdeling 15. Nadat ik op 28 februari hoorde dat Irak zich gewonnen had gegeven, maakte ik een lange, lange wandeling op een zonovergoten Turks strand.

OOK ALS ZIJ BEDUIMELD IS

1

“De dichter kent zichzelf niet
in het licht
van zijn eigen essentie”

in de herinnering
aan een radarvliegtuig in strakblauwe

aan wat ik schreef: “Wat
beweegt de mens
om bij eerste trommelslag ...”

en abstraheerde

2

Wat is blijven hangen
tussen uitstromende overalls:

“We’re

in business, gentleman

right now.”

En, gek genoeg

dat het warm was, die dag

3

“Hart dat niets wil weten
dan ervaring”

Er kan altijd meer gezegd worden
over wat is gedaan –
“grammatica” der motieven

maar ik ging

tamelijk veilig

hemelhoog

4

“De ander”
stip op de buis.

Zijn wij passanten?

(aan wie “de toekomstige geschiedenis
en de reden – zo die er is
zich geheel aan onze wil en ons bevattingsvermogen
onttrekken”)

“Het autonome karakter
van de poëtische handeling”

de belangeloosheid

geeft hoop

op waarheid, ook

als zij beduimeld is

“Maar ik ging”

nieuwsgierig als ik was
naar de ontmoeting
met “het onbegrensde scenario van tijd
en de wereld”

zelfzuchtig ook

Kus.

“De moeite van het zien”

in “de gigantische machine”

volgens anderen
het “posthumane” apparaat

Op straat
drie, vier kinderen
om me heen, zwaaiend

met een weegschaal

Aan boord
tienduizenden liters brandstof verstopt
we komen op ’t kantje af

los

Maar een bepaalde reserve
bleef bestaan.

Wat was?
en is
mijn “relatie met de energie
die het leven is”

En ik greep, na jaren
opnieuw naar

de poëzie

“Krom was de weg die ik ging,
krom was-ie, ja,
want ja,
hij was recht.

Hupsa.”

Elkaar beloeren

en daarna het dakterras op

hoger dan de muezzin

met een glas bier in de hand –

bijeen-
gedreven door uiteenlopende
strategieën

“Ingrijpen
is onvermijdelijk”

lijkt stevig
maar is fragiel

als je je realiseert dat
alle vormen
waarin het leven verloopt

probeersels zijn

Bagdad “live”
de lokaliteit in

“ijsverlichte
bovenwereld”

gekte

in een horde levenden

Wie zij waren?

Ik was één

van hen

13

Ik zie
rode lichtjes “mission
accomplished” voorbij schuiven

en hoor
dat boven Tel-Aviv
antiraketketten hun doel
hebben gemist

De wereld opent zich

in haar afgrond

14

“Het is het denkbeeld

‘God’

dat de mogelijkheden van taal
te boven lijkt te gaan”

maar we hebben altijd ruim voldoende stof

“voor oorlog

in voorraad”

Ik loop op het strand
klare lucht ontwapende dag
slechts één gedachte

die van rust

zacht

28.08.2024

Haalde kippengaas, maakte er rolletjes van en legde die in de dakgoot:
om vallend blad te weren.

Claimde bij onze verzekeringsmaatschappij bereddingskosten, die ik wil
maken voor het omhakken van een boom met een ‘plakoksel’: eer de
reus bij storm op ons huis valt.

Ik ga ze toch maar eens verzamelen: uitspraken over literatuur: waar of
niet waar. Deze bijvoorbeeld, van de Oekraïense schrijfster Oksana
Zaboezjko, uit haar essay *Mijn langste boektournee* (2022): “Het enige
geschikte instrument om [de existentiële veranderingen die zich
voltrekken in het massabewustzijn] te fixeren is en blijft de literatuur.”

Mijn inschatting: niet waar: wensdenken.

31.08.2024

Twee dagen met A. gewandeld, ten oosten van Winterswijk. Eindelijk
hebben we het Scholtenpad voltooid. Hotel de Lindeboom zullen we niet
licht vergeten: een gemoedelijk aloud familiebedrijf dat in de jaren 70
voor het laatst gerestyled is. Een waar bijtankweekend, zeg maar.

SEPTEMBER

01.09.2024

Tyfusnacht. Woede en onrust over T. sloegen opnieuw toe. Stond onuitgeslapen en zo gespannen als een deur op. Hoe word je ongenaakbaar voor de slagen van het lot?

Alles stroomt, niets blijft, verandering is de enige constante. Een thema dat ook regelmatig in Oppens werk opduikt. Enkele regels uit 23:

De vocabulaires van de jaren veertig
Weken voor de JetStream
En de media, de Mustang
En de deals
En de mensen zullen opnieuw veranderen.

De “JetStream” was een passagierstoestel uit de jaren vijftig.

Kop op! eigenheid, want als je wil, staan levenslust, liefde en losheid aan jouw kant.

“En de wet van de literatuur, die niet toestaat dat retoriek retoriek genereert, woorden woorden genereren ...” (Oppen).

02.09.2024

Fictie? “Ik wil geen verstoppertje spelen achter personages die ik wel én niet ben.”

Lapte bij broeierig weer ramen, zweette als een koetspaard.

Fietste op en neer naar de bieb voor een boekje van Michel de Montaigne. *Essais*!

Afdeling 24:

In deze natie
Die in zekere zin
Ons thuis is. Verbond!

Het verbond is
Er zullen volkeren zijn.

In een brief uit 1976 gaat Oppen heel kort in op deze regels. Allereerst zegt hij dat de referentie “bijbels” is. Wat ook de reden is dat ik “covenant” naar “verbond” vertaalde. Een verbond in Bijbelse zin reguleert de relatie tussen groepen mensen. Vervolgens legt Oppen uit dat dit verbond niet een verbond is met of tussen louter *zijn* mensen: “the Covenant in my poem, is not a covenant only with my people.” Waarna hij aangeeft: “‘Het verbond is’ dat er in deze onwaarschijnlijke wereld ‘Volkereen zullen zijn’. En mensen.”

Dus: volkeren én mensen, groepen én individuen, mensheid én mens.

We zijn alleen op de wereld, maar *nooit* alleen op de wereld.

We zijn sociale eenlingen, allemaal.

In de openingszin van de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring noemen de dertien zich van Engeland afscheidende koloniën zich “one people” – één volk.

Zit er lijn in Oppens gedachtegang tot nu toe? Of is het een juxtapositie van gedachtestroompjes? Boven enkele thema’s drijvende gedachtewolkjes?

03.09.2024

Waarom belandt steeds meer rijkdom op de grote hoop van de mensen die alles al hebben? Strijd! Strijd tegen het grootkapitaal!

“Dat was zo ’n man die uiteindelijk weer jaloers werd op haar succes”
(Pruis) (mijn cursivering).

Oppen in een brief aan redacteur (bij de NYT) en dichter Harvey Shapiro, 1969:

Ik weet NIET hoe ik de mensheid moet bestrijden ... en dan de constructie ‘Mensheid’ – een enkele figuur, EEN monster. Nou, het is geprobeerd. We hebben het in ons eigen leven ZIEN mislukken. Want eigenlijk heeft ieder zijn eigen leven – de historische omstandigheid zit IN het eigen leven of het is nergens. Misschien zijn zij het, niet wij, die niet door een woord heen kunnen kijken. Alles wat we als dat Grote Monster kunnen doen is vernietigen, en we kunnen alleen maar onszelf vernietigen ... mogelijk willen velen dat.

Denkend schrijven. Denken in het schrijven, dóór te schrijven. Wat niet altijd tot een coherent betoog leidt, dat voor een ander te volgen is. Tot gaten verworden gedachtesprongen geven een zweem van mystiek aan de tekst.

Wellicht hebben Oppens gedichten hier ook een deel van hun aantrekkelijkheid aan te danken: gaten als ruimtes voor eigen invulling.

Toen Oppen begin mei ’69 de Pulitzerprijs kreeg toegekend voor *Of Being Numerous* werd hij door Shapiro telefonisch gefeliciteerd. Na dat telefoongesprek stuurde Oppen nog een kort briefje aan Shapiro, dat hij als volgt opent:

Beste Harvey, dank uiteraard voor het belletje. Mijn ambivalentie [ten opzichte van de Pulitzerprijs] komt hier uit voort: Dat het gezien de staat van dienst een twijfelachtig compliment is. Wat prima is, en achtenswaardig klinkt. Aan de andere kant had ik het heel hard nodig – het gebrek aan zelfvertrouwen op mijn eenenzestigste is gênant – ik bedoel *lomp*, een lomphheid, ik bega lompheden op feestjes. Maar eigenaardig om zoiets nodig te hebben. Daarom wat ambivalent aan de telefoon.

Gebrek aan zelfvertrouwen ... wie kent het niet?

04.09.2024

In afdeling 25 spreekt Oppen over jongere generaties, die zijn geboren in Amerika – “The pure products of America” – maar opgegroeid in de cultuur die hun geëmigreerde ouders of voorouders meenamen. Ze wonen in oude gebouwen die inmiddels aan een opknopbeurt toe zijn. Mensen komen, mensen gaan. Gebouwen verrijzen, worden opgeknapt of weer afgebroken. Alleen de geschiedenis blijft, al verdwijnt ook zij op den duur half of helemaal uit ons geheugen.

De oude gebouwen
Verdringen elkaar

In het halfvergetene, die logge handel.
Deze Chinese Muur.

T. belde: ten einde raad. Nodigde hem uit om over zijn problemen te komen praten.

Na een woordenwisseling waarbij T. flippte, vertrok hij weer.
Drugverslaafden: ongrijpbaar (voor mij in elk geval).

06.09.2024

At, terwijl ik naar de nieuwe van De Niemanders luisterde, een enorme appel als ontbijt: lichtzuur, onbespoten, puntgaaf en uit eigen tuin.

Las een interview met de in Syrië geboren Palestijnse dichter Ghayath Almadhoun, die sinds 2008 een Zweeds paspoort heeft, maar al jaren in Berlijn woont. Ik ontmoette hem in 2014 tijdens een evenement in Perdu, waarvoor ik nog een van zijn gedichten vertaalde (uit het Engels). Eerlijk gezegd heb ik het niet zo op zijn poëzie: te veel drama, te veel effectbejag. Dat de aanwezige jongeren zijn opvallende verschijning en slachtofferschap toentertijd massaal omarmden, begreep ik wel. Over kunst zegt hij in het interview het volgende: daarin “moet wel de politiek van het bestaan doorklinken: klasse, gender, bezetting, kolonialisme. Ons leven.” Alle Jezus. Kunst hoeft maar één ding: niets. Voorts snap ik best waarmee Almadhouns leven goeddeels gevuld is, maar ‘de politiek’ van mijn bestaan (slaapverwekkende uitdrukking) heeft toch vooral betrekking op andere zaken dan de vier die hier genoemd worden.

Nadat we hadden gewandeld in de Zwagermieden, betaalden we grof geld voor een karrenvracht tuinplanten.

Kwam op Facebook mijn vertaling van een gedicht van Amerikaan Philip Whalen (1923-2002) tegen, dat hij in 1960 publiceerde en ik in 2017 naar het Nederlands overbracht. Whalens vroege werk kwam onder het gesternte van de San Francisco Renaissance tot stand, later raakte hij geïnteresseerd in het zenboeddhisme en werd zelfs zenmonnik, wat zijn poëzie diepgaand beïnvloedde. In 2007 verscheen Whalens verzamelde werk. Dit ecogedicht (toen al) hekelt onze nietsontziende expansiedrang:

NADER BERICHT

Ik kan niet leven in deze wereld
En ik weiger mezelf om te brengen
Of jou dat te laten doen.

Het dilleplantje leeft, het vliegtuig
Mijn wekker, deze inkt
Ik ga niet weg

Ik zal mezelf zijn –
Vrij, een geest, een sta-in-in-de-weg
Zoals de Indiaan, de buffel

Zoals Yellowstone National Park

Ik moet nodig zijn *Collected* weer eens ter hand nemen!

07.09.2024

Dat een deel van deze samenleving razend wordt zodra het de waarheid hoort. Het oliedomme deel.

Hannah Arendt:

De ideale onderdaan van een totalitaire heerschappij is niet de overtuigde nazi noch de overtuigde communist, maar de mens voor wie zowel de werkelijkheid van de ervaring (en het daarmee samenhangende onderscheid tussen feit en fictie) als de normen van het denken (en het daarmee samenhangende onderscheid tussen waar en vals) niet langer bestaan.

Zo'n moment waarop van alles tegenloopt: achteruit hollende gezondheid, forse pensioenkorting, dreigende budgetoverschrijding verbouwing, verslechterende verhouding met hopeloos vastzittende T. Dus stress, *mucho* stress. Wat te doen? (1) De boel, inclusief mezelf, laten betijen, (2) bezuinigingen doorvoeren, (3) de fles vaker laten staan, (4) T. zijn eigen plan laten trekken, volledig.

Haalde nóg meer boeken uit de bieb (bezuinigingsmaatregel): *Conditioes* van Thomas Heerma van Voss en *Een wonderbaarlijk politicus. Hans van Mierlo, 1931-2010* van Hubert Smeets.

08.09.2024

“Het leven heeft fictie nodig om het draaglijk te maken” (Almodóvar).

Mijn inschatting: niet waar.

Wat dan wel? Waarheid en liefde.

Mijn vader is van 1933: hij was oud genoeg om te begrijpen dat het leven van zijn ouders in de oorlog een fundamentele wending had genomen, maar te jong om zelf (tegen de bezetter?) in actie te komen. Uiteraard heeft de oorlog hem gevormd. Hij speelde in en na de oorlog vaak in de buurt van vliegveld Eindhoven en heeft daar zijn levenslange fascinatie voor vliegen en vliegtuigen aan over gehouden. Hoewel zijn hoge bloeddruk een carrière als vlieger in de weg heeft gezeten, werd hij successievelijk militaire luchtverkeersleider, planner langeafstandsvluchten op Schiphol en burgerambtenaar bij de luchtmacht. Mijn eigen keuze voor een loopbaan als luchtmachtmilitair kan ik niet los zien van zijn werkzame leven, en uiteindelijk dus ook niet van de Tweede Wereldoorlog.

Dóe iets, álles, om het interessanter te maken! Dit geschrijf. Dit zuiv're geschrijf, dat met hart en ziel de waarheid dienen wil.

09.09.2024

In afdeling 26 lijkt Oppen zijn ontgoocheling over de menselijke beschaving – onze maatschappelijke, geestelijke en morele ontwikkelingen – nog eens nadrukkelijk naar voren te brengen. In een wij-zij-denken serveert hij het concept mensheid – onze onderlinge omgang, gemeenschapszin, de omgeving die we hebben gecreëerd – af.

Wie “wij” en “zij” zijn blijft onduidelijk: rijken versus armen, machtigen versus hulpelozen, gemeenschappen versus individuen, het generieke versus het bijzondere, het meervoudige versus het enkelvoudige? Wat wel tussen de regels duidelijk wordt: dat onze samenleving bovenal gebouwd is op misvattingen, negaties, obsessies, veronderstellingen, waanideeën en wensdenken.

De kracht van de geest, de
Kracht en invloed
Van de geest, wat
Niet genoeg is, niets is
En niets doet

Tegen de natuurlijke wereld,
Kolos, witte walvis, beest
Zullen ze zeggen en minder dan beest,
De fatale rots

Die de wereld is –

Uit deze puinhoop biedt Oppen in de afsluitende strofes een mogelijke uitweg middels een werkelijk zien: “zie door water / duidelijk de kiezels / van het strand”.

Kijken, realiseren, handelen = werkelijk zien.

Deugdzzaam handelen, denk ik dan. Maar of je er daarmee ook bent ... ?

Koffie! En las in Van Mierlo's biografie dat de Nederlander in 1950 een halve liter wijn per jaar dronk. Nam een slok koffie en rekende: ik drink tegenwoordig zowat het 250-voudige.

Datum: 15-12-2008

Onderwerp: Bericht uit Kandahar

Lieve familie & vrienden,

I'm alive and well! Excuses hoor, maar ik zag er geen kans toe om jullie eerder te mailen. Mijn takenpakket heeft een uitbreiding ondergaan, waardoor ik het nog drukker heb gekregen. Kom momenteel helemaal niet meer aan sporten toe!

Voorts ben ik naar een nieuw onderkomen verhuisd en heb nu een kamer voor me alleen. Het gebouw is *rocket proof* en dus veiliger dan het vorige. Helaas zijn er nog geen internetaansluitingen. Ik mail jullie nu vanuit mijn kantoor.

Gisteren zijn we bestookt met raketten, waarbij er vijf op het vliegveld insloegen. Gelukkig is er niemand gewond geraakt. Enkele daders hebben we kunnen inrekenen.

Vanaf volgende maand gaan we extra Amerikaanse troepen op het vliegveld huisvesten, duizenden militairen. We zijn erg druk met de voorbereidingen. De strijd in Zuid-Afghanistan is nog lang niet gestreden. Er vallen veel slachtoffers.

Wat ook nog veel werk met zich meebrengt: het ontvangen en begeleiden van hotemetoten, hordes, die allemaal voor en tijdens de feestdagen hun gezicht willen laten zien. Nou ja, *it's part of the job!*

Het weer hier zal de komende dagen verslechteren, er is onweer op komst, die het terrein op plaatsen onbegaanbaar zal maken. Voor de ouderen onder ons: *M*A*S*H* in de regen, daar lijkt het hier dan wel op.

Ik mis jullie! Tot horens/schrijvens!

Dikke kuzzzzzzzzz

10.09.2024

Overspannen. Ziek. Door T.

Dat het leven bij het lijden hoort, of zoiets. Nietzsche.

Zei, op zoek naar ruimte, enkele afspraken af; ruimte om in te staren.

Gewandeld, kleddernat geworden, wat oké was. Niet erg.

11.09.2024

Hoe meer ik ervan waarneem, hoe minder ik ervan begrijp: welke samenhang laat de wereld nu zien? Hoe grijpen de dingen precies in elkaar? Aan welke knoppen kan er worden gedraaid om de boel te verbeteren? Bij wie moet ik te rade gaan?

Het thema voor mijn dagboek volgend jaar?

Of moet ik maar volgen wat zich ‘vanzelf’ aandient, een vrij zwerven in het universum dat zoveel groter is dan ikzelf?

12.09.2024

Wandelde van Leeuwarden naar Stiens, in de stromende regen, onder een paraplu, een kilometertje of tien, waarna ik bij de AH twee bananen choco cookies kocht.

Tekende, dronk port, at lasagne en hoorde met afgrijzen de voortschrijdende verloedering van de Nederlandse politiek aan.

Tekende en dacht: moet ik hiermee doorgaan? Schreef en dacht: moet ik hiermee doorgaan? Dacht: moet ik me niet toeleggen op één van de twee? Dan wordt het schrijven, dat weet ik al.

Stelde me een leven zonder voorkeur voor.

En het kon me geen ruk schelen.

14.09.2024

Zoals dit kabinet lak heeft aan de democratie.

“Boeken zeggen: het leven zit ingewikkelder in elkaar” (Gospodinov).

Mijn inschatting: sommige boeken.

“Wij Israëli’s weigeren nog altijd in te zien dat het tijdperk waarin we een werkelijkheid gestalte konden geven die alleen ons goed uitkwam, die alleen onze belangen en noden diende – dat dat tijdperk voorgoed achter de rug is” (Grossman).

15.09.2024

Natuurlijk zijn, vanzelf zo zijn. Wat ook de oorspronkelijke vorm van het dagboek is.

Alleen dát doen, wat niet kan worden vermeden.

Enkel dát vastleggen, wat je niet aan de vergetelheid prijsgeven mag.

“Een mens is een mens is een mens.”

16.09.2024

Vier uurtjes gereden voor een lunch op het zonnige dorpsplein van het gerestaureerde vestingstadje Bourtange: toeristenschnitzel met champignonsaus uit een zakje. Maar op de een of andere manier was het tóch een welbestede dag. Alsof we even mochten luchten.

17.09.2024

Vroeg me naar aanleiding van een stukje van Pieter Klok, hoofdredacteur van de Volkskrant, over de verhoging van de btw van 9 naar 21 procent op cultuurgoederen af:

- of mijn “consumptie” van kunst en cultuur me ook inderdaad in zekere mate, zoals Klok oppert, heeft “verheven”?
- en of kunst me ook enigszins “geholpen” heeft om (Klok!) “mijn lagere driften te beteugelen en meer mens te zijn”?

Mijn inschatting, gebaseerd op de eigen ervaring: ik dacht van niet. Of toch? Kwestie van definities? Linksistische leuterpraat?

Begonnen met fase één van de verbouwing: het slopen van keuken, woonkamer en melkhuysje.

“Gelijkheid is het startpunt van burgerschap, niet het product ervan.”

18.09.2024

“Do your thing!” (Moondog).

Gaandeweg *Of Being Numerous* richt Oppen zijn aandacht ook op de vraag wat poëzie is, vermag, de lezer kan aanreiken, mits op de eigen ervaring geënt. Uit afdeling 27:

(...) Het is niet zozeer een kwestie van diepgang, als wel een ander soort ervaring. Je zou moeten vertellen wat er in een leven gebeurt, welke keuzes zich aandienen, wat de wereld voor ons is, wat er in de tijd gebeurt, wat de gedachte is in de loop van een leven en dus wat kunst is, en de afzondering van het werkelijke

De gedachte en het kunstwerk als afzondering van het werkelijke.

Onder invloed van oosterse filosofie ben ik anders gaan nadenken over wat een gedachte is. Dacht ik lange tijd dat gedachtes een uniek onderdeel vormen van het eigen ego, dat ik mijn gedachtes bén, tegenwoordig ben ik daar minder zeker van: ze komen en ze gaan als wolken aan de hemel en ze kunnen ook nog eens doelbewust worden genegeerd.

Enfin, Oppen had het niet zo op filosofie van oosterse oorsprong.

20.09.2024

Slopen, sloopte, gesloopt.

Zitbank besteld, kibbeling gegeten, gedoezeld in de zon.

Zag dat de bodem van onze spaarpot in zicht is geraakt, maar had geen zin om er een punt van te maken, wat de zaak aanmerkelijk vereenvoudigde.

Poëzie als “meest gecondenseerde vorm van taal” ... gecondenseerd? Er zijn ook zat gedichten die ik zou willen bestempelen als vluchtige leuterkoek.

23.09.2024

Me te barsten gevreten afgelopen weekend, en gezopen als een vergiet. Drijfveer, géén vergoelijking: zorgen om T.

Wil anders denken en doen. Niets anders dan wat er me van dag tot dag invalt. *Tao van Poeh*.

Dat we nog een hele zak *Chocolade Kruidnootjes Mix* in de kast hadden liggen, was wat me opeens inviel.

25.09.2024

Kreeg van een neurowetenschapper te horen dat “de manier” waarop ik denk en handel “min of meer” vaststaat. Daar schrok ik van. Omdat ik wel ánders zou willen denken en handelen. Van mijn huidige denken en handelen raak ik te vaak te gestrest. Wat een domper. En nu?

Stijfkoppig zijn.

Geen vaatwasser, geen fornuis, geen spoelbak meer. Op enkele stoelen en een tafeltje na vertoeven (kamperen?) we momenteel in een lege keuken, lege woonkamer en leeg melkhuisje. Hallo, allo, allo ... Hier en daar hangt er een peertje aan het plafond. Wat nog wel kan: 's avonds voor de open haard op een tabletje tv kijken. B-b'tje (biertje bij).

Waar blijft die verdomde aannemer toch?

Oppen schiet er voor het ogenblik helaas even bij in.

27.09.2024

Aannemer gearriveerd. Draaide, om kosten uit te sparen, de afgelopen dagen als voltijd arbeidskracht mee. Hing na het avondeten, twee koppen erwtensoep, uitgeput in mijn stoel, Nobeltje binnen handbereik, Hennie naar de kids. Luisterde naar politieke podcasts en schaterde van plezier: om de PVV onder andere, die Rutte, toen hij tijdens de coronacrisis op noodverordeningen terugviel, van ondemocratisch gedrag betichtte.

Wat een circus, wát een wanvertoning van onze politici *these days*, nauwelijks iemand uitgezonderd.

29.09.2024

“Leven is een teamsport.”

Aardig nazomerweer. Via Jannum naar Ferwert gefietst, waar we op het terras van 't Hoekje een patatje stoofvlees aten.

Besteedde de middag aan tuinieren én de opmerkelijke afdeling 28 van *Of Being Numerous*, die uit slechts vijf regels bestaat:

Het licht

Van de gesloten bladzijden, stevig gesloten, dicht opeengepakt
Verraadt de nieuwe dag,

Het reepje angstaanjagende licht

Voor een zonsopgang.

Wat probeert Oppen me hier te vertellen? Dat aan alle vreugde en ellende een keer een einde komt, waarna een nieuw begin kan worden gemaakt? Dat de geschiedenis een kringloop is van zich herhalende verschijnselen en gebeurtenissen? Al dan niet vreeswekkende?

Ook ik heb dat reepje licht voor zonsopgang ettelijke keren gezien, tijdens nachtelijke operaties en oefeningen, vanuit een vliegtuig of schuttersput, waarbij de temperatuur soms scherp daalde, en ik me afvroeg wat de nieuwe dag me brengen zou.

Op een of andere manier *klopt* Oppen, vertonen zijn woorden overeenstemming met ... iets in mij?

Als muziek waar je van houdt.

“Het is ook tragisch om een leven zonder zwaartepunt in jezelf te voelen,” zei Lotje IJzermans in VPRO Boeken tegen Stefan Hertmans, en ik had geen idee wat ze bedoelde.

OKTOBER

01.10.2024

Waarom heeft minister Femke Wiersma van Landbouw toch zo'n onmogelijk grote bril op haar neus? Uit tactische overwegingen?

Aandacht is macht.

Zat een groot deel van de dag wat verloren tussen de timmerlui in. Als doe-het-zelver kan ik in dit stadium van de verbouwing weinig ondersteuning verlenen.

“Ik vind dat iedereen recht moet hebben waarop-ie recht heeft,” zei een politicus, op tv, met een uitgestreken smoel.

03.10.2024

Gisteren en vandaag riolering gedolven. Nu keikapot. Goddelijk: de ijsskoude pilsener erna.

Ergerde me weer eens mateloos aan politiek die van vals sentiment getuigt: hou daar toch mee op, luitjes! Doe waar we je voor betalen! Maak doordacht beleid!

Probeerde tijdens het voetbal wakker te blijven, zonder succes, wat niet aan het voetbal lag.

04.10.2024

Werd geattendeerd op een oud gedicht van me, dat ik straal vergeten was:

BERUSTEND BESEF

De plot van vandaag: iemand die iets deed.

Iemand was de held en kwam uit ons midden.

Hij bracht een deel van de dag met fietsen door, langs schapen en koeien, in een berustend besef van een oude orde der dingen die plaatsmaakt voor een nieuwe.

Evenzogoed gebeurde er niets opwindends onderweg en de held probeerde zich ook niet beter voor te doen dan hij was.

Effies nam hij het leven exact zoals het kwam.

Verbouwen: whaah!

05.10.2024

Mezelf tegen het licht houden. Kritisch beschouwen. Onder vuur nemen.

Vind ik dat ik het recht heb om mijn individualiteit te verwezenlijken in de publieke ruimte?

Alle Jezus! Wat een vraag! Die ik vrij naar Bas Heijne formuleerde.

Op de achtergrond Rob de Wijk, die in een podcast beweert dat we niet zo ver meer af zijn van een nucleair armageddon: nog een paar van dit soort Iraanse raketaanvallen en Israël rest niets meer dan met kernwapens terug te slaan.

Gestalte geven aan je persoonlijkheid, in de openbare bibliotheek, bijvoorbeeld. Van je scheet een donderslag maken.

Of een notoire leugenaar en driftkop tot president van een kernwapenmogendheid aanwijzen.

“Waar ter wereld het [vijanddenken] ook de overhand neemt, op welke ideologie het zich ook beroept, het dwingt de geestdriftigen en de

angstigen ertoe om zich aan de dictatuur te onderwerpen – omdat het toch allemaal één pot nat is” (Sperber).

06.10.2024

En wederom betrapte ik Wouter de Winther, politiek verslaggever voor De Telegraaf, in zijn podcast Afhameren op stemmingmakerij en het achterwege laten van feiten, waardoor de werkelijkheid net in een ander licht werd gesteld. Niet fraai. Hij heeft, om wat voor reden dan ook, iets tegen Pieter Omtzigt en laat dat keer op keer op badinerende wijze aan de luisteraar weten. Het willens en wetens overslaan van relevante feitelijkheden is een journalistieke doodzonde. De Winther ‘vergat’ in deze uitzending gemakshalve de verbijzondering te vermelden, die NSC in het hoofdlijnenakkoord heeft laten opnemen, dat noodwetgeving voor asielmaatregelen “dragend” – op deugdelijke wijze – gemotiveerd dient te worden. Zo kon hij NSC beschuldigen van woordbreuk, wat simpelweg een leugen is. Ook Wouter de Winther is intussen heel erg in zichzelf gaan geloven.

Wandelde, ruimde op, maakte erwtensoep en las in Amy Liptrots *De Uitweer*, een autobiografisch relaas over het afkicken van alcohol, waartoe ze terugkeert naar haar geboortegrond, de Orkney-eilanden. Waar ik nog weleens naar zou willen afreizen.

Of ik niet nog iets zou willen doen wat ertoe doet? wierp een reclameuiting me toe. Waardoor ik toch wel even van mijn stuk raakte.

07.10.2024

“Wat kan ik zeggen / over het leven?” vraagt Oppen zich in afdeling 29 af, en antwoordt: “Ik kan het niet beoordelen. // We lijken gevangen / in de realiteit ...” Waaraan we slechts denkbeeldig, in onze fantasie, kunnen ontsnappen. Maar Oppen wilde de werkelijkheid onder ogen zien, en in woorden vatten:

Ik kan mezelf vertellen, en ik vertel mezelf
Alleen wat we allemaal erkennen
Als waar

Vroeger verslond ik romans. Toen ik op mijn zevenentwintigste met Hennie trouwde, stonden er al honderden in mijn Billy boekenkast. Begin jaren negentig kreeg ik langzaamaan moeite met het fictieve karakter van de roman en begon steeds meer non-fictie te lezen, totdat ik helemaal met het verzonnen verhaal stopte. Ik heb nooit goed begrepen waarom. Poëzie verdroeg ik daarentegen nog wel.

Terwijl ik over bovenstaand gedicht van Oppen nadacht viel me in dat mijn ergernis over de roman inzette na mijn betrokkenheid bij de Golfoorlog van 1990-1991, een periode waarin de werkelijkheid de fantasie, in ieder geval de mijne, ontsieeg.

Zou het naar aanleiding van die ervaring zijn dat fictie, in mijn beleving, verwerd tot geleuter?

Zou de aantrekkingskracht van Oppens poëzie voor een deel voortkomen uit haar hang naar waarheid?

Overigens probeer ik tegenwoordig weer geregeld een roman uit, met wisselend succes, dat wel.

08.10.2024

Afdeling 30:

Achter het huis, achter de veranda
Begint het kleine bos.
Soms loopt ze het bos in
En wacht op de vogels en de herten.

Als ze omhoog kijkt ziet ze de helblauwe lucht
Boven de loten.
Als je hier geboren bent
Hoe kun je het dan geloven?

Hoe weet je dat iets waar is? Ook of juist als je ermee vertrouwd bent.
Hoe doe je kennis op? In 31 volgt op deze vragen iets van een antwoord,
een half antwoord:

Omdat het bekende en het onbekende elkaar
Raken,

Getuigt men –
Wat veredelend is
Als men dat denkt.

Als weten edel is

Is het veredelend.

Door toedoen van de gewaarwording wordt het onbekende bekend,
wordt het onbekende als het ware in ons veredeld, verrijkt met kennis.
Of het daarmee ook *waar* is, lijkt me een ander probleem. Bovendien
weten we dat onze zintuigen ons kunnen bedriegen.

In dit deel van *Of Being Numerous* geeft Oppen nadrukkelijk blijk van
een realistische kunstopvatting, waarin hij zich afzet tegen het *l'art pour
l'art* en het estheticisme. Poëzie was voor hem een onderzoeks-
instrument naar de realiteit, naar dat wat werkelijk is. Hoewel hij niet per
se schoonheid wilde scheppen, had hij er wel oog voor, getuige afdeling
32, waarin hij schone dingen bezingt. Een passage:

O, prachtig

Rood groen blauw – de natte lippen
Die lachen

Of de krul van de witte schelp

En de schoonheid van vrouwen, de perfecte pezen
Onder de huid, het perfecte leven

Dat zich wentelen kan in een vloed
Van verlangen

De werkelijkheid, onze werkelijkheid, die in afdeling 33 nog eens als volgt wordt samengevat:

Die van ons is, die wij zelf zijn,
Dat is onze verrukking

Verheven en zo oud als de waarachtigheid
Die het spreken verlicht.

Ach, Wilders weer, met zijn leugenachtigheid, die zijn spreken verdonkert.

09.10.2024

“Nee, wij voeden onze kinderen niet gelovig op, maar ze voelen natuurlijk wel iets van energie.”

Verbouwing: bende alom, maar het leidingwerk is afgerond en de muren zijn deels van isolatie en voorzetwanden voorzien.

11.10.2024

“Het echt diep naar en in iets kijken, is volgens mij iets dat tot het gebied van de literatuur behoort” (Kang, winnaar van de Nobelprijs voor literatuur 2024).

Mijn inschatting: neuh, niet exclusief. Kijk maar eens naar een Monet, of luister naar De vier jaargetijden.

12.10.2024

Wilders als hype: iets wat in korte tijd populair is geworden, maar niet veel (niks!) voorstelt.

Hoorde een fazant kokkeren, zag 'm opvliegen en dagdroomde even weg bij het vooruitzicht van wat bloei en voorspoed.

Wandelde onder een grauwgrijze deken hand in hand over de Duurswouderheide, die knaloranje was. Wat lucht gaf aan mijn gestreste (geteisterde) lichaam.

“Dit is wat literatuur moet doen: je er met je neus op duwen en je er tegelijkertijd boven laten hangen, zodat je het geheel kunt zien als – ja, als een verhaal dus” (Paalman).

Mijn inschatting: nonsens. Literatuur moet niets, hoeft dus ook geen verhaal te zijn. Dat mag.

Elke toekomst is onbekend. Laat ik me erin storten.

Hou van jezelf!

13.10.2024

Langs het wad gewandeld, bij windkracht zes. Het wad bij windkracht zes of hoger is een *ervaring*. Deze buitendijkse gronden behoren tot de laatste ‘wildernissen’ van Nederland.

Kwam niet door *De vegetariër* van Nobelprijswinnaar Han Kang heen, het verhaal boeide me voor geen meter.

Zocht op het trefwoord ‘filosofie’ in de *onlineBibliotheek* en kreeg het boek *Een toevalstreffer* uit de serie Grijpstra & De Gier voorgeschoteld. Downloadde na lang wikken en wegen *Stadsnomade* van Amy Liptrot, van wie ik onlangs *Uitweer* had gelezen, dat me had meegesleept.

Een jaartje “ongezien” leven ... of dat wat voor me is? Niet gluren en niet begluurd worden op social media. Ga ik over nadenken.

“Weggeëvolueerd.”

14.10.2024

En dan *Het boek van de lumineuze ideeën* schrijven.

Of een lang gedicht, in een poging tot zien / wat er nu werkelijk gebeurt.

Afdeling 34. Waarin een citaat van William Blake de pastorale opening scheidt van een genderbewuste, maar niet onomstreden overdenking van de vrouw als hoeder van het leven:

“... een Vrouwelijke Wil om de evidentste God te verbergen
Onder een kleed ...”

Oneindigheid is ongetwijfeld het evidentste ding in de wereld

Is het de moed van vrouwen
Om zelf elke last van blindheid op zich te nemen

Indringers
Die het leven dragen, de jonge vrouwen

Die het leven zonder hulp
In hun armen dragen

Op straat, verzwakt door te veel behoefte
Aan te weinig

En het leven dat lijkt af te hangen van vrouwen, belast en
wanhopig
Als ze zijn

Het gebruik van de woorden “blindheid” en “indringers” hebben sommige critici de vraag doen opwerpen of Oppen hier een masculien standpunt inneemt. Maar nergens las ik een opheldering van wat dan niet kan worden gezien of wordt ingedrongen. Ik geloof eerder dat de vrouw hier tegenover de alles verwoestende man wordt gesteld: zij draagt zorg voor de toewijding aan en continuïteit van het menselijk leven. Of je Oppen in dat geval thans, in onze dagen, een feodale zienswijze kunt aanwrijven, weet ik zo net nog niet.

In afdeling 35 neemt Oppen een ecokritische houding aan, of een Rousseauiaanse, wat niet hetzelfde is:

... of definieer
de mens buiten hulp
aan de verpauperden, laat
hele steden verdwijnen

aleer we opnieuw
kunnen uitkijken op
bossen en prairies ...

Terug naar de natuur ... is dat waar Oppen in deze regels voor pleit?
Keert hij zich hier tegen het grootstedelijk samenwonen? Of klinkt uit dit
gedicht een malthusiaans geluid op, dat overbevolking als oorzaak van
armoede aanwijst? Je kunt met Oppen veel kanten op, relevante, maar
naarmate *Of Being Numerous* vordert lijkt hij steeds meer bedenkingen
op te doen tegen onze talrijkheid, de verwording van het ik tot een wij,
van enkeling tot massa. Tegen het zich confirmeren aan de ideeën van de
groep op momenten dat we voor onszelf zouden moeten denken.

15.10.2024

In afdeling 36 hekelt Oppen de kortzichtigheid van de mens, die zich
liever bezighoudt met complotten en achterklap dan met de toekomst van
de wereld. Hoe actueel. En als deze bekrompenheid niet kan worden
doorbroken, waarschuwt Oppen tot slot, dan:

Is het zelfs niet de wilde schittering
Van de wereld waarin men sterft.

Een donker eind. In 37 reikt Oppen de verveling aan als gesteldheid
waarin de wereld zich kan openbaren aan de mens:

[...] stofdeeltjes, gevlochten ijzerdraad, schakels

Tussen consequenties

Nog altijd, aan de rand van de geest
Relevant

Veel waarheden, zo lijkt het, ik tol ervan.

16.10.2024

Mijn moedertje: 89 geworden vandaag. Ze was 24 toen ze me baarde, nog bij haar volle verstand en gelukkig. Nu is ze stokoud, dement en zo te zien niet ongelukkig. Ze weet niet meer wie ik ben, ze kan niet meer praten over wat haar beroert. Ik ken haar thans nog maar van haar gezicht. Dat lot draag ik met berusting.

Ons leven is nu eenmaal eindig.

Wat ook Oppen in gedachten had toen hij afdeling 38 dichtte:

U bent de laatste
Die hem zal kennen
Zuster.

Niet zal kennen,
Hij is een oude man,
Een patiënt,
Hoe zou iemand hem kunnen kennen?

U bent de laatste
Die hem zal zien
Of aanraken,
Zuster.

De schipbreuk van het enkelvoudige: we worden allenig geboren, we gaan allenig dood. De eindigheid die zin geeft aan ons leven. En na ons, we zijn per slot met velen, gaat het leven gewoon door. Van verleden naar toekomst.

17.10.2024

Het failliet van het concept mensheid, dat een een dezelfde wereld als fundament heeft: het wij-zij-denken. De ander is dan niet in de eerste

plaats een persoon, maar iemand met een etiket: Palestijn, Israëliër, Oekraïner, Rus, asielzoeker, verslaafde of armoezaaier.

Wappies, domrechts of links tuig.

Toch heeft de mens naast het lot van de dood *nóg* iets met zijn medemens gemeen: dat we er zijn, dat iets in ons er *wil* zijn.

Het wonder van het zijn.

In een wereld die overloopt van het wij-zij-denken, en er wellicht aan ten onder zal gaan, is de gewetenskwestie *hoe* je wil zijn belangrijker dan *wat* je wil zijn.

Hoe ten opzichte van je medemens, en al het andere leven, en Moeder Aarde uiteraard.

We zijn alleen én met velen.

Oppen, 39:

Die “noch voor zichzelf
Noch voor de waarheid” gebeuren

De tragische wonderen

In de minst aannemelijke omstandigheid,
Storm of bombardement

Of de kamer van een zeer oude man

Oppen moet verknocht zijn geweest aan het leven.

18.10.2024

De laatste afdeling van het lange gedicht *Of Being Numerous* bestaat uit een citaat uit een brief van Walt Whitman, die zich op dat moment in Washington D.C. bevindt:

Whitman: “19 April 1864

Op een gegeven moment krijgt het Capitool je te pakken, vooral nu ze er een groot beeld bovenop hebben geplaatst, dat je heel goed kunt zien. Het is een groot bronzen beeld, de *Genius of Liberty* geloof ik. Het ziet er tegen zonsondergang prachtig uit. Ik ga er graag naar kijken. Als de zon bijna onder is schijnt hij op het hoofd, dat dan schittert en verblindt als een grote ster: het oogt heel

wonderlijk ...”

Het allerlaatste woord waarmee de Engelse versie van het gedicht wordt afgesloten is “curious”, dat meerdere betekenissen heeft. Door de plaatsing ervan op een afzonderlijke regel lijkt het woord ook terug te slaan op het hele gedicht. Evenals, zoals Michael Heller in zijn essay *A Mimetics of Humanity* suggereert, op wat de menselijke geest het meest typeert: “de nieuwsgierigheid, de bereidheid om het onbekende op oorbare wijze te betreden, om te ontdekken en aangetrokken te worden tot het anders-zijn en anderen.”

Zoals ooit mijn nieuwsgierigheid naar het werk van Oppen werd geprikkeld.

19.10.2024

Gezond oud worden? Eet minder! raadde de geneticus me met priemende blik aan. Over minder drinken zei-ie gelukkig niets.

Of je je tijd ook begrijpen kunt ... ?

Oppen: een verlicht romanticus of een romantische analyticus? Het particuliere en concrete en abstracte en algemene in één!

21.10.2024

Is er nog een flikkering van hoop voor het mensdom? Dacht van niet, wel?

Waar ga ik het in 2025 over hebben, wat wordt het onderwerp van mijn schrijverij? En in welke vorm! Ik draal, dreutel ... heb eerlijk gezegd geen fucking idee.

22.10.2024

Begon mijn gevoelens te typen.

23.10.2024

Dacht ook nog aan *luisteren* als thema.

24.10.2024

Luisterde naar BBB-statenlid Ursela Lolkema, die voorstelde om de geur van mest en het geluid van de tractor tot “zintuiglijk erfgoed” te bestempelen. Of ze wellicht de oude geur van “rûge dong” bedoelde, vroeg een ander lid. Nee hoor, antwoordde Lolkema, drijfmest, daar had ze het over. “Stalmest is van de jaren zeventig. Die hoort bij een periode dat de wereld veel minder mensen telde. Nu zijn er miljarden monden meer te voeden. En sinds de mestinjectie valt het wel mee met die geuroverlast.” Met dit voorstel wil de BBB ook een signaal afgeven aan nieuwkomers in Friesland die klagen over geuren en geluiden.

Ik gierde het uit.

Rondje Bornwird. Ontsnapping van korte duur aan de verbouwing en BBB-imbecielen. Schitterend herfstweer. Lucht vol luidruchtige ganzen. Meeste maïs binnengehaald, sloten gehekkeld. In de berm een dode haas.

Joeg onderweg nog een koe van de openbare weg af, die aan een geparkeerde auto stond te snuffelen. Ze rende terug naar het hek dat haar weide afsluit en sprong er met het grootste gemak overheen, mij in verbazing achterlatend.

Had geen puf meer om theorieën aan te halen, die deze dagtekening zouden kunnen bijstaan.

26.10.2024

Op en neer naar Leeuwarden gekacheld alsof er geen uitstootprobleem bestaat. Waar we *fish & chips* aten alsof de zee ruim voldoende vis bevat. Dat we gek zijn is zeker. Ook wij doen simpelweg niet genoeg ons best.

“We zijn gewoon minder interessant dan we [voor de digitalisering] waren en dat is bijzonder droevig” (Snyder).

28.10.2024

Nieuwe buitendeuren geplaatst, keukenvloer geëgaliseerd. De verbouwing vlot. Wel de godganselijke dag herrie om ons heen.

En ook, omdat de verwarming nog niet is aangesloten: steenkoud in huis.

Waar ik alles over zeggen kan: mijn wereld, mijn ervaringen. Maar niet om je te vertellen hoe de wereld eruitziet, en niet met luide stem.

29.10.2024

Ik ben eruit. Ondertitel voor volgend jaar: *Dagboek van een dichter*. Ik wil de totstandkoming van een *long poem* van mijn hand gaan vastleggen.

Rond 10.30 uur – ik had juist rundvlees opgezet – klaarde het buiten op.

Na het winnen van de Pulitzerprijs stond Oppen plots in het middelpunt van de belangstelling. Hij was van de ene dag op de andere een veelgevraagde declamator geworden. Elizabeth Kray, directeur van de Academy of American Poets, stond hem in deze nieuwe rol bij. Maar het bleek er eentje die hem niet paste. Medio oktober 69 schreef hij de volgende brief aan Kray:

Beste Betty,

Je zult boos zijn, en volkomen terecht. Maar ik moet de tournee afzeggen. En vergeten dat hij überhaupt aangeboden werd.

Het lijkt erop dat ik niet als een bekend persoon – of half bekend – door het leven kan gaan. Dat wist ik niet van mezelf, of was ik vergeten.

Ik weet niet hoe ik mijn excuses moet aanbieden: dat is in feite ook helemaal niet mogelijk.

Betty, het spijt me. Ik kan mijn eigen gedichten niet meer aanhoren, ik zal nooit meer een regel kunnen schrijven, ik zal mezelf niet langer kennen – het heeft geen zin om deze weg in te slaan. De boeken zullen voor zichzelf moeten spreken. Ik ben geen publiek figuur. Ik ben bang dat ik dat niet in me heb.

George

Oppen was óók een twijfelkont, hij twijfelde aan de politiek, zijn poëzie, zichzelf.

30.10.2024

Er liep een man onze tuin in. Hij had een stuk papier in zijn hand en riep iets wat ik niet begreep: “Erges lietse ruut!”

“Wablief?”

“Erges lietse ruut.”

Hij zwaaide met zijn arm en ik dacht dat hij de weg kwijt was.

“Waarheen?”

“Hier erges.”

Hij zwaaide niet met een stuk papier, maar met een witte rol glasband, zag ik.

“Ah, u bent de glaszetter en komt voor de vervanging van de kleine ruit achter! Deze kant op.”

“Lyts” betekent “klein” in het Fries.

31.10.2024

“Ik geloof dat een denkproces altijd verbonden is met persoonlijke ervaring” (Arendt).

De wereld zien is jezelf leren kennen.

NOVEMBER

02.11.2024

Ik ben er dus nog niet uit. Het schrijven van een *long poem* staat me toch tegen. De vraag “Wat ga ik met mijn dagboek doen volgend jaar?” laat zich op mijn 65ste kennelijk alleen beantwoorden binnen de context van zingeving: wat ga ik nog met het leven dat me rest doen? Tja ...

Eerst maar een biertje, hérfstbiertje.

“Als het verval is ingezet is het moeilijk te keren,” zei iemand over het verval van democratie.

Iets wat je níet kunt overlaten aan AI: de eigen ervaring.

Wat ga ik nog met het leven dat me rest doen? Deze vraag móet ik volgen, waarheen ze me ook leidt, wat het ook kost.

Zou de beantwoording ervan hét onderwerp van mijn dagboek 2025 kunnen zijn?

Waarheid ligt niet op straat en is kostbaar.

En vanzelfsprekend wil ik nog nuttig zijn, van nut voor jou.

04.11.2024

Of een weblog gaan bijhouden, gelijkend, maar minder pathetisch, op Maria Popova's *The Marginalian*: over boeken waarin naar *zin*, in al zijn betekenissen, wordt gezocht. Toch ook al een langgekoesterde wens.

Over teksten waarin naar *betekenis* wordt gezocht.

De neerslag.

05.11.2024

De mens, zegt Arnon Grunberg in zijn essay *Werkelijkheidsduiding*, is een wezen dat behoefte heeft aan betekenis. En betekenis, zo zet hij voort, heeft doorgaans een verhalende structuur. Waarna het eerste deel van het essay als volgt wordt samengevat:

Mensen hebben zo'n grote behoefte aan verhalen omdat die verhalen hen in staat stellen zich te verhouden tot hun omgeving, omdat zij dankzij die verhalen menen te weten wie zij zijn, omdat zij zonder die verhalen geen toegang hebben tot de wereld. Omdat zonder die verhalen alles betekenisloos is.

Grunbergs essay is opgenomen in *Geen verlangen zonder tekort*, waarin schrijvers, journalisten en columnisten zich onder redactie van Margot Dijkgraaf en Wouter van Gils buigen over de toekomst van de Nederlandstalige roman.

De roman, vervolgt Grunberg, is slechts één soort verhalen die mensen elkaar vertellen, maar wel een soort die een bijzondere plaats inneemt. Hoewel ook de roman, zoals de meeste soorten verhalen, probeert om tot de werkelijkheid door te dringen, onttrekt zijn duiding ervan zich aan de *utiliteit*: “de romancier [wil] de wereld niet redden en het land niet besturen”. Om deze reden is Grunberg niet bang dat de roman zal verdwijnen: “Misschien zullen de lezers steeds meer uitdunnen, maar romans zullen altijd worden geschreven, omdat het een bijzonder doeltreffende manier is om betekenis toe te kennen zonder anderen daarmee al te opzichtig lastig te vallen.”

Fictie redt als het ware je gezicht. Aldus Grunberg.

Slaat hij hier een figuur? Nee, Grunberg heeft een punt, maar of de roman daar ook het vege lijf mee kan redden, betwijfel ik.

06.11.2024

Schilderde de buitendeur, die van nieuwe deurposten is voorzien, bij een te lage buitentemperatuur, waardoor de verf zich als Zeeuwse keukenstroop liet uitsmeren en mijn eigen temperatuur omhoog vloog.

Hoorde zin en onzin over Trumps overwinning aan. Niemand in ons dorp overigens, die zich zorgen maakt over zijn komende ambtsperiode.

Tussen de middag bakten we onder een grijs wolkendek en gehuld in dikke jassen pizza's in de buitenoven. De buurtjes van nummer 3 prikten een vorkje mee. We trokken een flesje witte wijn open en vormden een dorpsstraatje ongenueanceerde gedachten en prietpraat. Het was aangenaam bladstil. Trump was een *Arschloch* en Wilders een fluim.

Een gebruikelijke manier om problemen van de werkelijkheid te verplaatsen.

“Ik ben in principe een eerlijk mens” (Trump).

08.11.2024

Repareerde raamkozijnen aan de buitenkant en heette, eindelijk, de binnenschilder welkom.

Hoorde iemand de werkelijkheid raadselachtig noemen en dacht: mwah, maak het jezelf toch niet zo moeilijk, joh.

Het stond er echt: wethouder Nathalie Kramers (GroenLinks) uit Leeuwarden “ziet een toename van intensieve [jeugd]zorgtrajecten, die soms meer dan 1 miljoen euro per jaar per jongere kunnen kosten.” Voor de zorg die mijn demente moeder ontvangt, 24 uur per dag, zeven dagen in de week, wordt dit jaar, exclusief kost en inwoning, € 63.000 betaald. Nogal een verschil. Zou de wethouder zich soms een nulletje hebben vergist?

Maakte een ommetje bij een gevoelstemperatuur van 1 à 2 °C, wat de emoties ietsje kalmeerde, die wederom waren opgelaaid na het lezen van de krant: mijn hemel! wat een kwak imbeciliteit!

In dit kabinet, Nederland, de wereld. Een klerezooi, die uiteraard ook kansen biedt: het hoeft niet zo te zijn, het kan, jawel, zekers, echt, ook anders.

09.11.2024

Gewandeld langs de Falomster Feart, die er grijs en muisstil bij lag. Vis & friet gegeten bij Rinse in De Westereen. Thuis op mijn luie krent gezeten. Het was zo'n dag die voorbijgleed.

Wilders & Van der Plas: niets dan provocatie & theater.

11.11.2024

Is de schilder er eindelijk, blijkt-ie maar vier dagen in de week te werken. Zo schiet het dus niet op. De verbouwing hangt me zo langzamerhand mijlenver de keel uit. We kamperen nu alweer twee maanden in eigen huis.

Gewandeld, voor de houtkachel gehangen, de wereld zoals ik die ken overpeinsd. Hoorde jagers jagen in de weilanden achter huis. Tekende wolken die voorbijraasden. Noordenwind, kracht vijf.

Keek, om de wereldmisère even te vergeten, naar Jeroen Krabbé's zoektocht naar de Franse schilder Henri Matisse, één van mijn weinige helden. George Oppen is een andere.

Zo volledig als zij hun eigen gang gingen, en hun kunstvorm vernieuwden.

Bespeurde wederom het idee (is het een tendens?) dat alles wat gedacht of gezegd wordt “een verhaal” is.

Het onvolprezen warhoofd prof. dr. Marc van Oostendorp in een soort van boekbespreking: “Wat je denkt, hoe je je voelt, waar je trots op bent en waar je je voor schaamt – het zijn allemaal verhalen.”

Maar volgens mijn Van Dale is een verhaal een “verslag van *een reeks* ware of fictieve gebeurtenissen” (mijn cursivering).

Wie zegt dat hij/zij zich kut voelt vertelt dus géén verhaal.

Voetbalsupporters die zich schamen voor of trots zijn op hun geslacht vertellen dus géén verhaal.

Wie denkt dat alleen de verbeelding ons kan redden, raad ik aan om eens in de huid van Poetin of Trump te kruipen.

Deze dagboek aantekening daarentegen is wél een verhaal, een *waar* verhaal.

12.11.2024

Het kabinet hoopt “bouwstenen” te vinden voor een strategie tegen antisemitisme, las ik in mijn ochtendkrant. Eén element lijkt me voor de hand liggend: het aanspreken van de Israëlische regering op haar volstrekt laakbare disproporionele handelswijze jegens Palestijnse burgers. Wat ik dit incapabele kabinet jammer genoeg niet zie doen.

“We moeten proberen onze tekortkomingen te verhelpen door toedoen van aandacht en niet met wilskracht” (Weil).

Na het *All Clear* reed ik met Bonenstaak mee naar het *Point of Impact* van de door de taliban afgeschoten raket: een tent, waarin Belgische manschappen waren gelegerd. Wonder boven wonder was er op het

moment van de inslag niemand in het canvas onderkomen aanwezig geweest. De explosie had een ravage aangericht. Gewoontegetrouw waren alle Belgen tegen vijven in hun messtent samengekomen, een eindje verderop, voor de alcoholvrije vrijdagmiddagborrel. Niet veel later had de taliban de raketaanval geplaatst.

Schilderde een *liberator*wolk, een wolk die op een B-24 Liberator lijkt, een Amerikaanse bommenwerper uit de Tweede Wereldoorlog.

14.11.2024

“We mogen niet hele bevolkingsgroepen over één kam scheren, maar in sommige delen van de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen bestaan serieuze problemen met betrekking tot antisemitisme en het afwijzen van onze democratische rechtsstaat,” zei Nicolien van Vroonhoven (NSC).

We mogen niet een hele bevolkingsgroep over één kam scheren, maar in sommige delen van de Nederlandse gemeenschap bestaan serieuze problemen met betrekking tot moslimdiscriminatie en het afwijzen van onze democratische rechtsstaat.

Eén op de vier Nederlanders stemde op islamofob en autocraat G. Wilders.

Ik benoem de feiten, heer Wilders. En feit is dat u een volksverlakker en een opruier bent.

Witte desalniettemin in twee dagen tijd pakweg 100 m².

15.11.2024

Een kleuterkabinet. We hebben een kleuterkabinet. Een kabinet vol kleuters. Neuspeuterkleuterkabinet. Ga besturen! Daar word je voor betaald! Of hoepel anders op!

Stelletje amateurs.

Onder wie racistische amateurs.

Die buik van Van Weel onder dat muisgrijze jasje ...

Fietste naar de bieb en nam een boek van Axel Hacke mee: *Over vrolijkheid in donkere tijden: En de vraag hoe serieus we het leven moeten nemen* (2024).

16.11.2024

Sjouwde door de buitendijkse Peazemerlannen, waar het miezerde en vogels zich schuilhielden.

Waste de bemodderde auto wijl het nog steeds miezerde.

Las de krant en las niets dan miezer, en onderkende dat elke tijd heel wat te verstouwen krijgt. Een vanzelfsprekendheidje, dat me opbeurde, ruimte gaf.

En ik werd zowaar vrolijk.

Je kunt niet leven als je niet af en toe vrolijk bent.

17.11.2024

Soms is er niet meer nodig dan een fijne omgeving, mooie natuur om vrede met jezelf te kunnen sluiten en je, al is het maar voor even, gelukkig te heten. Een goddelijke ervaring voor wie het overkomt. Oppen schreef er een gedicht over, "A Theological Definition", dat is opgenomen in *Of Being Numerous*. Met de aandacht voor dit gedicht sluit ik de verdiepingsslag in zijn werk voorlopig af. Zijn laatste twee bundels, waarin Oppen nieuwe wegen inslaat, zullen in een later kalenderjaar aan bod komen.

EEN THEOLOGISCHE DEFINITIE

Een kleine kamer, een gelakte vloer
Die een L maakt om het bed,

Wat is of is zo waar als
Geluk

Ramen die uitkijken op zee
De groen geverfde balustrade van het balkon
Tegen de rots, het struikgewas en de bruisende golven

Geen rust in mijn kont, slaag er al weken niet meer in om een boek *uit* te lezen, leg elk boek keer op keer halverwege weg.

Er werd bij lokale buien gewandeld in de omgeving van Eastermar, waarna er bij kunstlicht werd geluncht in de Dokkumer McDonalds.

18.11.2024

Deed het huishouden vandaag, waarvan het door elkaar stampen van aardappelen en zuurkool het slotstuk vormde.

Kreeg de slappe lach naar aanleiding van de passage uit een brief van Remco Campert aan Henk Marsman, uit 2008, waarin Campert vertelt dat hij eindelijk, na lang zoeken, lint voor zijn typemachine (!) gevonden heeft: “het is helaas rood. Zo is er altijd wat.”

“Trumps overwinning is geen triomf van het conservatisme, maar precies het tegenovergestelde: een opstand van de cultureel achtergestelden die zich politiek gesterkt voelen door een zelfverklaarde buitenstaander die radicale verandering belooft” (Buruma).

Liet de hele middag een hongergevoel toe, maar at bij het achttuurnieuws toch dat stuk marsepein op.

Opstand der subalternen.

20.11.2024

“Wie bezorg jij dat heerlijke kerstgevoel? Ze zijn er weer! De decemberzegels.”

De schilder schilderde en ik hield het houtvuur knappend, las een boek: Martin Bossenbroeks *Kolonialisme! De vloek van de geschiedenis*: “De Britten hebben de naam, maar het zijn toch echt de Russen die de ranglijst aanvoeren van meest succesvolle kolonisatoren aller tijden.”

Maakte een ommetje in hagel en regen en werd driemaal door boeren van de weg gereden, die zich hier nogal eens als ware kolonisten gedragen.

Elke structurering van de wereld is uniek.

Elke structurering van de wereld is van eigen makelij.

21.11.2024

“Ja, de kansen afmaken is ook een dingetje, dat moeten we gewoon beter gaan doen, met name dat we op goal gaan schieten” (Pot, trainer FC Twente Vrouwen).

Hoewel de raketten me om de oren vlogen, bermbommen binnen gehoorafstand ontploften, gewonden onophoudelijk werden aangevoerd en overledenen dagelijks uitgeleide werden gedaan, bleef de vijand tijdens mijn verblijf op *Kandahar Airfield* onzichtbaar voor me.

Wat verwarrend, absurd was.

Tegen wie vocht ik eigenlijk, en voor wat?

Doelwit waren we wel.

22.11.2024

Dat Netanyahu, Gallant en Deif verdacht worden van oorlogsmisdaden en/of misdrijven tegen de menselijkheid verbaast me niet. De gruwelijkheden die zich voor onze ogen hebben voorgedaan geven daar aanleiding toe en dienen derhalve onderzocht te worden.

Merkwaardig vond ik de opmerking van een Britse regeringswoordvoerder naar aanleiding van de aanklacht dat er “geen morele gelijkwaardigheid” bestaat tussen een democratie als Israël en terroristische organisaties als Hamas en Hezbollah.

Een oorlogsmisdaad is een oorlogsmisdaad. Of je als verdachte nu een democratisch gekozen regeringsleider bent of lid van een verzetsbeweging. Bij schuldigverklaring is je moraal schofterig.

Gebakken vis gegeten, gewandeld, zeiknat thuisgekomen.

En de schilder uitgezwaaid, pfl

24.11.2024

Is dit kabinet een hoax?

Heb de godganse dag behangen, met de wind mee.

Verzamelde gegevens: heerlijk!

Zag het boommuggenstrontjesmos, op tv.

Matisse! Matisse! Matisse!

25.11.2024

Als Oppen tegen de zeventig loopt begint de ziekte van Alzheimer zich langzaam bij hem te openbaren. In 1978, tien jaar na *Of Being Numerous*, verschijnt zijn laatste dichtbundel, *Primitive*. Ook zijn correspondentie neemt hierna rap af.

Een van zijn laatste gepubliceerde brieven dateert uit 1981 en is gericht aan de Engelse dichter Anthony Rudolf, die Oppen om een boodschap voor het Cambridge Poetry Festival had gevraagd:

Beste Tony,

Ik geloof dat er geen licht is in de wereld, maar de wereld. En ik geloof dat er licht is. Mijn geluk betreft het weten van alles wat we niet weten.

George Oppen

Zien en leren kennen. Oppen ten voeten uit. Enkele jaren later, in 1984, overlijdt hij op 76-jarige leeftijd aan complicaties van alzheimer.

26.11.2024

Behing, behong, behangde, baan na baan na baan.

Wie terreur met terreur bestrijdt, oefent contraterreur uit, is een contraterrorist.

Op het gebied van terreur staan, of stonden, Netanyahu en Deif (leeft-ie nog of leeft-ie niet meer?) op gelijke voet.

Iedereen die het niet met me eens is, doe ik een proces aan.

Schandaaltjes pleiten weer in je voordeel.

27.11.2024

Behangdag vier: ik krijg er zo langzamerhand een godsgruwelijke hekel aan!

Je zult zoals ik schrijven voor *no public*: ontroerend.

Schrijven?

Hoorde een kwast beweren dat hij best een “minor poet” zou willen zijn.

Ik ben een *minor wallpaper hanger*.

30.11.2024

Gewandeld in de buurt van Feankleaster en in vrieskou, en een keur van zoogdieren en vogels waargenomen.

Pfeijffer vertelt verhalen om grip op de werkelijkheid te krijgen, Van Essen vertelt verhalen.

Pfeijffer is het leven dan ook steeds tragischer gaan vinden, Van Essen stoort zich dikwerf aan de werkelijkheid.

Ik heb meer op met twijfelaars.

De twijfel lijkt me een groot goed, toch?

George en Mary Oppen, ca. 1975

DECEMBER

01.12.2024

Het kan twee kanten op: óf de boel wordt omvergeworpen, óf het elitaire zootje backt het herstel van een evenwichtige welvaartsverdeling.

Zóver ben ik al.

04.12.2024

“Kunst is niet eerlijk” (Bernstein).

Een jaar of tien geleden logeerden dichter Charles Bernstein en zijn echtgenote enkele dagen bij ons in Amsterdam, waar we toentertijd woonden. Er was geen klik tussen ons. Ik knapte af op zijn desinteresse in elkeen behoudens zichzelf, vond dat niet eerlijk.

Dirk Beljaarts is een rascistische en malafide horecaondernemer zonder economisch vernuft die, dankzij het bestuurlijke onvermogen van De Grote Witte ZZP’er Geert Wilders, minister van Economische Zaken is geworden. Beljaarts is van de club Ikke, Ikke en de Rest Kan Stikke en allergisch voor enige vorm van welvaartsverdeling. Over het feit dat de onbehoorlijke stijging van de Nederlandse winstquota de afgelopen jaren (4%, tegenover een Europees gemiddelde van 1,4%) over de rug van de Nederlandse consument is gegaan, haalde hij gisteren in de Tweede Kamer zijn schouders op. Er moeten winsten worden gemaakt, zei hij, punt uit. De gewone man kan zijn reet likken.

Dirkje is niet eerlijk.

Aristoteles wees vier kardinale deugden aan: verstandigheid, rechtvaardigheid, gematigdheid en moed. Het christendom voegde er nog drie aan toe: geloof, hoop en naastenliefde.

05.12.2024

“Wij zijn populisten omdat we onder de mensen komen,” zei de wethouder. “Is daar iets mis mee?”

Met deze stompzinnigheid is alles mis.

Populisme: (1) politieke stroming die een sterke band tussen leiders en volk voorstaat en die zich vooral richt op wat de mensen graag horen; (2) populaire, oppervlakkige, enigszins demagogische betoogtrant.

06.12.2024

Dé Nederlandse normen en waarden? Schei-toch-uit-man.

“Bent u teleurgesteld in wat u met kunst voor elkaar heeft gekregen de afgelopen twintig jaar?” vroeg de journalist aan Charles Esche, de scheidende directeur van het Van Abbemuseum. “Ik ben teleurgesteld in de politici en de grote bedrijven, want ik hoopte dat wij hen met onze programmering konden bereiken, maar zij hebben dat niet opgepikt.”

Ziet u het voor u? Witte Geert & ma Van der Plas die, al dan niet in het gezelschap van de CEO van ASML (goed voor € 3,5 mln. per jaar), in Eindhoven naar grensverleggende kunst koekeloeren?

De boel beschimpend.

11.12.2024

“Waar je aandacht aan besteedt, dat is je leven.”

“Het verschil in geluk wordt steeds meer een kwestie van wat je er zelf van maakt” (Veenhoven, geluksprofessor).

Het besef dat kunst altijd weer nieuwe wegen ontsluit.

Luisterde naar giechel Joost de Vries die niets met ruimtevaart heeft en het liefst alle boeken op dit gebied zou willen verbieden.

Hopla, met een zwaai een zwart gat in.

12.12.2024

Dat fucking hedonisme.

Natuurlijk: “romans, memoires, schilderijen, beeldhouwwerken, standbeelden, monumenten, films, miniseries, advertenties en journalistiek” schikken allemaal de realiteit, maar vlak in dat schikkingsproces ook je eigen ervaringen niet uit.

14.12.2024

Hans den Hartog Jager in zijn boek *Revolutie in het paradijs. Een nieuwe kijk op nieuwe kunst* (2024): “het uitdagen, aanscherpen, agenderen en ontregelen van de maatschappij gebeurt door *niemand* als kunst het niet doet.”

Mijn inschatting: kunst als spiegel van de maatschappij is een tweedehandse gedachte, heel wat beroepsgroepen (bijvoorbeeld journalisten, filosofen, historici) zijn beter geoutilleerd voor deze taak.

Bovendien: wie steekt dit operettekabinet naar de kroon als het om heisa maken gaat?

Maatschappijkritiek is níet de hoofdtaak van kunst, kunst draait in de eerste plaats om de uiting of voorstelling zelf, de wijze waarop, vorm ervan.

Dát heeft Den Hartog Jager in zijn “nieuwe kijk” uit het oog verloren.

17.12.2024

De vijf beste boeken die ik dit jaar las:

1. Liptrot, A. (2016). *De uitweer*. Ambo Anthos. (Oorspronkelijk gepubliceerd 2015)
2. Gray, J. (2023). *De nieuwe Leviathans: Nieuwe visies na het liberalisme*. Spectrum.
3. Drayer, E. (2019). *Witte schuld*. Atlas Contact.
4. De Marteleare, P. (2006). *Taoïsme: De weg om niet te volgen*. Ambo.
5. Van Zomeren, K. (2024). *Gevolgen*. De Arbeiderspers.

Zag dat tussen Waaxens en Holwert de wilgen weer zijn geknot.

Hans den Hartog Jager in *Revolutie in het paradijs*: “kunst is zo belangrijk, zo essentieel, omdat het de enige plek is in de maatschappij waar wij, mensen, ons mens-zijn kunnen onderzoeken en vieren: kunst gaat over onbekende scenario’s, vooruitdenken, risico’s nemen. Nieuwe schoonheid én nieuwe ontregeling. Ogen openen.”

Mijn inschatting: beroepsdeformatie.

Mijn eigen metier, oorlog voeren, gaat voor alles over onbekende scenario’s, vooruitdenken, risico nemen. En ook filosofen, sociologen en psychologen onderzoeken ons mens-zijn. Tijdens carnaval *viere*n we dat we mens zijn. Biologen hebben eveneens oog voor schoonheid, en radicaal-rechts is tevens uit op ontregeling. En zo kan ik nog wel even doorgaan.

Den Hartog Jager – kunstcriticus, schrijver en curator – heeft best iets over de kunstwereld te melden, het verband waarin kunst zich voordoet, maar van kunst zelf heeft hij toch echt te weinig kaas gegeten.

18.12.2024

Goh, Wilders schijnt zijn geduld verbruikt te hebben.

19.12.2024

Het jaar loopt zo zoetjesaan ten einde, en daarmee ook dit dagboek. Of er nog zaken over Afghanistan zijn die ik hier kwijt zou willen?

Nou, dat ik in de maand februari door gevoelens van eenzaamheid werd getroffen, die leidden tot het lange conceptuele gedicht “Kamer”, waarmee mijn bundel *Aan een ster/ she argued* afsluit.

En dat ik in maart van Kandahar naar Kreta vloog, voor twee dagen verplichte acclimatisering, alvorens door te vliegen naar huis. Ik heb er een hele dag staan vissen, tot aan mijn knieën in de Middellandse Zee.

En tjonge wat smaakte dat eerste biertje daar & toen toch lekker!

21.12.2024

Een jaar lang géén sociale media.

Op annonces voor Gaia Chapbooks na.

En in tussentijd een boek schrijven, een conceptueel boek.

Dat exact 1250 zinnen beslaat: vijf zinnen per dag, bij een vijfdaagse werkweek, vijftig weken lang.

Onderwerp: John Ashbery & zijn poëzie, in principe.

22.12.2024

Mijn moeder is, van de week, betovergrootmoeder geworden ... !

24.12.2024

Ruimte dus, voor twijfel en debat, menselijkheid, verandering.

25.12.2024

Bonenstaak was een dag of tien met verlof, terug naar Engeland. Hij had de leiding over het hoofdkwartier aan mij overgedragen. Ik was nog aan het werk toen het luchtalarm afging en de raket insloeg, op een steenworp afstand. Hopelijk niet in het veldhospitaal, mompelde ik, stond op en haastte me naar de commandopost. Buiten was het pikkedonker. M keek al naar het livebeeld van een infrarode camera.

“De mogelijke daders, Sir.”

Een groene motorfiets raasde door groene velden. Ik kon met moeite twee figuren onderscheiden, eentje voorop en eentje achterop. De machine leek voortdurend te slippen. Een patrouillerende helikopter had de ontbranding van de raket waargenomen en met zijn infrarode camera de wegsnellende motorfiets.

De radioverbinding met de helikopter kraakte. Oortjes en Dikzak waren inmiddels ook gearriveerd.

“Jonge jongens,” zei Oortjes, op een toon die het midden hield tussen een vraag en een constatering. Een hobbel lanceerde de motorfiets, en even dacht ik naar een achtervolging in een James Bond film te kijken.

“Zullen we een waarschuwingsschot lossen,” kraste de helikopter, “voor ze weten te ontkomen?”

Alle ogen waren op mij gericht. Twee streekjongens, overwoog ik, ingehuurd of gedwongen door de taliban om een raket af te vuren ... en wat als ze het waarschuwingsschot zouden negeren? Dan maar gericht vuur? Ik stond in dubio, nam een besluit.

“Laat ze lopen, ze zijn de moeite niet waard.” Lichamen ontspanden zich. In de ogen van M iets van achting.

28.12.2024

Geveld door een lelijk griepvirus.

31.12.2024

Aan de beterende hand.

Beter.

Wat je van de wereld niet zeggen kunt.

Op mijn schoot een spinnende poes, die we over enkele uurtjes weer de stuipen op het lijf zullen jagen, met dat idiote vuurwerkgedoe.

Gek zijn we, hartstikke gek.

TON VAN 'T HOF

DAGBOEKEN

Gecomprimeerd dagboek 2018

[Auto]observaties. Dagboek 2019

Logboek 2020

Ambities & verlangens. Dagboek 2021

Structuur & fascinatie. Dagboek 2022

Duiding & meningsuiting. Dagboek 2023

POËZIE

Je komt er wel bovenop 2007

Chatten met Jabberwacky 2008

Aan een ster/ she argued 2009

Hey! Are you suffering? 2010

Een lijn is een vore 2011

In weerwil van alle terreur 2011

Fantastisch dat je dit kan! 2011

Ingangspunt 2013

Mijn poëzie 2014

Dingen sluiten nooit helemaal goed aan 2015

Dichter & andere dingen 2017

Waar tijd al niet goed voor is 2020

Van de luchtogel 2023